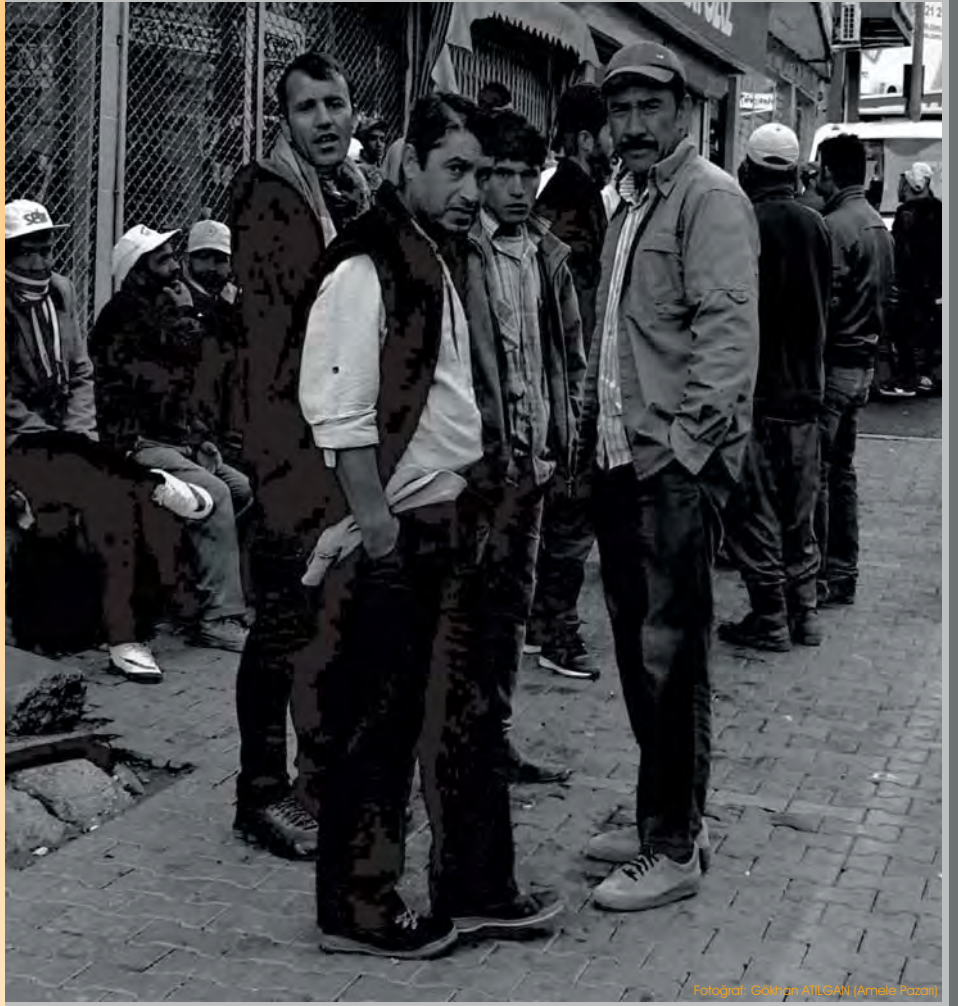

türk tabipleri birliği
**mesleki sağlık
ve
güvenlik** dergisi

turkish journal of
occupational
health and
safety

- © **Yeni Ekonomi Programı**
- © **Ücretlendirme İlişkileri**
- © **Ücret Dışı Ödemeler ve Sosyal Yardımlar**
- © **Yedek İşgücü Ordusu**
- © **Krize Karşı Emegin Savunması**
- © **Gürültü Riski**
- © **Kesici-Delici Tıbbi Aletlerle Yaralanma**

Fotoğraf: Gülşen ALTUN (Amek Pazarı)

turkish medical association

ISSN 1302 - 48 - 41 üç ayda bir yayımlanır Ocak-Şubat-Mart 2018

67

johs (turkish)
turkish journal of
occupational
health and
safety

Editör

Celal EMİROĞLU

Yayın Kurulu

Sedat ABBASOĞLU
Gültekin AKARCA
Onur BAKIR
Aslı DAVAS
Nilay ETİLER
Denizcan KUTLU
Meral TÜRK
Mehmet ZENCİR

Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim AKKURT
Prof. Dr. Gazanfer AKSAKOĞLU
Prof. Dr. Remzi AYGÜN
Prof. Dr. Nadi BAKIRCI
Prof. Dr. Yasemin BEYHAN
Dr. Yıldız BİLGİN
Dr. Nihal COŞKUN
Prof. Dr. Yücel DEMİRAL
Doç. Dr. Mustafa DURMUŞ
Av. Hacer EŞİTGEN
Prof. Dr. Çağatay GÜLER
Av. Mustafa GÜLER
Dr. Ö. Kaan KARADAĞ
İsmail Hakkı KURT
Prof. Dr. Mustafa KURT
Prof. Dr. Nergis MÜTEVELLİOĞLU
Fiz. Müh. Haluk ORHUN
Prof. Dr. Güzin ÖZARMAĞAN
Prof. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR
Av. Dr. Murat ÖZVERİ
Prof. Dr. Kayhan PALA
Prof. Dr. Ahmet SALTİK
Psik. Dr. Nazlı Yaşar SPOR
Tim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Prof. Dr. Nevin VURAL

Türk Tabipleri Birliği Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Sinan ADIYAMAN

Yazışma Adresi

Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi
Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi
Şehit Daniş Tunaliğil Sokak No: 2 Kat:4 Posta
Kodu: 06570
Demirtepe/ANKARA

Telefon

0 312 231 31 79 (Pbx)

Faks

0 312 231 19 52 - 53

<http://www.ttb.org.tr/msg>
e-posta: msg@ttb.org.tr

Hazırlık ve Tasarım

Yeter CANBULAT - TTB

Basımın İletişim Bilgileri ve Basım Yeri
Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti. Ankara
Tel: (0.312) 397 16 17

Yapım

Mucize Reklam
Tel: 0 312 417 10 56

Basım Tarihi

Ocak 2019

Yayın Türü

TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi,
yılıda 4 kez yayınlanan, ulusal, bilimsel ve
hakemli yerel süreli bir dergidir

Tiraj

3.000 adet

Logo ve Kapak Hakkı TTB'ye Aittir.
Dergide Yayınlanan Yazıların Tüm Sorumluluğu
Yazarlarına Aittir.

Tarandığı indeksler:
ASOS İndeks,
Google Scholar İndex

türk tabipleri birliği

mesleki sağlık

ve

güvenlik

dergisi

Üç ayda bir yayımlanır Ocak-Şubat-Mart 2018

67

EDİTÖRDEN
Nilay ETİLER

1

YENİ EKONOMİ PROGRAMI YA DA YENİ BİR IMF YÖNERGESİ
Ali Rıza GÜNGEN

2

ÜCRET İLİŞKİSİ VE ÜCRET-SOSYAL YARDIM BAĞI:
KİMİ ÖNERMELER
Denizcan KUTLU

6

YEDEK SANAYİ ORDUSU VE ÜCRET
Gültekin AKARCA

18

DİSK GENEL BAŞKANI DR. ARZU ÇERKEZOĞLU: YÜZDE 1'İN
YARATTIĞI KRİZİN FATURASINI YÜZDE 99 ÖDEMEYECEK
Söyleşi: Onur BAKIR

24

BİR İMALAT FİRMASINDA GÜRÜLTÜ DEĞERLENDİRİLMESİ
Latife ÖZCE, Ergun ATEŞ, İbrahim BULDUK

30

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ İNTERN VE ASİSTAN HEKİMLERİNİN
KESİCİ-DELİCİ TIBBİ ALETLER İLE YARALANMA DURUMLARI
Caner ÖZDEMİR, Süleyman Utku UZUN, Mehmet ZENCİR

37

İKTİDARIN "MEGA PROJESİ" 3. HAVALİMANI GERÇEĞİ...
Sedat ABBASOĞLU

44

EDİTÖRDEN

Geçtiğimiz sayıda ücret, ücretlendirme biçimleri ve bunların emekçilerin sağlığı ile ilişkisini ele almıştık. Bıraktığımız yerden, biraz daha genişleterek bu sayıda da tartışmaya devam ediyoruz. Emek gücünün oluşumunun ve yeniden üretiminin, kapitalizmdeki yaşamsal yerini tespit ederek, ücretin sadece emeğin karşılığında yapılan ödeme olmadığı, bunun ötesinde anlamı ve etkileri olduğu varsayımından hareket ediyoruz.

İngiltere’de sanayileşmenin başladığı yıllarda işçi sınıfının yaşam koşullarını kaleme alan F. Engels, asgari ücretin belirlenmesinde çok önemli bir tespitte bulunur: “imalathane işçisinin eline geçecek ücret, çocuklarını düzenli bir iş için yetiştirebilecek kadar olmalı. çocukları işçi olmaktan başka türlü yetiştirecek kadar da yüksek olmamalıdır.” Bu, çalışan sınıfın yeniden üretimi yani işçi babanın yerini çocuğunun almasının, kapitalizm tarafından nasıl garanti altına alındığını deşifre eden bir tespitti. Kendi topraklarımızda kullanılan bir halk deyişi ile işçiye ödenecek ücretin düzeyinin, “ne öldürür ne öldürür” düzeyde tutulması...

Bilindiği gibi, emeğin bir meta haline dönüşmesi, emeğin ‘piyasası’nu yaratır. Bu durumda işçiler birbiriyle rekabet halinde, emeğini satmak için yarışır. Marks’ın ‘yedek sanayi ordusu’ olarak tanımladığı bu işsizler ordusu, aynı zamanda sermaye sınıfının da her zaman varlığından memnun olduğu bir kitledir. Çünkü bu yedek işçiler ordusu, sermayenin ücretleri düşük düzeyde tutulmasının garantisidir. Böylece, ücretler, ‘hiçten biraz daha fazla bir şey’ düzeyinde tutulacak, kâr artacaktır. Dolayısıyla sermaye için herkesin yaşam standardını düşük tutmayı sağlayan bir “artık nüfus” her daim olmalıdır!

Ücret konusuna yaklaşırken tamamlanması gereken diğer bir boyut da, ücretin sadece patrondan işçiye yapılan bir ödeme olmadığı, toplamında sermayeden işçi sınıfına yapılan ödemeler olduğu noktasıdır. Bu bakış, bizi dolaylı ödemelere ve ücret dışı ödemelere bakmaya yöneterek emeğin yeniden üretimi ve sosyal yardımlar konusuna, daha da ötesi devletin sistemin sürdürülebilirliği için işlevine kadar götürür. Kapitalizmin zaman zaman alevlenen yapısal kriz dönemlerinde de devlet sahne alır ve emek kesiminin fonlarına göz diker: Açıklanan Yeni Ekonomik Programda olduğu gibi, sosyal güvenlik açığının genel sağlık sigortası fonundaki artışlarla kapatılmasının hedeflendiği gibi. Yani Ali’nin külahını Veli’ye, Veli’nin külahını Ali’ye giydirmeye çalışırken, sermaye sınıfı bu işten azade tutulur!

Türkiye’de işçi sınıfının oluşumunda 1950’lerden başlayarak 60’lı 70’li yıllarda hız kazanan göç dalgası önemli bir yer tutar. ‘Karnını doyurmak’ amacıyla köyden kente ve doğudan batıya doğru olan bu göç hareketinde, ilk yıllarda yetişkin erkekler tek başına göç ederken ilerleyen yıllarda aileleri de bu göç hareketine katıldı ve kentlerde işçi aileleri ortaya çıktı. Kentlerde son derece kısıtlı bir gelirle yaşamını sürdürmeye çalışan işçi aileleri, uzun yıllar kırsal bağını korudu. Köken aldığı kırsal yerleşim ile süren bağlantı, işçi ailesinin kentteki yaşamını sürdürebilmesinin de bir garantisi oldu. Hatta bu ‘tampon mekanizma’, Türkiye’de işçi ailesinin uzun yıllar ayakta kalabilmesinin önemli bir aracı oldu. Aynı şekilde kentteki yoksulluğun derinleşmemesi açısından da bir tampon görevi gördü.

Oysa bugün, aradan kuşakların geçtiği bir dönemde kentteki işçi ailelerinden pek azının bu desteğe sahip olduğunu görmek zor olmasa gerek. Peki ekmek parasının peşinde koşan ve kazandığı ücretten başka hiç bir geliri olmayan, artık köyünde geride kalan yakınlarından aynı yardım da almayan işçi aileleri nasıl yaşamını sürdürür? Günümüzde bunun yerini ne almıştır? Sosyal yardımları bu bağlamda ele alabilir miyiz?

Yayın Kurulu üyelerimiz Akarca ve Kutlu’nun birbirini tamamlayan yazıları, yedek emek gücü, artık nüfusun yaratılması, emeğin yeniden üretiminde devletin rolü ve bütün bunlarla sosyal yardımların bağintısını ele alıyor. Diğer bir yazıda, Arzu Çerkezoğlu’nun -kendi deyimiyle- ‘devletin toplumla yaptığı en büyük toplu iş sözleşmesi’ olan asgari ücreti, bir söyleşide enine boyuna konuştuk.

Son aylarda, emek cephesinin en dikkat çekici olaylarından olan Üçüncü Havalimanı işçilerinin direnişi ve karşılaştıkları “zor”u Abbasoğlu kaleme aldı. Konuyu, arka planındaki dinamikleri ile birlikte değerlendiren yazıda, böyle bir ortamda işçi cinayetlerinin nasıl kaçınılmaz olduğunu analiz ediyor.

Bu sayıda iki araştırma makalesi yer aldı. Bunlardan ilki, bir imalat firmasındaki güriültünün değerlendirilmesi, diğeri ise sağlık çalışanlarının önemli mesleki sorunlarından biri olan kesici- delici aletlerle yaralanmalar konusunda.

Önümüzdeki sayıda, işçi sağlığı ve güvenliği hizmetleri sunan çalışanların durumuna ilişkin bir tartışma yapacağımızın haberini vermek isteriz.

YENİ EKONOMİ PROGRAMI YA DA YENİ BİR IMF YÖNERGESİ

Ali Rıza GÜNGEN
Siyaset Bilimi Doktoru

Türkiye 2018'in son aylarına yüksek enflasyon ve ekonomik durgunlukla girerken, ekonomi politikası yapımcıları bu sürecin çok kısa sürede atlatılacağı öngörüsünde bulunuyorlardı. Aynı zamanda devletin müdahale kapasitesini artıracak bir ekonomi programı açıklarak yeni rejimin ekonomik modelinin tamamlayıcısı olarak pazarlanan bir çerçeveye sundular. Bu kısa değerlendirmede Yeni Ekonomi Programı (YEP) adıyla pazarlanan 2019-21 Orta Vadeli Programın hedeflerini kısaca açıklayacak ve işçi sağlığı ve güvenliği açısından yansımalarına değineceğim.

2018 Krizinin Seyri

Türkiye'de 2016 yılındaki darbe girişimi sonrası gerçekleşen ekonomik daralma karşısında ekonomi politikası yapımcılarının bulduğu geçici çözüm basitti: Kredi genişlemesini destekleyerek yüksek büyümeyi sürdürmek. Bu yol tercih edildikten sonra, devlet destekli konut kampanyalarından, çeşitli vergi indirimlerine ve en önemlisi Kredi Garanti Fonu'na çeşitli uygulamalarla Türkiye'deki kredi hacminin hızla artması sağlandı. 2017 yılında Cumhurbaşkanı danışmanlarından birisi Türkiye'nin reel olarak gerçekleştirdiği kredi genişlemesiyle yüksek büyümeyi sağladığını ve yeni kurulmakta olan dünyada Ortodoks alışılmış politikaların Türkiye'ye dayatılmayacağını ilan ediyordu.

Aslında kendi inandığı başarı, küresel finansal koşullar kaynaklı olarak Türkiye ekonomisinin sorunlarının bir süre daha ertelenmesini sağlamaktan ibaretti. Sorun bu ötelemenin aynı zamanda sorunları ağırlaştırıyor olmasıydı. 2017 yılında Türkiye yüzde 7,4'lük bir ekonomik büyüme yakalamış olsa da uluslararası alanda kredi imkânlarının zorlaşmaya başlamasıyla Türkiye'de faiz oranları kırılamaya başladı. 2017 yılı sonu ve 2018 yılı

başındaki tercihlere bakılırsa hem devletin ödemelerinin yapılmasıyla iç piyasada küçük yatırımcılara bir alan tanınması hem de sınır ötesine askeri operasyon hedeflerinin yürütülmesi için olduğu anlaşılan bir borçlanma sürecinde devlet borçlanma limiti aşılmıştı. Bu nedenle aslında iç piyasada faizler daha da yükseldi ve Türk Lirasının önceki yıllara nazaran değer kaybı hızlanıyordu.

2016 Temmuzundan 2017 yılı sonunda kadar Liranın ABD doları karşısında değer kaybı yüzde 20,5'i bulmuştu. 2018 yılının ilk sekiz ayında ise Liranın ABD doları karşısında değerinin yüzde 41'ini yitirdiğine şahit olduk. Küresel koşulların değişmesi, küresel güney ülkelerini zor duruma sürüklerken, Türkiye'ye sermaye girişlerinin hızla azalması ile finansal ortamın değişmesinden en fazla etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmekteydi. Türkiye'ye eskisine nazaran daha az sermaye girmesinin yanı sıra özellikle ağustos ayı ödemeler dengesinde görünür hale geldiği üzere yerleşikler yurtdışına bankalar aracılığıyla milyarlarca dolar transferde bulundular. Mayıs-Ağustos aylarında yurtdışına yerleşiklerin taşıdığı para 15,8 milyar doları buldu. Aslan payı ağustosta gerçekleşen bu transfer, daha az sermaye girişi ile birlikte Türkiye'nin 2018 kur krizinin nedeni oldu.

2017 yılının devlet destekli kredi genişlemesi yerini 2018 Ağustosu'nda bir kredi çöküşüne bırakırken, Türkiye cari açık finansmanında sıcak paranın ağırlığı nedeniyle ve genel olarak ekonomisinin sermaye girişlerine olan bağımlılığı yüzünden son derece sıkıntılı aylara giriyordu. Bu dönemde, bir önceki yılda Türkiye mucizesinden bahsedenerin sesi soluğu daha az duyulmaya başlandı ve bir süredir Türkiye'de yeniden dengelenme ihtiyacını ön plana çıkarana kadar daha fazla görünür oldular. Eylül-Kasım aylarında Türk Lirasının ABD Doları karşısında yüzde 13 değer kazanması ise hem reel değer bakımından son 16 yılın dip

noktasına ulaşan Liranın sıçraması hem de ekonomik faaliyetin durgunlaşmasıyla ilgiliydi. Ancak Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları cari fazla verilen ayların ve dövize olan talebin hızla azalmasının tek bir anlamı olduğunu söylemeye de izin veriyor: Ekonomik daralma.

Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarını çözemeyen ancak devlet destekli kredi genişlemesi ile bu sorunları 2016-17'de öteleyen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin politikaları, küresel finansal koşulların sıkışması adı verilen sürecin etkisiyle 2018'de bir kur krizine neden oldu. Bu kur krizinin reel sektör krizine dönüşme ihtimali karşısında yüksek borçlu büyük firmalar için Eylül ayında bir borç yapılandırma çerçevesi tasarlandı. Daha sonra söz konusu çerçeve daha küçük ölçekli firmalar için de uygulanabilir hale getirildi. Türkiye'nin ağır finansman ihtiyacında reel sektör krizinin aynı zamanda bir bankacılık krizine dönüşme ihtimali bugün için atlatılmış görünse de ağır borçluluk arka planında ekonomik durgunluk tüm endamıyla sahne aldı. Kasım ayı sonuna yaklaşılan halen kredi çöküşü atlatılamamıştı.

YEP Merhem mi?

Türkiye 2018 Haziran ayında seçimlere giderken sert çalkantılar başlamış, endişeler yoğunlaşmıştı. Baskın seçim koşulları altında Türkiye'deki siyasal partilerin seçim bildirgelerinde köklü alternatiflere yer vermeksizin süreci yönetmeye çalıştığını izledik. Ancak aynı dönemde bir başka bildiri de seçim sürecine yön veriyordu. Nisan ayının sonunda açıklanan IMF 4. Madde Konsültasyon Raporu, Türkiye ekonomisinde bir yeniden dengeleme sürecinin başlaması gerektiğini, mali disiplinin güçlendirilmesi ve emek piyasası reformları ile birlikte Türkiye'nin yaklaşan fırtınayı atlatabileceğini belirtiyordu. IMF Türkiye Masası Şefi Donald McGettigan esnek emek piyasası için reformları ön plana çıkartıyor, geçici ve yarı zamanlı iş imkânlarını destekleme konusunda reformların yapılmasını hükümete salık veriyordu: *"Bu reformların tamamıyla uygulanması, işgücü piyasasının daha da iyileşmesini sağlayacaktır. Ayrıca, kıdem tazminatı reformunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de kıdem tazminatı çok yüksek ve bu işverenler için büyük yük oluşturuyor. Ücretlerde geriye dönük endekslenme ve asgari ücret artışları da dikkatle ele alınması gereken konular."*

McGettigan'ın tanıtımında yer aldığı ve IMF Partisi'nin bildirgesi olarak nitelediğim 4. Madde Konsültasyon Raporu 24 Haziran seçim süreci sonrasında tekrar gündeme geldi. Türkiye'de siyasi yelpazenin farklı kanatlarında görünen ancak esnekleşme başta olmak üzere IMF önerilerini benimseyenler için kullandığım tabirle IMF partisi seçim zaferini esasen Yeni Ekonomi Programıyla kazanmış oldu.

Yeni Ekonomi Programı Türkiye'nin hızla durgunluğa savrulduğunu teyit ettiği ve buna yönelik bir makroekonomik çerçeve çizdiği için çeşitli sermaye grupları ve temsilcilerinden olumlu tepkiler alsa da esasen orta vadede Türkiye'nin bütçe önceliklerinde bir düzenleme ve kemer sıkma programı olarak görülmelidir. Programda kriz ortamında şirketlerin borçlarının düzenli yapılandırılması, şirketlere yeni kredi kolaylıklarının sağlanması ve teşviklerin gözden geçirilmesi gibi unsurlar ve kredi piyasasının tekrar canlanması için önlemler alınması gibi düşüncelere aynı zamanda klasik kemer sıkma programının unsurları eşlik ediyor. YEP'in öngörülerinin gerçekleşmesi için Cumhurbaşkanlığı ve Bakanların kamu harcamalarında kısıntıya gitmesi, sosyal güvenlik alanında büyük bir kesintinin gerçekleşmesi ve ekonomik daralma koşullarında mucizevi denebilecek bir şekilde gelir artışlarının kaydedilmesi öngörülmüştür.

Gerçekçi olmayan hedefler ve trajik rakamlar

Birkaç örnekle açıklamak gerekirse şu noktalar üzerinde durulabilir. 2019 yılı ortalama dolar kurunun 6 TL olarak hedeflendiği çerçevede, Liranın dikkate alınması gereken miktarda reel olarak değer kazanacağı öngörülmektedir. Türkiye ekonomisinin temel sorunlarından birisi Liranın değer kazanmasının ithalat artışı ve cari açık artışıyla bir arada yürümesidir. Liranın reel olarak değer kazandığı bir yılda cari açığın hızla gerilemesi ve yılda 26 milyar Dolara düşmesi mümkün görünmemektedir.

2018 sonundaki ekonomik daralma beklentisinin birkaç ay sonra hızla yerini toparlanmaya bırakacağı düşüncesiyle hazırlanmış YEP, 2019 baharından itibaren ekonomik toparlanma öngörmektedir. Kamunun harcama kesintileri ve yatırımların askıya alınması kararına karşın böyle bir toparlanmanın gerçekleşmesi ise mümkün

değildir. Ancak ve ancak, Türkiye'ye büyük ölçüde sermaye girişleri gerçekleşir ve reel ücretler hızla baskılanırsa mevcut koşullar altında toparlanma ihtimal dahiline girer. Küresel finansal koşulların 2019 baharında değişeceğine dair güçlü bir emare ise henüz bulunmamaktadır.

Birbirleriyle tutarlı görünmeyen rakamların yanı sıra trajik "hedefler" de programda yerini almıştır. Örneğin 2019 yılı sonunda işsizlik öngörüsü olarak yüzde 12,3 oranı verilmektedir. Yetersiz istihdam edilenler ve mevsimlik çalışanlar gibi gruplar da dikkate alındığında bugün 7 milyonu bulan geniş işsiz sayısının 8 milyona ulaşması ve 15 aylık süre zarfında 1 milyon yeni işsiz yaratılması Türkiye'nin dengelenmesinin bir parçası olarak anlatılmaktadır. Bu trajediyle ne kadar övünülse az kalır!

Sadece sosyal güvenlik mi?

İşçi sağlığı da hedefte

YEP 2019 bütçesinde 59,9 milyar TL harcama tasarruflarından, 16 milyar TL de gelir artırıcı önlemlerden olmak üzere 75,9 milyar TL kadar bir gelir artışı öngörülmektedir. Açıklanan bütçe kanun teklifi de bu doğrultuda biçimlenmiştir. Yatırım tasarruflarından 30,9 milyar TL, teşviklerde tasarruflardan 13,7 milyar TL, sosyal güvenlik tasarruflarından 10,1 milyar TL, mal ve hizmet alımında tasarruflardan 2,5 milyar TL gelir artışı öngörülmüştür.

rufardan 13,7 milyar TL, sosyal güvenlik tasarruflarından 10,1 milyar TL, mal ve hizmet alımında tasarruflardan 2,5 milyar TL gelir artışı öngörülmüştür.

Sosyal güvenlikte böyle bir tasarrufun yapılması YEP'te ayrıntılandırılmamış olmakla birlikte çeşitli sosyal güvenlik ve yardım harcamalarında kesintiye gidilmesi ihtimalini akıllara getirmektedir. İçeriği netleşmemiş olmakla birlikte çeşitli bakım hizmetlerinden, sağlık harcamaları kapsamında ödemelere, mesleki kaza ve hastalıklar nedeniyle yapılan ödemelerden düşük gelirli hanelere yapılan transferlere birçok alanda kesintilerin gündeme gelmesi olasıdır.

Türkiye'de son on yıldır resmi rakamlarla 16 milyon yoksul bulunmaktadır. Dağıtılmamış şirket karları da eklendiğinde toplumsal eşitsizliğin son on yıldır derinleşmekte olduğu görülmektedir. Bu koşullar arka planında SGK'nın açığını kontrol altına alamayıp, sosyal güvenlik ve yardım bütçesini yoksulluğu hafifletmek ve gelir adaletsizliğini gidermek amacıyla kullanmayan AKP yönetimi kriz anında sosyal güvenlik tasarrufuna yönelmekle bütçe önceliklerine dair net bir çizgi çekmektedir.

Konunun sadece sosyal güvenlikle sınırlı kalmadığını belirtmek gereklidir. Türkiye’de Genel Sağlık Sigortası Fonunun verdiği fazlayı artırarak SGK açığını karşılama hedefi YEP’te net bir şekilde gösterilmektedir. Sosyal güvenlik açığının genel sağlık sigortası fazlasıyla kapatılması emekçiler açısından genel sağlık sigortası kapsamındaki sağlık hizmetlerinde kötüleşme ve kapsam daraltması anlamına gelmektedir.

Son olarak YEP’te kıdem tazminatı reformu ve bireysel emeklilik sistemine zorunlu katılım uygulamalarına dair hedeflerle birlikte esnek çalışmanın yaygınlaştırılması arzusu da kendine yer bulmuş durumda. Buna göre: *“Hizmetin özelliğine göre uygulanacak esnek çalışma modelleri ile çalışanların iş yaşam dengesini kurarak aile ve sosyal yaşamlarına, kurs ve eğitim programlarına daha fazla vakit ayırabilmeleri sağlanacaktır. Kamu kurumlarının esnek çalışma ile iş tatmini ve verimi yüksek işgücüne sahip olmaları sağlanacaktır.”*

Burada bir süredir daha güçlü bir şekilde dilendirilen “kurumsal zindelik” (*corporate wellness*) anlayışının izleri bulunmaktadır. Türkiye’deki beyaz yakalılar için şirketlerin ve çalışanların sağlık harcamalarını azaltıcı önlemler alması ve çalışanların fiziksel ve zihinsel sağlıkları için yatırım yapılmasını salık veren bu popüler anlayışın iki temel sorunu bulunmaktadır. Birincisi halk sağlığı perspektifiyle ele alınmadan şirketlerin kâr amacı güdülerek tasarlanan kurumsal zindelik programları esnek çalışmayı normalleştirmesidir. İkincisi ise politika yapımcıların yaklaşımlarının ve YEP’te ipuçları verilen anlayışın yansıması olarak çalışanlara iş ve yaşamları arasında denge kurma sorumluluğunun yıkılmasıdır. Önleyici sağlık hizmetlerine erişimi olmayan çalışanlar esnek çalışma koşulları altında kendi belirsiz geleceklere karşın “tatmin” sahibi olmalı ya da kamusal emeklilik sisteminin tasfiyesi sırasında kendi geleceklere için özel emeklilik fonlarının yatırım kararlarını yakından takip eden yatırımcılar gibi davranabilmelilerdir. Bahsedilen bireyi sorumlu kılma anlayışı, devletin sağlık harcamalarında kapsamlı bir artış olmadan, güveneli çalışma pratiklerine dair emek yanlısı bir perspektif olmaksızın uygulanmaya kalkıldığında hedefi çalışana sorumlu kılmaktır.

Öte yandan Türkiye’de son on yılda işin yürütülmesine ve iş güvenliğine yönelik denetim faali-

yetleri değişiklik sergilemiş, denetimler esasen büyük ölçekli işyerlerinde yürütülmeye başlanmıştır. İş kazalarının incelenmesi ile önleyici ve kapsayıcı denetimlerin gerçekleşmesi bağlamındaki çabalara sekte vuran mevcut düzenleme çerçevesinin yarattığı sıkıntılara çalışanların iş yaşam dengesinden bahsedilen YEP’te değinilmemektedir. Türkiye ekonomisinin üretim faaliyeti açısından omurgasını oluşturan yüzbinlerce işyerinde yeterli denetimin gerçekleşmemesi iş kazalarının engellenmesi olasılığını azaltmakta, küçük ve orta ölçekli işyerlerinin yeterli denetime tabi tutulmaması milyonlarca işçinin sağlığının riske atılması sonucunu doğurmaktadır.

YEP’teki afili cümleler ve çalışma yaşamına dair parıltılı hedeflerin altında bir bütün olarak IMF Türkiye Masası şefinin Nisan sonunda önerdiği paketin başka bir tarzda ifadesinin yer aldığı söylenilebilir. Türkiye’de esnek çalışma pratiklerinin programda belirtilenin aksine iş yaşam dengesini kurmakla değil işi yetiştirmek için özünden yitirmek anlamına geldiği bilinmektedir. Emegün temel haklarını kısıtlayacak ya da ortadan kaldıracak şekilde uygulanması hedeflenen program maddeleri çalışanların madden ve manen daha zor koşullarla karşı karşıya kaldığı, bu koşullar karşısında sağlık hizmetlerinden eskisine nazaran daha az faydalanabildiği bir ortamı tariflemektedir.

Zor zamanlar

Yeni adıyla Yeni Ekonomi Programı tanıdık, çürümüş vaatler ve öngörülerle kendinden menkul bir toparlanma resmi çizmeye çalışıyor. Geniş toplum kesimlerinin daha kötü koşullara itilmesiyle Türkiye ekonomisinin dengeye kavuşacağı söylenmesine dayanıyor. Ancak ayrıntılar şaşırtıcı olmayan biçimde IMF önerilerini barındırıyor ve piyasa mantığının izlerini yansıtıyor.

2019 ve sonrasındaki yıllarda YEP’in hedeflerinin ne derece gerçekleşeceği kadar bu hedeflerin çalışanları sürüklediği konuma karşı ne derece güçlü bir mücadele verilebileceği de önem arz ediyor. Siyaset ve mücadele önceden belirlenmiş ve kestirilebilir özellikler taşıyor. Bu açık uçluluk emekçilerin haklarını korumak ve iş güvenliği ile işçi sağlığı sorunlarının çözümü için kamucu ve halkçı bir uğraş vermenin her zamankinden daha anlamlı olduğunun da işaretini sunuyor.●

ÜCRET İLİŞKİSİ VE ÜCRET-SOSYAL YARDIM BAĞI: KİMİ ÖNERMELER

Denizcan KUTLU

Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Özet

Bu çalışma, ücret ilişkisi ve sosyal yardım biçimindeki gelir aktarımları arasındaki ilişkileri, kuramsal yönleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Küresel kapitalizm, geçimin ve yaşamın idamesini giderek artan bir eğilim ile ücretlere ve ücretli çalışmaya indirgeme eğiliminde iken, bizatihi bu sürecin bir ürünü olarak, sosyal yardım programlarının da güçlenmekte olduğu küresel ölçekte gözlemlenebilir bir olgudur. Çalışma bu olgunun ücret ilişkisinin dönüşümü ve devlet arasındaki ilişkiler temelinde açıklanabileceği iddiasındadır. Bu tarihsel bağlam temelinde, ücret ve sosyal yardımlar arasındaki ilişki, sosyal yardım ve doğrudan bir parçası olmadığı üretim noktası arasındaki bağlantılar açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, sosyal yardım biçimindeki ücret dışı gelir aktarımları ile özel olarak ücret mücadelesi ve pazarlığı, genel olarak ise sosyal ve ekonomik mücadeleler arasında ilişki de çalışmanın arkaplan sorunsalını oluşturmaktadır. Ücret ve sosyal yardım bağına dönük bu tartışma; birikim, emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi ve devlet arasındaki ilişkilerin bir parçası olarak yürütülmüştür. Çalışma, tartışma çerçevesi ile ilgili argümanlarını önermeler olarak sunmakta ve şekiller yardımıyla açıklamaktadır.

Anahtar sözcükler: Ücret ilişkisi, sosyal yardım, emek gücü, devlet

Wage Relation and Wage-Social Assistance Bond: Some Propositions Abstract

This study aims to examine the relationship between wage relations and income transfers in the form of social assistance with its theoretical dimensions. While global capitalism tends to reduce subsistence and the maintenance of life to wages and wage labour with an increasing tendency, it is

a globally observable phenomenon that social assistance programs are being strengthened as a product of this process. The study claims that this phenomenon can be explained on the basis of relations between the transformation of wage relation and the state. On the basis of this historical context, the relationship between wages and social assistance was tried to be evaluated in terms of the link between social assistance and production point. On the other hand, the relationship between non-wage income transfers in the form of social assistance and the wage struggle and bargaining in particular, and social and economic struggles in general, constitute the background problem of the study. The discussion of wage and social assistance bond was carried out as part of the relations between the accumulation, formation and reproduction of labor power and the state. The study presents its arguments about the framework of the discussion as propositions and explains them through figures.

Key words: Wage relation, social assistance, labour power, state

Giriş Bağlam ve Sorunsal

Kapitalizmin günümüz evresinde ücretler ve ücret pazarlığının genel karakteri, kitlesel tüketim ve toplu pazarlık biçimindeki toplumsal temellerinden ayrılarak oluşmaktadır (1). Ücret ilişkisinin¹ sosyal biçimlerinde küresel kapitalizmi ve neo-liberalizmi kalıcılaştıran bu değişim sürecinde, kitlesel tüketim ve toplu pazarlık kurumunun rol ve işlevleri, devletin işgücü piyasasına müdahalesinin dönüşümü temelinde yerinden edilmiştir. Bağımlı sınıfların korunması ve refahı söz konusu olduğunda ise, sosyal politikanın, yoksullukla mücadele ve sosyal risk yönetimi olarak yeniden tanımlanma girişimlerine tanık olunmaktadır (3,4). Sosyal

yardımların günümüz kapitalizminin temel sosyal politika araçlarından biri haline gelmesi (5,6,7), ücret ilişkisinin dönüşümü temelinde oluşan bu politika çerçevesi ile mümkün olmuştur.

Ancak aynı politika çerçevesinin, ücretliliği ve ücret biçimini dışlamak bir yana, belki de hiç olmadığı kadar yaygınlaştıran bir tarihsel bağlamın ürünü olduğunun da altını çizmek gerekir. Sosyal politikanın bu yeni evresinde, emek gücünün yeniden üretiminin ücret geliri aracılığıyla gerçekleştirilmesi yönündeki tarihsel eğilim güçlendirilerek korunmaktadır.

Öte yandan, ekonomik ve sosyal temellerini çalışan ve işsiz yoksulluğundan alan sosyal yardım biçimindeki bu ücret dışı yeniden üretim araçlarının sosyal ücret² içerisindeki yeri giderek genişlemektedir. Hatta geniş kitlelerin geçim ve yaşamlarının idamesinin, -ücretli istihdama katılımı dışlamayacak bir biçimde- ücret dışı, sosyal yardım biçimindeki koruma araçlarıyla da sağlandığı gözlemlenmektedir. Bu tarihsel bağlamda ücret ilişkisinin dönüşümü, üretim noktası açısından bu ilişkinin doğrudan bir parçası olmayan sosyal yardım türü ücret dışı düzenlemelerin, sosyal politikanın ve refahın (bir bakıma emek gücünün yeniden üretiminin) gelişiminde edindiği tamamlayıcı ve ikincil statüden sıyrılarak, ön plana çıkmalarına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışma kapsamında konu, yalnızca kavramsal yönüyle incelenecek olmakla birlikte, ücret ilişkisinin dönüşümünün sosyal yardımları öne çıkartan boyutu, ekonomik ve sosyal mücadelelerin ve taleplerin gündeminin (örneğin temel gelir-talebi)¹ ücret dışı alanlara kayması olgusunu da barındırmaktadır. Böylelikle, ücret ve sosyal yardım bağı tartışmasının, (i) küresel kapitalizmde sosyal yardımların artışı ve (ii) ekonomik ve sosyal mücadele ve talepleri içeren güncel temellerinin de bulunduğu görülmektedir.

Yazı, ücret ilişkisinin dönüşümünü, ücretdışı geçim araçları ile olan ilişkisi temelinde kavramaktadır. Bu ilişki çalışmada, “ücret-sosyal yardım bağı” olarak kavramlaştırılmış, ücret dışı geçim araçları ise sosyal yardım olarak sınırlandırılmıştır. Yazıda, ücret ve sosyal yardımlar arasındaki ilişki, emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi bakımından ele alınacaktır. Yukarıda özetlenen ilişkiler, emek gücünün yeniden üretimine dönük “ücretdışılaştırma”

kavramı etrafında ele alınmıştır. Emek gücünün yeniden üretiminin ücretdışılaştırılmasının, ücretle olan bağının kuramsal temelleri⁴ bu yazının *ilk* sorunsalıdır. Böylelikle, üretim noktasına doğrudan dahil olmayan bir düzenleme ve uygulamanın nasıl ve hangi yollarla üretim noktasıyla eklemlendiği sorusu belirli ölçülerde yanıtlanabilir.⁵

Konunun yukarıda işaret edilen mücadele ve talepler yönü, yazının kapsamı dışında kalmakla birlikte, yazı, emek gücünün yeniden üretiminin ücret dışı biçimlerinin tesis edilmesine yönelik bir kolektif talep oluşumunun, emek ve sermayenin ilk (ve sürekli) pazarlık ve çelişki konusu olan ücretler/ücret mücadelesi üzerindeki etkisine dönük bir tartışmaya başlangıç ve davet olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca, sosyal yardım ve ücret pazarlığı arasındaki ilişki de üzerine düşünülmesi bekleyen konular arasındadır.

Böylelikle yazının *ikinci* sorunsalı, ücret-sosyal yardım bağının, ekonomik ve sosyal mücadele ve talepler açısından sonuç ve etkileri üzerine düşünmek olarak belirlenmiştir. Bu temelde, (i) emek gücünün yeniden üretiminin ücretdışılaştırılmasının, ekonomik ve sosyal mücadele ve taleplerin konusunu, üretim noktasının ötesinde ücret dışı aynı ve nakdi aktarım biçimlerine kaydırması ve (ii) ücret dışı bir gelir türü olarak sosyal yardımın ücret pazarlığı üzerindeki etkileri şeklinde iki konu üzerine düşünme, yazının arkaplan sorunsalı olarak belirlenmiştir. Önplanda ise, ücret-sosyal yardım bağı, analitik öncelik birikim ve emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi arasındaki ilişkiye verilerek tartışılmıştır.

Tartışmanın bütünü içerisinde varılan ana sonuçlar ise metnin içerisinde dağılmış önermeler seti olarak formüle edilmiştir. Kimi önermelerin ücret-sosyal yardım bağının oluşumunda ispatlanmamış olabileceği ya da olgusal dayanaklarının işgücü piyasasının bütünü bakımından geçerli olmayabileceği önsel olarak (a priori) kabul edilmiştir.

Dört Belirleme

Yazının ana çerçevesini oluşturacak dört belirleme ile devam edelim:

(i): Emek gücünün yeniden üretimi, kapitalizmin gelişimi boyunca ücret biçimine indirgenme eğiliminde olmuştur. Bu eğilimin -ekonomik ve sosyal- ortamı, işgücü piyasasını da içerecek şekilde,

piyasa olarak belirlenebilir. Sermaye birikimi ve emek gücünün oluşumunun tarihsel eğilimi, işgücü piyasasının serbest bir işleyiş yapısına sahip olmasını gerektirmekle birlikte, Harvey'e göre sermaye de emek de bu piyasanın serbest bir biçimde işlemesine izin veremez (12, s. 95). Sermaye, harekete geçireceği emek gücü miktarını ve onun çalışma kapasitesini, yeteneklerini korumak ister. Bunun için kimi zaman ücret biçiminin dışında kimi devlet desteği ve korumasına gerek duyulur. Bu destek ve korumalar, geniş bir tanımla sosyal ücret biçimini alır. Öte yandan emeğin tarihsel eğilimi ise emek gücünün⁶ yeni üretimini, onun meta karakterinin beraberinde getirdiği, ücret biçimine indirgenmesine dönük koşulların ötesine taşımak olarak görülür.⁷

Dolayısıyla emek gücünün yeniden üretimi sadece ücret biçimi ve işgücü piyasası yoluyla gerçekleşemez; piyasa dışı mekanizmalar da devreye girer (14, s. 41). O nedenle, sermayenin yanında, bizzat devlet aracılığıyla kalıcılaştırılmaya çalışılan emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin, yine devlet müdahalesine dayalı kimi sınırları vardır.

Bu sınırlar, 1) emek gücünün işgücü piyasasındaki varlığının, yeniden üretimi için gerekli metalara erişimi mümkün kılıp kılmaması ve 2) kârın artırılması şeklinde birbiriyle içiçe geçmiş süreçlerle bağlantılıdır. İlk olarak, emek gücünün işgücü piyasasındaki varlığına dayalı gelir elde etme biçimi, başlı başına bir sosyal ve ekonomik risk kaynağı haline gelir. Çünkü, "piyasalar ne bir geliri ne de bir işi garanti edebilir" (15). Buna göre emek gücü, yedek işgücü ordusu bünyesinde

- Satılsa bile alıcı bulamıyor (vasıfsız, eğitimsiz, deneyimsiz, geçici işsiz, düzensiz çalışan vb.);
- Satılamıyor (engelli, yaşlı, hasta, iş kazası geçirmiş ya da meslek hastalığına yakalanmış vb.);
- Sahibi tarafından artık arz edilmiyor (uzun süreli işsiz, umudu kırık);
- Arz edilmesi engelleniyor (toplumsal cinsiyet normları)

ya da faal emek ordusu bünyesinde

- Satılıp değer üretimine katılmış (ücretli işçi) olsa bile, ücreti, onu yeniden üretimini sağlayacak metalara erişimini mümkün kılacak ölçüde geçindirmiyor, yani yoksul bırakıyor olabilir.

Bu nedenle, emek gücünün yeniden üretimini ücrete; insanın kendisini ise emek gücüne indirgenmenin tarihsel sınırları üzerine düşünmek önemlidir. Bu aynı zamanda, bir sınıf mücadelesi biçimi olarak ücretin tarihsel oluşum dinamiklerini irdelemek bakımından da anlam taşımaktadır.

İkinci olarak ise, emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesi, bizzat sermayenin tarihsel yönelimlerinin etkisi altındadır⁸. Kapitalist birikim sürecinin ve ücret ilişkisinin toplumsallaşması, emek gücünün ücretli çalışmaya artan ölçüde taşınmasını gerektirir. Bu olgu, aynı zamanda emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin ekonomik temeli olurken sermaye, kaynağında artık değer üretimi olan kârını artırabilmek için, emek gücünün "yeni üretim giderlerinin bir kısmını kendi sırtından atar ve böylece kendi kârı için nüfusun bir bölümünü yoksullaştırır" (17, s. 93). Böylelikle, "emek gücünün saf piyasa dolayımı yeniden üretimiyle ilgili" olarak açığa çıkan bu eğilim, "yeni üretime yardımcı olacak bir ya da daha fazla ekonomi-dışı (*burada, piyasa harici, y.n.*) kurum için bir alan yaratır" (14, s. 91). Bu temelde, yoksullaşıp geçim araçlarına erişemeyen bu nüfusun emek gücünün yeniden üretimi için gerekli geçim araçlarına erişiminin sağlanması, devletin müdahalesini gerektirir.

(ii): Ücretin oluşum dinamikleri önemlidir; çünkü emek açısından "sermaye ile ilk ilişki ve ilk çatışmanın konusu ücrettir" (18).

(iii): Ayrıca emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırları (bir yönüyle ücretdışılaştırılması), temel gelir talebi örneğinde olduğu gibi ekonomik ve sosyal mücadele ve taleplerin gündeminin üretim noktası dışındaki ücret dışı biçimlere kayması konusunu da beraberinde getirebilmektedir.

(iv): Bu tarihsel bağlam dolayısıyla bizzat sosyal yardımın kavramsal düzeyde incelenmesi, ekonomi politiğin yönetsel sınırları ve sosyal politika disiplini bakımından önemli bir uğraş alanı olacaktır.

Ücret Dışı Gelir Türü Olarak Sosyal Yardım

Bir gelir aktarımı türü olarak sosyal yardımları inceleyen çalışmaların ezici çoğunluğunun, sosyal yardımları kendi *terim* dünyası içerisinde açıklamaya

çalıştığı gözlemlenmektedir. Ancak ilgili literatürde, sosyal yardım ve ücretli çalışma arasındaki bağ terim ve olgu düzeyinde incelenmiş; sosyal yardımların düzenleyici ilke ve amaçlarının oluşumundaki ücretli çalışma bağı kavram dünyası içerisinde kuramlaştırılamamıştır. Dolayısıyla, sosyal yardımlara ilişkin düzenleyici ilke ve amacın kaynağına dönük bir kuramsal açıklayıcılık atfedilmediği anlaşılmaktadır.

Sosyal yardımlar, belirli bir gelir düzeyinin altında kalan kişi ve hanelere yapılan aynı ve nakdi aktarımlar olarak ele alınmakta ve sosyal yardımların, 1) sosyal güvenlik sistemini ve ücreti tamamlama ve son çare olma; 2) çeşitli ihtiyaç tespiti süreçlerine bağlı olma; 3) mümkün olan en kısa süre yardım yapma ve 4) kişiyi kendi kendine yeter bir hale getirme şeklindeki ilke ve amaçlarından söz edilmektedir (19). İlk üç ilke, esas olarak sonuncu ilke ile bağlantılıdır. Diğer bir anlatımla, ilk üç ilke için tayin edici çerçeve, sonuncu ilke temelinde çizilmiştir; bu da kendi kendine yeter hale getirme olarak ifade edilen, ücretli çalışma faaliyetine katılım biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle sosyal yardımların, sosyal güvenlik sisteminin en son başvurulması beklenen ve gelir ve çalışma/çalışabilme yoklamalarına dayalı olarak mümkün olduğunca kısa bir süreyle yapılması planlanan aracı olması, ona "kendine özgü" (20, 21) bir koruma karakteri katmıştır. Bu düzenleyici çerçeve, geçimin ve yaşamın idamesinde ücretli çalışmanın öncelikli yeri temelinde açıklanabilir. Çalışmak, sosyal yardımların düzenlenmesinde özendirilen bir olgu niteliği taşımıştır (21, 22, s. 238). Anılan nitelik, ücret dışı bu gelir türünün, ücretli iş ilişkisinin önceliğine göre düzenlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Sayılan dört ilke ve amacın ise, yine ağırlıklı olarak çalışma ve çalışmanın genelleşmiş bir hali olarak ücretli çalışma etrafında oluştuğunun altını çizmek gerekir.

Bunu, yazının giriş kısmındaki kavram çerçevesine sadık kalarak, emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesi şeklinde ifade edebiliriz. Söz konusu tarihsel eğilimin, gelirin ücret dışı biçimlerinin düzenlenişi ve uygulanışına ilişkin tayin edici bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu belirleme, sosyal yardımların terim dünyasının ötesindeki kavram içeriğinin belirginleştirilmesinde analitik önceliğin, sosyal yardım ilke,

politika ve programlarına değil, emek gücünün oluşum ve yeniden üretim koşullarına verilmesi gerektiği yönündeki bir savı da barındırmaktadır. Sosyal yardımları kavramsal olarak incelemeyi ve açıklamayı gündemine alan bir bilimsel uğraşın, emek gücünün yeniden üretimini kuramsal ilgi alanı haline getirmesi gereksinimi, çalışmanın ilk önermesine bir tür giriş olarak kabul edilebilir. Bu yazı, bu önermenin dayanaklarını kavram düzeyinde ortaya koyma amacındadır.

Önerme (i). *Sosyal yardımların açıklanmasında analitik öncelik, sosyal yardım tanım, ilke ve amaçlarına değil, bu unsurları meydana getiren emek gücünün yeniden üretimi ve birikim sürecinin işleyişi ile ilgili nesnel ve yapısal ilişkilere verilmelidir.*

Emek Gücü, Devlet ve Sosyal Yardım

Sosyal yardımlara ilişkin düzenleyici ilke ve kaynağın ücretli çalışma temelinde açıklanabileceğini ileri süren bir görüşün, birikim ve emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi konularını da gündemine alan bir çerçeveye sahip olması, açıklamanın analitik yönünü derinleştirecektir. Bu nedenle, emek gücü(nün oluşumu ve yeniden üretimi) ve devlet arasındaki ilişki, ücret-sosyal yardım bağının açıklanması anlamında üzerinde durulmayı gerektirmektedir. Emek gücünün satılmadığı, satıldığı ya da satılmış olsa da yeniden üretimi için gerekli geçim araçlarını karşılayamadığı an ve süreçler ile sosyal yardım arasındaki bağlantılar, bu tartışmanın pratik temellerini oluşturmaktadır.

Emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi, kapitalist birikim temelinde varlık kazanan ve devlet tarafından da garanti altına alınan bir süreçtir (22, s. 5; 23, s. 2, 46-49; 24, 48; 14, s. 56, 89, 91; 25, s. 406). Emek gücünün bir meta olarak var oluşu, metaların üretimi ve dolaşımı sürecinin kendiliğinden bir sonucu değildir. Emek gücünün meta biçiminde var olabilmesi için devletin müdahalesi gerekir (2). Devletin müdahalesi işgücü piyasası ve refah politikaları gibi farklı biçimlerde görülebilir; ancak bu politikalar emek gücünü satışa zorlayacak ve yedek işgücü ordusunun üyelerini çalışmaya yönlendirecek, çalışma disiplini ile uyumlu bir biçimde olur (23, s. 47-49; 26, s. 13).

Emek gücünün bir meta olarak var oluşu, yani oluşumu, işgücü piyasasında satılıp ücretli çalışmaya dahil olabildiği koşullar kadar, satılmayıp yeniden

üretimi için gerekli geçim araçlarına erişimden yoksun bırakan süreçleri de içerir. Emek gücünü satabilmiş olanların bazılarının da elde ettikleri ücretlerle, emek güçlerinin yeniden üretimlerini sağlayacak geçim araçlarına erişemedikleri görülür. Bu değişim ilişkisinde ücretler, emek gücünün yeniden üretim koşulları için “gerekli fakat yeterli” olmaz (2). Ücret ilişkisinin bu biçimi, emek gücünün yeniden üretim değerini karşılayacak gelir aktarımlarına olan gereksinimi açığa çıkartır. Bu gereksinimi karşılayacak olan devlettir (27, s. 631; 25, s. 404).⁹ Bu nedenle, emek gücünün bir meta halinde oluşumu, devletin müdahalesini içerir ve ücret ilişkisi temelinde/etrafında anlaşılabilir. Emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi ile ücret ilişkisi etrafındaki ilişki, devletin karıştığı bir işleyişe sahiptir.

Devlet, emek gücünün yeniden üretimine karıştığı ölçüde, emek gücünün ücret ilişkisinin bir parçası olmasını engelleyecek koşulları da ortadan kaldırmak durumundadır. Bu doğrultuda devlet, emek gücünü satma zorunluluğunu ortadan kaldıracak ücret dışı geçim araçlarına erişimi zorlaştırır (28). Ücret-sosyal yardım bağının oluşumu bakımından sosyal yardımların düzenlenişi, emek gücünün yeniden üretim koşullarını ücret ilişkisinin dışında tutacak yarar düzeylerini (miktar, süre, vb.) sürekli olarak dışlayacak şekilde olur.¹⁰

Görüleceği üzere devlet, emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimini sadece birikimin gerçekleştiği üretim noktası ile doğrudan bağlantılı olan ücretler, çalışma koşulları, çalışma saatleri, toplu iş ilişkileri, işçi sağlığı gibi “içsel” mekanizmaları düzenleyerek garanti altına almaya çalışmaz. Devletin emek gücünün yeniden üretiminde üretim noktası ile doğrudan ilişkilendirilemeyecek ve “dolaylı ücret” ya da daha geniş olarak sosyal ücreti (2) de oluşturacak, eğitim, sağlık, konut destekleri, sosyal hizmetler, işsizlik ödemeleri, aile ödenekleri ve sosyal yardımlar (8) gibi “dışsal” kimi düzenlemeleri de var ettiği görülür. Bu noktada karşımıza, sosyal güvenlik sistemleri kapsamında çalışmaya katılımı bağlantılı olarak şekillenmiş, belirli gruplara yönelen çeşitli aktarım ve dağıtım mekanizmaları çıkar.

Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, devletin emek gücünün yeniden üretimi çerçevesinde üretim noktası ile doğrudan ilişkili olmayan düzenlemeler

kapsamında incelenebilir. Bu analitik çerçeve, sosyal güvenlik sistemlerinin katılmasız kolunun (primsiz rejim), birikimin ve üretimin gerçekleşmesi ile doğrudan olmasa da belirli bir dolaylı bağa sahip olduğu şeklinde bir argümanı barındırır. Bu argüman, yukarıda ortaya atılan, sosyal yardımların açıklanmasında analitik önceliğin, sosyal yardım tanım, ilke ve amaçlarına değil, bu tanım, ilke ve amaçları meydana getiren emek gücünün yeniden üretimi ve birikim süreciyle bağlantılı nesnel ilişkilere verilmesi gerektiği şeklindeki önermeye bir boyut katan *ikinci bir önerme* olarak da değerlendirilebilir.¹¹

Önerme (ii). *Sosyal yardımlar, birikimin ve üretimin gerçekleşmesi ile doğrudan olmasa da dolaylı bir bağa sahiptir.*

Bu aşamada, sosyal yardım ile birikim ve üretim arasındaki dolaylı bağın ücret temelinde açıklanabileceğine ilişkin yukarıdaki paragrafın girişindeki görüşü, bir *üçüncü önerme* olarak formüle etmekteyiz.

Önerme (iii). *Sosyal yardım ile birikim ve üretim arasındaki dolaylı bağ ücret ilişkisi temelinde açıklanabilir.*

Emek Gücünün Yeniden Üretiminin Ücret Biçimine İndirgenmesinin Sınırlarının Sınırları: Ücret İlişkisi

Ücretin, sosyal yardım, birikim ve üretim arasındaki dolaylı bağın temel biçimi olduğu öne sürülmüş olsa da, ücret, kapitalist toplumsal yapı bakımından çok daha merkezi bir yere sahiptir.¹² Örneğin Aumeeruddy, vd. ücret ilişkisini, “kapitalizmin merkezi toplumsal ilişkisi” olarak ele almışlardır (2). Bu haliyle ücret, emek gücü sahibi ve sermaye sahibi arasındaki bir hukuki biçim olmanın çok ötesinde bir ilişki (26, s. 16), sosyal politikadan daha fazlasını içeren bir toplumsal konudur (14, s. 91). Ücret ilişkisi, yedek işgücü ordusunun oluşumu ve yeniden üretimi açısından sermayenin organik bileşimini de içerecek şekilde kapitalist birikim ile doğrudan bağlantılı bir kategoridir. Düzenleme yaklaşımı temelinde ücret ilişkisi, üreticilerin üretim araçlarından ayrışması (34) çerçevesinde incelenir. Ücret ilişkisi, kapitalist üretim tarzına ilişkin, meta, para, sermaye ve ücret biçimlerinin organik bir birliği (35, s. 188; 36, s. 112) ve toplumsal ilişkilerin, çevresinde hiyerarşik bir örgütlenme içerisinde

oluşturduğu yapısal özüdür (36, s. 107). Yapısal biçim olarak kavramsallaştırılan bu birlik (35, s. 188), birikim rejimleri ile düzenleme tarzlarını birbirine bağlar (36, s. 113). Ayrıca toplumsal yeniden üretim, ücret ilişkisi etrafında örgütlenir (14, s. 88).

Emek gücünün bir bölümünün yedek işgücü ordusunun bir parçası halini alırken bir bölümünün ise faal emek ordusuna çekilmesi, ücret ilişkisi etrafında meydana gelir. Birikim ve sosyal yardımlar arasındaki bağlantılarda ücret ilişkisi, yedek işgücü ordusu ve emek gücünün değerini içeren taşıyıcı bir işlev üstlenir. Ücret ilişkisi, yedek işgücü ordusunun oluşumu ve yeniden üretimi açısından sermayenin organik bileşimini de içerecek şekilde kapitalist birikim ile doğrudan bağlantılıdır. Sabit bir yedek işgücü ordusunun oluşumu ve onun yeniden üretimini sağlayacak koşullar ücret ilişkisi etrafında şekillenir. (Bkz. Şekil-1.)

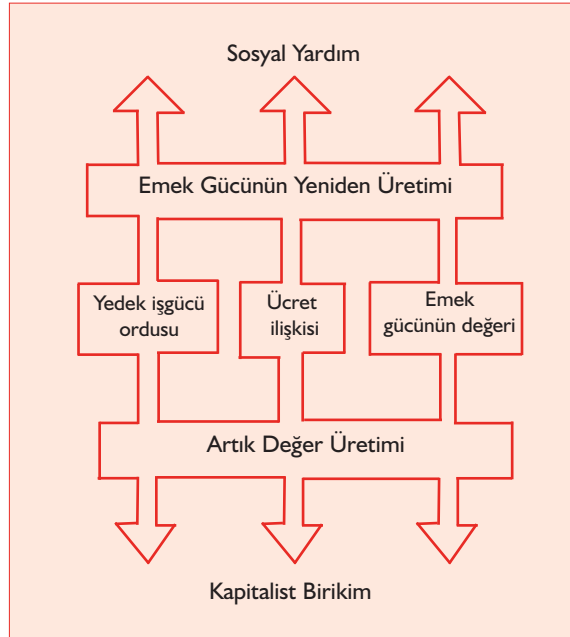
Mülksüzleşme süreçleri ve kapitalizmin gelişimine özgü bir tüketim yapısı arasındaki ilişkinin oluşumunda ücret ilişkisinin yaygınlık kazanması temel gerekliliklerden biridir (35, s. 152). Hatta, ücret ilişkisinin yaygınlığının, kapitalist gelişimin ölçütü olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir (37, s. 16). Bu nedenden ötürü, yazının başlangıcında belirtilen emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin “sınırlarının sınırları” vardır. Emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırları olarak ifade edilebilecek olan sosyal politikanın bütünü, kendi tarihi içerisinde, ücret ilişkisini (sınırların sınırı) öncelikli yerinden edecek tazmin ve koruma yapılarını barındırmama eğilimindedir.

Sosyal yardımları da içerecek şekilde, sosyal refahı yaratan kamusal araçların gelişiminin, ücret ilişkisinin yaygınlaşmasını kısıtlayacak kimi eğilimleri de açığa çıkardığı söylenebilir. Böylelikle işsizlerin/işsizliğin, ücretler üzerindeki rekabetin derinleştirilerek, faal emek ordusunun ve yedek işgücü ordusunun kontrolünü ve çalışma disiplini mümkün kılan rol ve işlevinin¹³ törpülediği gözlem konusu olmuştur (38). Ancak bu gözlemin kapitalizmin ve sosyal politikanın gelişimi içerisinde, refah rejimlerinin gelişim dinamikleri temelinde, piyasa dışı refah kanallarının varlık kazanması ile ancak belirli bir dönem ve belirli ülkelerde varlık kazandığını söylemek daha gerçekçi olacaktır.

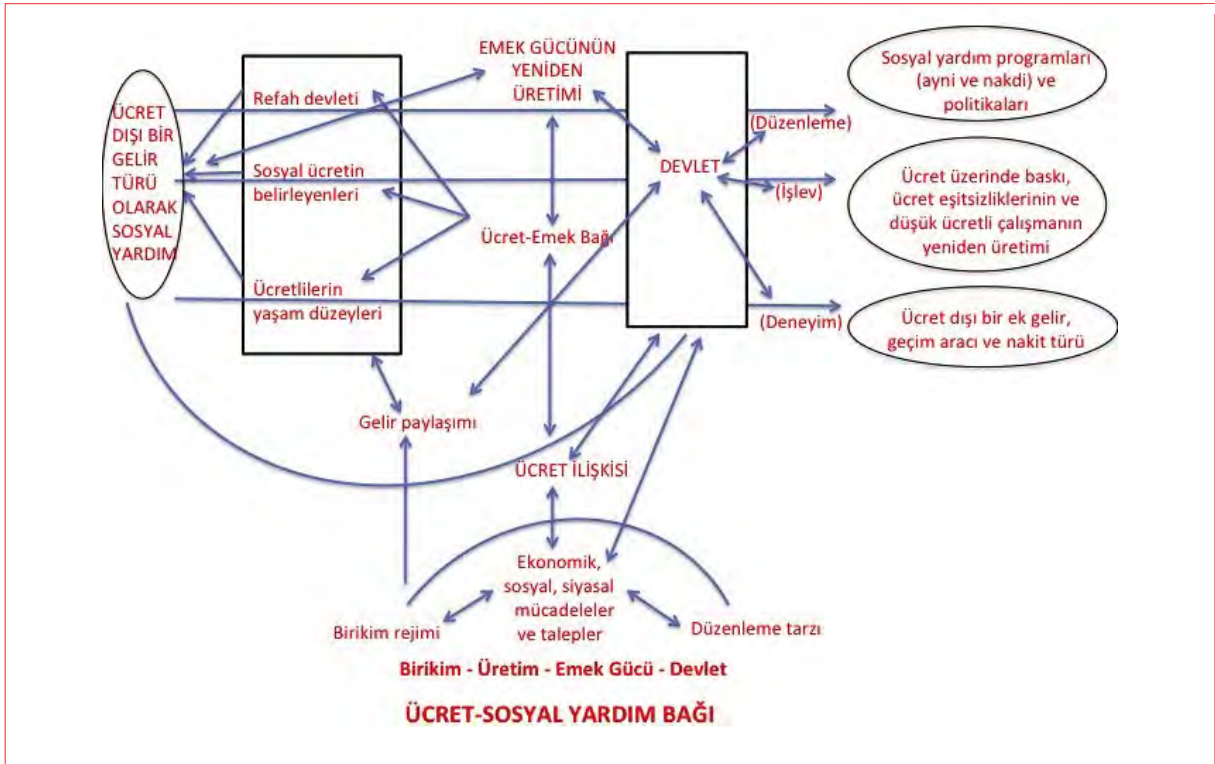
Bu gerçekliğe kaynaklık eden söz konusu sınırların (sosyal politikanın bütünü) sınırları (ücret ilişkisi) nedeniyle, nüfusun geniş kesimlerinin sosyal ve ekonomik gereksinimlerinin giderilmesinde ücretlerin öncelikli yeri varlığını korumuş; ücret ana geçim kaynağı¹⁴ olarak kabul edilmiştir. Bu nedenden ötürü, sosyal yardımları da içeren gelir aktarımları, ücret ilişkisini tamamlayıcı bir karaktere sahip sınırlar olarak anlam kazanmıştır.¹⁵ Öte yandan, sadece sosyal yardım programları değil, işgücü piyasasının bütünü de ücret ilişkisini yaygınlaştıracak şekilde düzenlenmiştir.

İşgücü piyasasına devletin müdahalesi aracılığıyla mümkün kılınan bu durum, bir yandan refahın sosyal bir nitelik kazanmasını sağlayarak, onun sosyal ücret temellerini yaratmış diğer yandan da emek gücünün oluşumu çerçevesinde ücret ilişkisinin toplumsallaşmasını var etmiştir. Ücret ilişkisi, böylesi bir yapı çerçevesinde kapitalizm, devlet, toplum ve refah arasındaki ilişkide bir tür temel bağlantı mekanizması karakteri kazanmıştır.

Emek gücünün yeniden üretimine ve birikim sürecine ait ilişkilerin barındırdığı; giderek genişleyen nüfus dilimlerini, ücret gelirine bir yandan mahkum edip diğer yandan ondan mahrum eden eğilimler, ücret ilişkisinin temel karakteristiği olarak belirlemiştir. Öte

Şekil-1: Kapitalist birikim ve sosyal yardım bağlantıları: Sosyal yardımın genel yasası
Kaynak: 10.

Şekil-2: Ücret-Sosyal Yardım Bağı

Kaynak: Bu çalışma içerisinde üretilmiştir. Şekilde yer alan kimi kavramlar, 35, s. 188; 36, s. 113 ve 40'ta yer alıp, yazıda özetlenen belirlemelerine dayanmaktadır.

yandan aynı birikim sürecinin bir parçası olarak, ücret ilişkisinin, emek gücünün bir bölümünü ücretli çalışmaya içerse de yoksulluktan kurtarmadığı da görülmektedir. Birikim ve yedek işgücü ordusu arasındaki ilişkinin seyrine göre belirlenen ve tarihsel olarak işsizlik ve çalışan yoksulluğu biçiminde açığa çıkan bu iki olgu, sosyal yardımların ve ücret-sosyal yardım bağının ekonomik ve toplumsal yatağını oluşturmaktadır.

Bu genelleşmiş ilişki biçimi, sadece geçim ve sosyal yardımlara olan gereksinim düzeyini değil, aynı zamanda sosyal yardım politikalarının/programlarının temel karakterini de belirlemektedir. Bu karakter; ücret dışı bir gelir türü olan sosyal yardımların, ücret ilişkisinin oluşumunu sekteye uğratıp emek gücünün satışını engellemeyecek bir içerikle düzenleniyor oluşudur. Bu nedenle, birikim sürecinin yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı ve yedek işgücü ordusunun farklı dilimlerine dağılan serbest işçiler,¹⁶ çalışmaya başlayacakları zamana kadar emek güçlerini yeniden üreten ve bir yandan da arz etmeye zorlayan bir asgari geçim düzeyi içerisinde

tutulurlar (10, s. 34). Bu geçim düzeyi ve bu geçim düzeyini hak etmenin ve bundan yararlanmanın süresi, ücret ilişkisinin sınırları tarafından belirlenir. Yazının başındaki, kendi kendine yeter hale getirmek şeklindeki ilkeye geri dönmek gerekirse; bu ilkenin emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırlandırılmasını sınırlandıran ücret ilişkisi temelinde oluştuğunu, *dördüncü önerme* olarak yazabiliriz.

Önerme (iv). Sosyal yardımın temel ilkeleri ve onun tayin edici bir parçasını oluşturan kendi kendine yeter hale getirme, emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırlandırılmasını (sosyal politikalar ve sosyal yardımlar) sınırlandıran ücret ilişkisi temelinde oluşmuştur.

Ücret-Sosyal Yardım Bağı

Yazının *beşinci önermesi*, ücret-sosyal yardım bağının biçimlerine yöneliktir. Düzenleme Yaklaşımının kavramlarını takip ederek açıklamaya çalıştığımızda, sosyal yardımların; “refah devleti örgütlenmesi”, “işgücü piyasasının işlerliğine göre

doğrudan ya da sosyal ücretlerin belirleyenleri” ve “tükettikleri ürünlerin hacim ve kaynağına göre ücretlilerin yaşam düzeyleri”ni içeren ücret-emek bağına¹⁷ (40) dahil olarak, birikim rejimi içerisindeki gelir paylaşımı aracılığıyla emek gücünün yeniden üretimine eklemelendiğini söyleyebiliriz. (Bkz. Şekil 2.)

Önerme (v). *Ücret ve sosyal yardım bağı, ücretler üzerinde rekabet temelinde baskı yaratılması, düşük ücretli çalışma ve ücret eşitsizlikleri/farklılıkları biçiminde kurulabilir.*

Bu yazı, ücretli çalışma ve sosyal yardımlar arasındaki ilişkinin, emek gücünün satışı ve böylece ücretler üzerinde baskı yaratılması; düşük ücretli çalışmanın yeniden üretimi ve ücret eşitsizlikleri/farklılıkları biçimlerinde kurulabileceği iddiasındadır. Şimdi bu önermeyi başlıklar halinde ele alalım.

Ücret üzerinde baskı unsuru olarak sosyal yardım

Sosyal yardımın ücret üzerindeki baskı unsuru olma özelliğini yedek işgücü ordusu ve emek gücünün değeri temelinde ele alabiliriz. Bu üç olgu kendi arasındaki bağlantılar bakımından önemlidir; çünkü ücretleri emek gücünün değerine yakın bir düzeyde tutabilme mekanizması, yedek işgücü ordusu ve emek gücünün değerinin oluşumuna ve değişimine öncülük eden tarihsel süreçlerin bir birleşimidir (41). Yazının önceki bölümlerinde emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırlarının sınırları, ücret ilişkisi temelinde açıklanmıştır. Buna göre, terim düzeyinde kendi kendine yeter hale getirme şeklinde ifade bulan ilkenin, kavramsal düzeyde emek gücünün satışa çıkartılarak ücretli işçiliğe dahil olunması ve emek gücünün yeniden üretiminin, emek gücünün kendi emeği ile mümkün hale gelmesi olduğu söylenebilir. Bu kavramsal genelleme, emek gücünün oluşumunun, emek gücünün satışından bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği yönündeki bir belirlemeyi de içerir.

İlk olarak, kapitalizmin gelişiminde emek gücünün oluşumunun toplumsallaşması, faal ve yedek işgücü ordusu olmak üzere iki ana biçim almıştır. Bu aynı zamanda, emek gücünün bu iki nüfus arasında dağıldığını da gösterir; dahası kapitalist birikim buna gereksinir (27, s. 613). Böylelikle, yeterli ölçüde emek gücünün bir yandan piyasada dolaşımı sağlanırken bir yandan da emek gücünün belirli

bölmeleri gerektiğinde ücretli işçi gerektiğindeyse serbest işçi haline getirilir.

Yedek işgücü ordusunun, faal ordu ile ilişkisinde, kapitalist birikimin işleyiş yasaları açığa çıkar ve yedek işgücü ordusu, emeğin ücretler, çalışma koşulları ve örgütlenmeye dönük mücadele ve taleplerini bastıran bir mekanizma olarak işler (12, s. 229; 37, s. 58; 27, s. 615, 617; 42). Ancak yedek işgücü ordusu, bu işlevini yerine getirebilmesi için farklı dilimlerine dağılmış olan emek gücü gruplarından çalışabilecek durumda olanların, faal emek ordusuna katılmak için harekete geçmesi, yani emek gücünü arz etmesi gerekir. Böylelikle, emek gücünün yeniden üretimi ile arz edilmesinin, iki yönlü; ancak birbirini içeren tek bir sürecin parçaları olduğu görülmektedir.

Bu süreç, ücret ilişkisinin toplumsallaşması temelinde oluşur ve bu nedenle, emek gücünün yeniden üretimi ve gerektiğinde onun ücret dışı biçimleri, emek gücünün sürekli olarak arz edilmesini engellemeyecek bir düzeyde olmalıdır. Yedek işgücü ordusunun yarattığı ücret ve çalışma koşulları basıncı (ki bu aynı zamanda bir mücadele kapasitesinin düşürülmesi basıncıdır) da süreklileşmiş olur. Emek gücünün arz edilmesine dayalı bu basınç sermayenin basıncı ile aynı doğrultudadır. Bu haliyle, tekil emek gücünün kendi fiziksel varlığını devam ettirmesi yönündeki, gerektiğinde ücret ve çalışma koşullarından feragat ettiği çıkarları, ait olduğu sosyal sınıfın çıkarları ile çelişir ve karşı yönde işler (30, s. 115). Bu yapısal ilişki, düşük ücretli işlerin varlığını kapitalizmin tarihsel bir eğilimi haline getirir.

Görüleceği üzere, ücretler üzerinde baskı yaratacak bir rekabet ortamının varlığı, hem yedek ve faal ordunun kendi iç dağılımlarının hem de yedek ve faal ordu arasındaki ilişkinin temel biçimidir. Marx, emek gücünün bu her iki sosyal varlığının üyelerinin kendi arasındaki rekabetin, sadece emek gücünün daha ucuza satılmasından değil, aynı zamanda yapılan iki kişilik işlerden de kaynaklandığını belirtir (13, s. 63). Bu şekilde işçi sınıfının kimi üyelerinin aşırı çalışması, dar anlamda işsizler ve yedek işgücü ordusunun varlığının ve genel olarak da ücretli ve serbest işçilerin tamamının kendi aralarındaki rekabetten kaynaklanan emek gücünün pazarlık koşullarını daraltan işten çıkarma basıncının bir ürünüdür (27, s. 614-615; 43, s. 292).

Özetlenen bu tarihsel ilişkiler, emek gücünün satılmaması, satılması ve satıldıktan sonrasında, emek gücünün yeniden üretiminin ücret vasıtasıyla sağlanması ve bunun sınırları (ücret dışılaştırılması) arasındaki bağlantılara dönüktür. Ücret dışı bir gelir türü olarak sosyal yardımların bu tarihsel ilişkilerin bir parçası olması, emek gücünün yeniden üretiminin ücrete indirgenmesinin sınırlandırılması ve bu sınırların sınırları bağlamında önem kazanır. Böylelikle sosyal yardımlar, piyasada dolaşacak yeterli ölçüde emek gücünün oluşum koşullarına tabidir. Bu koşullar, emek gücünün arasındaki rekabet çerçevesinde, ücretler üzerinde bir baskı unsuru olduğu ölçüde, sosyal yardım da, miktar ve süre olarak, emek gücünü satışa zorlayan bir baskı unsuru kılıfına bürünür.¹⁸

İkinci olarak, emek gücünün değeri, sahibinin ve içinde yaşadığı hanenin yeniden üretimi için gerekli olan meta biçimindeki geçim araçlarının değeridir (27, s. 172-173; 43, s. 180; 30, s. 144). Sosyal yardımlar ise, aynı (üretim ve dolaşım alanında birer meta olsalar da fiyatlandırılmamışlardır) ya da nakdi ücret dışı biçimleriyle, emek gücünün değerini ve “değişen sermayeye yapılan harcamayı azaltabilir”. “İşçiler kendilerini geçindirebildikleri oranda emek gücünün değeri azaltılır ve birikim oranı artar”. Emek gücünün yeniden üretiminde ücret ilişkisini ortadan kaldırmayacak ücret dışı gelir türleri, sermayenin çıkarına olur (12, s. 230-231). Emek gücünün yeniden üretimine devletin müdahalesi, sermaye tarafından doğrudan ödenmeyen emek gücü değerinin bir bölümünü de içerir. Bu haliyle sosyal yardımlar sermayeyi tamamlayan bir özellik taşır (26, s. 23-24).¹⁹

Sosyal yardımlar, emek gücünün değerine denk düşecek yeniden üretim maliyetlerinden daha aşağıda bir asgari geçim düzeyinin belirlenmesiyle, ücretleri düşürme doğrultusunda bir etkide bulunabilir (23, s. 47).²⁰ Bu durum, asgari geçim düzeyinin, emek gücünün yeniden üretimi için gerekli olan geçim araçlarının değerinin (emek gücünün değeri) altında belirlenmesinden kaynaklanır. Ücret dışı bir gelir türü olarak sosyal yardım, emek gücünün değerini azaltıp, düşük ücretli çalışmanın kabul edilebilirliğinin koşullarını sağlayarak, yedek işgücü ordusu ile birlikte ücretler üzerindeki baskıya dahil olur.

Düşük ücretli işlerin yeniden üretimi ve sosyal yardım

Yedek ve faal işgücü ordusunun hem kendi içinde hem de kendi arasındaki rekabeti, emek gücünün yeniden üretimini ücret biçimine indirgeyen kapitalist birikimin tarihsel eğilimi ile birleşerek düşük ücretli işlerin varlık koşulunu oluşturur. Bu ilişki biçimi, düşük ücretli işlerin varlığını kapitalizmin tarihsel bir eğilimi kılar. Düşük ücretli işlerde çalışanlar, emek güçlerinin yeniden üretimini sağlayacak geçim araçlarına değişim yoluyla yeterince erişemez. Bu durumda devreye, emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesini sınırlandıran devletin müdahaleleri girer. Devletin bu müdahaleleri, ekonomik ve sosyal mücadele ve taleplerin yanında, emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırlarını sınırlandıran; birikim, emek gücünün oluşumu, satış ve ücret ilişkisi arasındaki bağın özgün dengeleme biçimidir.

Sosyal yardımın da bu özgün dengeler temelinde, ücret ilişkisinin oluşumunu engellemeyen, ücret dışı bir gelir türü olarak varlık kazandığı görülmektedir. Bu çerçevede, düşük ücretli işlerin sosyal yardım temelinde yeniden üretimi, iki biçim altında gerçekleşmektedir:

(i) Sosyal yardımın ücretin üzerine eklenen niteliği, düşük ücretli çalışmayı ya da rezerv ücretin (çalışmak için kabul edilebilecek en düşük ücret) altında bir ücret düzeyini kabul edilebilir kılan bir role sahiptir.

(ii) İhtiyaç tespiti ölçütleri içerisinde gelir testine dayalı sosyal yardım programlarından yararlanabilmek için, hak ediş gelirini sağlayacak bir ücret düzeyinde ya da ücret artışlarından vazgeçerek çalışmanın²¹ da kabul edilen ya da tercih edilen bir durum olabildiği görülür.²² Bu da düşük ücretli çalışmayı ve rezerv ücreti düşüren bir etkiye sahiptir.

Tüm bunlar ise, emek güçlerinin yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesi sınırlanmış işçilerin, ücret pazarlığı kapasitesi ve mücadelesini düşürme eğilimini beraberinde getirir. Bu konuyla da bağ kurulabilecek bir biçimde Harvey, emek güçlerinin yeniden üretim araçlarını karşılayabilmelerinin işçilere, “grevler ya da diğer emek mücadelesi biçimleri gerçekleştiğinde daha esnek hareket edebilme imkân”ı tanıyabileceğini belirtmektedir (12, s. 231).

Ücret eşitsizliğinin yeniden üretimi ve sosyal yardım

Emek gücünün, dağıldığı yedek ve faal ordu arasındaki ve içindeki rekabet, ücretler üzerindeki aşırıya doğru basıncın temel manivelası olarak işlev görürken, bu mekanizma, ücret farklılıklarının da ekonomik ve sosyal temellerini oluşturur. Birikim süreci ve emek gücünün yeniden üretiminin ücrete indirgenmesi arasındaki ilişkinin doğal bir sonucu olan ücret farklılıkları (45), ücret eşitsizlikleri olarak yaşama geçer ve deneyimlenir. Sosyal yardımların, ücret eşitsizliklerini yeniden üreten niteliği iki biçimde görülür.

(i) Ücret eşitsizlikleri ve sosyal yardım arasındaki ilişkinin ilk biçimi, sosyal yardımın, ücret üzerinde emek gücünün satış koşullarının düzenlenmesine dönük bir baskı unsuru olarak işlevselleşmesine bağlı olarak oluşur. Bu haliyle sosyal yardım, ücretler üzerinde baskı yaratan emek gücünün yeniden üretim koşullarına katıldığı ölçüde, kendisi de bir baskı unsuru karakteri kazanır.

(ii) Sosyal yardımın ücret eşitsizlikleri ile ilişkilendiği ikinci biçim, deneyim temelinde açığa çıkar. Sosyal yardım, ücret dışı bir gelir türü özelliği kazandığı ölçüde, düşük ücretli işleri katlanılabilir kılarak, bu tür işlerin varlığına dayalı ücret eşitsizliklerinin yeniden üretilmesine dahil olur.

Sonuç

Bu yazı, ücretler ve sosyal yardım arasındaki ilişkiye, emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırlandırılması bakımından eğildi. Yazıda bu sınırlandırma, devlet müdahalesi temelinde açıklanırken, devletin müdahalesinin de kimi tarihsel ve nesnel etmenler tarafından sınırlandırıldığına dikkat çekildi. Emek gücünün yeniden üretiminin ücret biçimine indirgenmesinin sınırlarının sınırları olarak ifade edilen bu olgu, ücret ilişkisi temelinde açıklandı. Ücret ilişkisi ise, birikim ve emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi biçiminde kapitalizmin iki tarihsel kategorisi etrafında anlam kazandı.

Yazıda, ücret-sosyal yardım bağının, ücretler üzerinde baskı oluşması, düşük ücretli işlerin ve ücret eşitsizliklerinin yeniden üretimi şeklinde üç biçime sahip olduğu ileri sürüldü. Bu üç biçim içerisinde, sosyal yardımların ücret dışı bir gelir türü olarak ücret ilişkisinin bir parçası olduğu önermesi

ortaya atılabilir. Bunu yazının *altıncı önermesi* olarak not edebiliriz.

Önerme (vi). *Sosyal yardım, ücret dışı bir gelir türü olarak ücret ilişkisinin bir parçasıdır.*

Yedinci önerme olarak, sosyal yardımlar, sayılan üç biçim temelinde ücret ilişkisinin bir parçasını oluşturduğu ölçüde, ücretlerin belirlenmesinin bir biçimi halini de alır.

Önerme (vii). *Sosyal yardım, ücret ilişkisinin bir parçasını oluşturduğu ölçüde ücretlerin belirlenmesinin bir biçimi halini de alır.*

Sosyal yardımın ücret ilişkisinin bir parçası olması, ücret ilişkisinin toplumsallaşmasına tabidir; bu nedenle sosyal yardım, ücret ilişkisini daraltmayan bir karaktere sahip olmalıdır. Sosyal yardımın bu karakteri, birikim ve emek gücünün oluşumu ve yeniden üretimi arasındaki ilişkiye dayanır.

Yazıda dikkat çekilen konulardan biri de sosyal yardım ve ücret mücadelesi arasındaki ilişkiye dairdir. Bu noktada sosyal yardımın, (i) emek gücünün yeniden üretimine dönük geçim araçlarına erişim yolunu ücret dışılaştırabildiği oranda mücadele ve talebi ücret pazarlığı ve üretim noktasının dışına çeken; (ii) düşük ücretli çalışmayı katlanılabilir / kabul edilebilir kıldığı sürece de, düşük ücretli işlerin varlığını yeniden üreten rolü temelinde, emeğin sermaye karşısındaki göreceli konumunu aşağı çekme yönünde işlevselleşebileceğine, ayrı bir *sekinziinci önerme* altında yer verebiliriz.

Önerme (viii). *Sosyal yardım, düşük ücretli çalışmayı kabul edilebilir kıldığı ölçüde, düşük ücretli işlerin varlığını yeniden üretmekte ve emeğin sermaye karşısındaki göreceli konumunu zayıflatan bir özellik kazanmaktadır.*

Teşekkür

Çalışmayı okuyarak eleştirilerde bulunan Hocalarım Kuvvet Lordoğlu ve Metin Özüğürlü'ya ve Sidar Çınar'a teşekkür ederim.

Dipnotlar

1. Ücret ilişkisine daha sonra bir parça daha yakından bakacağız; ancak şimdilik bu çalışmada ücret ilişkisini, emek gücü ve devlet arasındaki ilişkinin birikim ve meta üretimi ile birlikte ana motifi ve "kapitalizmin merkezi toplumsal ilişkisi" olarak kullandığımızı not edelim (2).
2. Sosyal ücret, "eğitim, sağlık, sosyal hizmet, konut destekleri gibi devlet harcamaları yoluyla, kişisel

- parasal gelire eklenen gelir olarak tanımlanır” (8).
3. Temel geliri savunan oldukça kapsamlı bir literatür bulunmaktadır. Burada ana konumuz olmadığı için bu literatüre ilişkin bir atıfta bulunmayacağız. Ancak temel gelir savunusunu, bir toplumsal özne konusunun içerisine yerleştirip, bir mücadele ve talep başlığı olarak ortaya koyan Standing’in çalışmaları incelenabilir. Bkz. 9.
 4. Söz konusu kuramsal temelleri, kapitalist birikim ve emek gücünün yeniden üretimi etrafında daha kapsamlı olarak incelemiş bulunuyoruz (10, 11).
 5. Bu çaba, çözümlenmeyi dolaşım alanında üretim alanına doğru çekmek olarak da yorumlanabilir.
 6. Bu noktada, Marx’ın çok bilinen emek ve emek gücü ayrımını anımsamak yerinde olur. Örneğin bkz. 13, s. 19-22.
 7. Bu paragrafın özellikle son vurgularında, Metin Özügürlü Hocam ile emek gücünün meta karakteri, ücret, refah ve sosyal yardımlar etrafında, yaklaşık 6-7 yıldır yaptığımız konuşmaların izlerinin ve bu yazıya dönük önerilerinin varlığını belirtmem gerekir.
 8. Bu konuyu toplumsal cinsiyet normlarından arındırılmış salt iktisadi kategorilere terk etmemek gerekir. Feminist yaklaşımın, sosyal politika ve yeniden üretim konusunda, bilime yenilik getiren müdahalelerinin olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada bunları kapsamamız mümkün olmamakla birlikte, yeniden üretimde ücret biçimi dışında kalan ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü temelinde kadının sorumluluğu olarak görülen görünmeyen emek faaliyetlerinin de sermayenin yönelimleri ile bulunduğu söylenebilir. Bu noktada bir vurgu için bkz. 12, s. 231. Sosyal politikaya Feminist yaklaşımın bir özeti için bkz. 16.
 9. Marx, bu tür gelir aktarımlarını, “kamu kurumlarından sağlanan sadakalar” olarak betimler (27, s. 631).
 10. Bu nedenden dolayı Marx, 18’inci yüzyılı sonu ve 19’uncu yüzyıl başındaki Yoksul Yasaları’nı yorumlarken, “kilise, işçinin nominal ücreti ile sadece canını tende tutabilmesi için gerekli tutar arasındaki farkı sadaka biçiminde tamamlıyordu” demiştir (27, s. 650).
 11. Bir tür emek gücü yönetimi olarak da ele alabileceğimiz bu süreçle ilgili olarak Brunhoff, emek gücünün devlet tarafından üretim noktasına “dışsal yönetimi aslında sistemin içindeki kendi koşullarıdır” (26, s. 14) diyerek, kanımızca benzer bir noktayı işaret ediyor.
 12. Marksist ücret kuramı ve bu konudaki tartışmalar için bkz. 29, 30, s. 139-164; 31, 32, 33.
 13. Bkz. 23, s. 47-49.
 14. Aynı yönde bir vurgu için bkz. 39.
 15. Benzer bir belirlemenin, Ginsburg tarafından, sosyal yardımları da içeren sosyal güvenlik sistemi ve refah politikaları için yapıldığı görülmektedir. Ginsburg, sosyal güvenlik sisteminin, emeğin geçim araçlarına doğrudan erişimden ayrışması ve ücretli emeğe zorunlu olmasına katkıda bulunduğunu belirtmektedir (23, s. 29).
 16. Serbest işçi kavramını Marx kullanmaktadır. Bkz. 17, s. 88.
 17. Ücret-emek bağının, “üretim araçlarının türü ve işçiler üzerindeki kontrol; beceri kazanma ve vasıfsızlaşmaya yönelik bir biçimlenme anlamına gelen teknik ve sosyal işbölümü; istihdamın hızı ve çalışma süresi ile ölçülen istihdam ilişkilerinin istikrar derecesi” gibi boyutları da vardır (40).
 18. Sosyal yardımlar, yararlanıcıların tüketim ve piyasa ile olan bağına da kopartacak bir nitelik taşımamalıdır.
 19. Bu aşamada Aumeeruddy, vd.’lerinin yukarıda sözünü ettiğimiz doğrudan ücret ve dolaylı ücret ayrımı anımsanabilir. Bkz. 2.
 20. Marx’ta, doğal değil, ama ekonomik ve sosyal bir yasa olarak karşımıza çıksa da, Marx’ın, Ricardo ve Malthus’un, ücretlerin asgari geçime uyarlanma ve uzun dönemde asgari geçimin ötesine geçememe eğiliminde olduğu görüşüne katıldığı belirtilmektedir (33).
 21. Ücret vazgeçişleri ve sosyal yardım alma arasındaki ilişkinin yoksulluk tuzağı (poverty trap) terimi ile açıklandığı da görülmektedir (44).
 22. Sosyal yardımı hak edişin sosyal sigorta yoklamasına dayalı olduğu durumlarda da kayıt dışı çalışmanın talep ya da kabul edilebilirliği gündeme gelir.

Kaynaklar

1. Jessop B. “Post-Fordism and The State” İçinde: A. Amin (Der). Post-Fordism A Reader. Blackwell, UK&USA, 1994, s. 259-267.
2. Aumeeruddy A.T, Lautier B, Tortajada RG. “Labour Power and The State” Capital & Class 1978; 6 (1): 42-66.
3. Özügürlü M. “Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu” Mülkiye Dergisi 2003; 239 (27): 59-74.
4. Yalman, G. “Sosyal Politika: Refah Devletinden Sosyal Risk Yönetimine” İçinde: B. Ceylan-Ataman (Der). Cahit Talas Anısına, Güncel Sosyal Politika Tartışmaları. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2007.
5. Standing G. “Social Protection in Central and Eastern Europe: A Tale of Slipping Anchors and Torn Safety Nets” İçinde: G. Esping-Andersen (Der). Welfare States in Transition National Adaptations in Global Economies. Sage, London, 1996, s. 236.
6. Mishra R. “Social Protection By Other Means: Can It Survive Globalization?” İçinde: P. Kennet, (Der). A Handbook of Comparative Social Policy. Edward Elgar, UK, 2004, s. 69, 85.
7. Barrientos A. “The Expansion of Social Assistance in Developing Countries” 2013; www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1054224 (20.12.2018).

8. Erdoğan S. "Ücretlere İlişkin Temel Kavramlar" İçinde: Sendikacılık Akademisi Ders Notları 2, Türk-İş, Ankara, 2013, s. 177.
9. Standing G. "A Precariat Charter: From Denizens To Citizens" Bloomsbury, New York, 2014.
10. Kutlu D. "Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu: Birikim, Denetim, Disiplin" NotaBene Yayınları, Ankara, 2015, s. 52.
11. Kutlu D. "Birikim, Emek Gücünün Yeniden Üretimine Ücretlendirilmesi ve Sosyal Yardım: Kuramsal Bir Model Denemesi" Mülkiye Dergisi 2018; 42 (1): 47-78.
12. Harvey D. "Sermayenin Sınırları" Utku Balaban (çev.) Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.
13. Marx K. "Ücretli Emek ve Sermaye" Sevim Belli (çev.) Sol Yayınları, Ankara, 1999.
14. Jessop B. "Kapitalist Devletin Geleceği" Ahmet Özcan (çev.) Epos Yayınları, Ankara, 2009.
15. Esping-Andersen G. "Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri. İçinde: A. Buğra ve Ç. Keyder (Der). Sosyal Politika Yazıları. Burcu Yakut Çakar ve Utku Balaban (çev.) İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 40.
16. Lewis J. "Feminist Yaklaşım" İçinde: P. Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson (Der) Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar, Boran Ali Mercan (çev.) Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.
17. Marx K. "Grundrisse 2" Arif Gelen (çev.) Sol Yayınları, Ankara, 2003.
18. Akarca G. "Ücret ve Asgari Ücret" TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi 2018; 66: 3-11.
19. Kutlu D. "Türkiye'de Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisinin Güncel Boyutları: Kurumsal ve Sosyolojik Bir Çözümleme" Mülkiye Dergisi 2016; 40 (2): 101-141.
20. Çengelci E. "Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi" Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi 1993; 11 (1-2-3): 9-34.
21. Dilik S. "Sosyal Yardımlar-İki Anlamlı Bir Terim" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 1980; 35 (1-4): 55-72.
22. Arın T. Kriz, "Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları Seçilmiş Yazılar" İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
23. Ginsburg N. "Class, Capital and Social Policy" The Macmillan Press, London & Basingstoke, 1979
24. Gough I. "The Political Economy of The Welfare State", The Macmillan Press, London & Basingstoke, 1979, s. 44-45.
25. De Brunhoff S. "Kapitalist Bunalım ve Ekonomik Politika" İçinde: N. Satıhan ve S. Savran (Der). Dünya Kapitalizminin Krizi. Levent Kayaalp (çev.) Belge Yayınları, İstanbul, 2009.
26. De Brunhoff S. "Devlet ve Sermaye" Kuvvet Lordoğlu (çev.) Ankara: İmge Yayınları, Ankara, 1992
27. Marx K. "Kapital Ekonomi Politikin Eleştirisi 1. Cilt Sermayenin Üretim Süreci" Mehmet Selik ve Nail Satıhan (çev.) Yordam Kitap, İstanbul, 2011.
28. Wood E. M. "Küreselleşme ve Devlet: Sermayenin İktidarı Nereye?" İçinde: A. Saad-Filho (Der). Kapitalizme Reddiye Marksist Bir Giriş. Emel Kahraman (çev.) Yordam Kitap, İstanbul, 2006, s. 162.
29. Marx K. "Ücret, Fiyat ve Kâr" Sevim Belli (çev.) Sol Yayınları, Ankara, 1999, s. 5-30.
30. Lebowitz MA. "Kapital'in Ötesi Marx ve İşçi Sınıfının Politik İktisadı", Arif Geniş (çev.) Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006.
31. Lapedes K. "Marx's Wage Theory in Historical Perspective" Wheatmark, USA, 2008.
32. Mandel E. "Marx'ın Kapitali" Osman S Binatlı (çev.) Alanyazın Yayıncılık, İstanbul, 2008. s. 87-97.
33. Garcia Abalos J. M. "Marx's Theory of Wages" Journal of Political Economy 1997-98; 27 (4): 96-114.
34. Lipietz A. "Reflections on a Tale: The Marxist Foundations of the Concept of Regulation and Accumulation" Studies in Political Economy 1988; 26: 7-36.
35. Aglietta M. "A Theory of Capitalist Regulation The US Experience" David Fernbach (çev.) NLB, London, 1979.
36. Topak O. "Refah Devleti ve Kapitalizm 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti" İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
37. Işıklı A. "Ücret", Doğan Yayınları, Ankara, 1975.
38. O'Connor J. "Birikim Bunalımı" Ali Çakıroğlu (çev.) Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 296-297.
39. Gough I. "Social Policy Regimes in The Developing Countries" İçinde: P. Kennet (Der). A Handbook Of Comparative Social Policy. Edward Elgar, Cheltenham & Northampton, 2006, s. 244.
40. Boyer R. "Technical Change and The Theory of 'Regulation'" 1987; http://www.cepremap.fr/depot/couv_orange/co8707.pdf (02.12.2018)
41. Green F. "The Relationship Of Wages To The Value Of Labour-Power in Marx's Labour Market" Cambridge Journal of Economics 1991; 15: 199-213.
42. Fine B, Saad-Filho, A. "Marx'ın Kapitali", Nail Satıhan (çev.) Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s. 108.
43. Harvey D. "Marx'ın Kapitali İçin Kılavuz" Bülent O. Doğan (çev.) Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
44. Burden T. "Social Policy and Welfare A Clear Guide" Pluto Press, London, 1998, s. 82.
45. Peet R. "Inequality and Poverty: A Marxist-Geographic Theory" Annals of the Association of American Geographers 1975; 65 (4): 564-571.●

YEDEK SANAYİ ORDUSU VE ÜCRET

Gültekin AKARCA

Dr., Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi Yayın Kurulu Üyesi
www.iscisinifi.org

İzmir'de otobüslerin üzerinde bir süredir "Gittigin Kadar Öde" yazıyor. Oysa aynı cümleyi sadece kelimelerin yerlerini değiştirerek gerçek anlamına kavuşturmak mümkündür: "Ödediğin Kadar Git". Her iki cümle de aynı fiille ilişki kurmamızı sağlar ama bambaşka bir açıyla. İkinci cümle ilk cümlenin yarattığı yanılsamayı sanki hipnozdaki kişinin bir parmak şaklatmasıyla uyanması gibi bir anda ortadan kaldırır. Aynı parmak şaklatması ile yani cümle yapınızı değiştirerek fiillerle aranızdaki ilişkiyi değiştirmeniz mümkündür. Bunun için yapılması gereken tek şey ayağınızı bastığınız zeminin değişmesini sağlamaktır. Elbette mekânsal değil, sınıfsal. Sermayenin aklından emeğin aklına rücu...

Ücret meselesini ele alırken ilk önce gördüğümüz şey 'faal emek ordusu'dur. Hangi biçimi ile olursa olsun (parça başı, saatlik, esnek, işgünü karşılığı, performansla bağlı vb) ücret eğer kişinin üretibilme kapasitesi karşılığı yapılan bir ödeme ise bu yapılan doğrudur. Biz de Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi'nin 66. sayısında konuyu bu ekseninde ele aldık. Ancak tartışmanın düzeyi böyle seçilince, konu ne denli geliştirilirse geliştirilsin yetersiz kalacaktır. Çünkü bu ele alış biçimi basit ücret ilişkisinden (cepten ödeme) kapitalist ücret ilişkisine (sermayeden ödeme) uzanan tarihsel hareketi, ücret-sermaye ilişkisini ve bu ilişki doğrultusunda yedek sanayi ordusunun rolünü, sermayenin hareketinin bir fonksiyonu olarak ücret ilişkisini ve en son 'yedek sanayi ordusu'nun korunması ve büyüklüğü ile ilişkili olarak ücreti anlamamızı olanaklı kılmaz. Tüm bunları yaptığımızda dahi ulaşılan kapsam hala Kapitalist Birikimin Genel Yasası ile sınırlı kalacaktır. Oysa ücreti anlayabilmek için çalışmanın nüfusun analizine, nüfusu oluşturan sınıflara ve bu sınıflar arası ilişkiye kadar götürülmesi gerekir. Çünkü ücret, gerçek anlamıyla böyle bir bütünün parçası olarak anlaşılabilir. Marx, ekonomi politiğin yöntemini tartışırken "bir ülkeyi ekonomi politik bakımından ele aldığımız zaman, o ülkenin

nüfusunu, bu nüfusun sınıflara bölünmesini, kentlerde, köylerde, deniz kıyısında dağılımını, ayrı ayrı üretim kollarını, ihracatı ve ithalatı, yıllık üretim ve tüketimi, metaların fiyatlarını vb incelemekle başlarız" der (1, s.237). Ama bu henüz görüngü düzeyidir. Görüngü düzeyi somuttur; bu nedenle ilk yaklaşımda kaotiktir. Marx bu kaotik olan somuttan sınıflara, ücretli emek ve sermayeye, bunların üzerinde yükseldiği değişim, işbölümü ve fiyatlara ve en son değer, para ve fiyata, somuttan soyutlamalara, en basit belirlemelere inilmesi gerektiğini ve sonunda nüfusa, ancak şimdi birçok belirlemelerin ve ilişkilerin toplamı olan somuta ulaşılması gerektiğini anlatır. Geline bu aşamada somut, birçok belirlemelerin sentezi olduğu için çeşitli öğelerin birliğini temsil eden somuttur. Somut, artık kaotik değil zihinsel bir kategori olarak yeniden üretilen somuttur. Böylece nüfus hareketleri olarak görünen toplumsal hareketi yani göç aracılığıyla emeğin coğrafi hareketini, eğitimi ve bunun yoluyla sermayenin ihtiyaçlarına göre sektörler arası hareket eden emeği, ailenin dönüşümünü ve buna bağlı olarak kadın ve çocuk emeğini, ulusal sınırlarla bölünmüş emeğin birbirine karşı konumlanışını, devletin bu hareketteki rolünü vb... daha sayamayacağımız ilk başta kaotik görünen pek çok somut kategorinin hangi yasaların belirleyiciliği altında oluşturduğunu anlamamız mümkün olur. Elbette aşağıdaki yazının bu kadar geniş bir çerçevesi olamaz. Bununla birlikte yedek sanayi ordusu ve ücret ilişkisine dair bir metnin tekil meta sahiplerinin arasında kurulu değişim ilişkisinden farklı olarak nasıl bir bütün içerisine oturduğunun anlaşılması gerekir. Çünkü ücret, sadece kapitalist tarafından üretim sürecinde tüketilen emek gücünün yeniden üretimini karşılayacak metaların değerleri toplamından daha fazla bir büyüklüktür. Ücret, emek gücünün yedeklerini var etmek için işçi çocuklarının geçim araçlarının değerlerini de içermelidir. Bununla da kalmaz, verili yedek sanayi ordusunun korunması için gereksinim duyulan

metaların değerleri de bir biçimde ücretin parçası olarak görünmelidir. Tekil meta sahiplerinin ilişkisi olarak meselenin bu yönü anlaşılacağına göre, konu ancak toplumsal ve tarihsel ölçekte ücret-sermaye ilişkisi olarak ele alınırsa çözüme kavuşturulabilir. *“Sermayenin değerlendirme aracı olarak durmadan sermayenin parçası haline gelmek zorunda bulunan, sermayeden kendisini kurtarmayan ve sermayeye kölece bağımlılığı, yalnızca, kendisini sattığı bireysel kapitalistlerin değişmesiyle gözlerden saklanan emek gücünün yeniden üretimi, gerçekte, bizzat sermayenin yeniden üretiminin bir unsurudur. Yani, sermaye birikimi proletaryanın çoğalması demektir (2).* Eğer ücret düzeyleri yedeklerin emek gücünün üretimini destekleyemeyeceği noktaya değin gerilirse ve bu durum göç gibi olgularla telafi edilmezse sermaye birikimi kesintiye uğrar. İşte bugün daha çok sosyal demokrasi tarafından gündem yapıldığı biçimiyle Vatandaşlık Geliri, Aile Sigortası gibi adlarla yedek sanayi ordusunun bir kısmına yönelen dolaysız sermaye emek ilişkisi dışı ücret politikalarının ya da geleneksel biçimiyle sosyal yardım politikalarının kaynağını burada aramak gerekir.

Nüfus Teorileri ve Sermaye

Akademiye hakim burjuva iktisadının harmanında Adam Smith, Ricardo’dan çok Malthus vardır. Çünkü Marx’ın, zamanında vülger (kaba) iktisat olarak kodladığı, bilimden ziyade hurafeler üreten disiplin dalının temel önermesinin izlerini Malthus’ta buluruz. Marx, bu izleri daha gerilere kadar takip eder ve bugün Malthus’a maledilen nüfus teorisini oluşturan önermelerin derlenmiş görüşlerden oluştuğunu ileri sürer.¹ Neyse... Yozlaşmış iktisadın tanımını ders kitapları şöyle yazar: *iktisat, kıt kaynaklarla, sonsuz insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için malların üretim ve değişimini inceleyen bilimdir.* Bu tanımın özü Malthus’un kitabında yer alan, geçim araçlarının aritmetik büyümesine karşın nüfusun geometrik büyüdüğü ve nüfus kontrol altına alınmadığında gelişmenin önünde engel olacağı önermesinin farklı şekilde ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Elbette toprak sahiplerinin azılı bir müttefiki olarak zenginliğin kaynağını tarımsal üretimde gören, tarımsal üretim hızının nüfus artış hızına yetişemeyeceğini zanneden Malthus ile zenginliğin kaynağını

sermaye ile üretimde -emekte- gören, bu nedenle nüfus artışında zenginlik keşfeden Adam Smith arasında temel bir bakış farkı vardır. Ancak mesele nasıl olup da Malthus’un bilim dışı yoz düşüncesinin Smith’in düşüncesi yerine güncel iktisadın temeli haline gelebildiğinin, sermayenin çıkarlarının ifade şekline dönüştüğünün anlaşılmasıdır. Sorunun çözümü klasik iktisadın ‘doğal nüfus yasası’ olarak sunduğu kapitalist üretim yasasında gizlidir. Marx yasayı şöyle özetler (2, s.600): *“Sermaye birikim ve ücret haddi arasındaki ilişki, karşılığı ödenmeksizin sermayeye çevrilen emek ile ek sermayenin harekete geçirilmesi için gerekli ek emek arasındaki ilişkiden başka bir şey değildir. Yani, hiçbir biçimde, bir yanda sermayenin büyüklüğü, öte yanda işçi nüfusunun sayısı olmak üzere birbirinden bağımsız iki büyüklük arasındaki bir ilişki değil, aksine, son tahlilde, yalnızca, aynı işçi nüfusunun karşılığı ödenmeyen emeği ile karşılığı ödenen emeği arasındaki bir ilişkidir. İşçi sınıfı tarafından sağlanan ve kapitalistler sınıfı tarafından karşılığı ödenmeksizin sermayeye dönüştürülen emek miktarı, sermayeye dönüştürülmesi ancak karşılığı ödenen emeğe sıra dışı bir eklemeye bulunması ile mümkün olabilecek bir hızla artıyorsa bu durumda ücret yükselir; ve diğer her şey aynı kalmak koşuluyla, karşılığı ödenmeyen emek görece olarak azalır. Ne var ki bu azalma, sermayeyi besleyen artık emeğin artık normal miktarda arz edilemez noktaya ulaşır ulaşmaz, bir tepki meydana gelir: gelirin daha küçük bir kısmı sermayeye çevrilir, birikim yavaşlar ve ücretteki yükselme hareketi bir karşı darbe yer. Bundan ötürü, emek fiyatındaki yükselme, kapitalist sistemin temellerini sadece oldukları gibi bırakmakla kalmayan, ama aynı zamanda kapitalist sistemin gittikçe büyüyen boyutlarda yeniden üretimini de güvence altına alan sınırlarda tutulur. Şu halde, sözde bir doğa yasası biçimine sokulmuş kapitalist birikim yasasının aslında, ifade ettiği şey şudur: kapitalist birikimin doğası, emeğin sömürülme derecesindeki ya da fiyatındaki, sermaye ilişkisinin durmadan yeniden üretilmesini ve bunun gittikçe büyüyen boyutlarda yeniden üretilmesini ciddi şekilde tehdit edebilecek her tür düşme ya da yükselmeyi dışlar.”* Marx, ‘artık nüfus’un yapısını Malthus gibi geçim araçlarının büyüklüğü ve bağımsız bir değişken olarak nüfus arasındaki ilişki ile değil klasik iktisadın yolunu takip ederek sermayenin bileşenleri arasındaki ilişki ile açıklar. Bu şekliyle aşırı nüfus, mutlak bir biçimden, sermayenin bileşeni

olan karşılığı ödenen ve ödenmeyen emek arasındaki ilişkiye bağlı görece bir nitelik kazanır. Anlatılan mekanizma doğrultusunda artık nüfusun ücretlerle ilişkisi Malthus'un sermaye birikiminin önündeki engel olarak gördüğü biçime asla ulaşmaz. Peki ama Malthus'un kabusu gerçek temelle-re sahip değilse, o zaman burjuvazi için yedek sanayi ordusu ya da onların daraltılmış tanımıyla işsizlik neden bir sorun alanı olarak önemlidir? Bir adım daha atalım...

Bir kez artık nüfus ile sermaye ücret üzerinden ilişkili hale geldikten ve genel ücret düzeyi sermayenin bir fonksiyonu olarak ele alındıktan sonra yapılması gereken şey, ücret ve artık nüfus arasındaki ilişkinin sermayenin analiziyle açığa çıkartılmasıdır. Çünkü sermaye sadece niceliksel bir büyüklük değil aynı zamanda çevrim sırasında farklı biçimlere bürünen, değişen ve değişmeyen, sabit ve döner, üretim araçları üretimi ve geçim araçları üretimi gibi farklı parçalardan oluşan bir bütündür. Bu nedenle sermayenin büyümesi sadece nicel bir genişleme olarak değil nitel değişimlerin niceliği belirlediği bir süreç olarak da anlaşılmalıdır. Nicel bir genişleme olarak sermaye birikimi lineer bir büyüme ifade eder. Ancak sermayenin organik bileşeninin analize dahil edilmesiyle lineer büyüme çizgisinin geçerli olamayacağı ortaya çıkar. Sermayenin değer bileşimi ne kadar canlı emeğin ne kadar ölü emeği harekete geçirdiğini bize söyler. Sermayenin organik bileşeni ise üretim araçlarının üretkenliğinde teknik tarafından oluşturulan bir artışın değer bileşenine etkisidir. Organik bileşende bir artış, aynı miktarda canlı emek kitlesinin daha büyük bir ölü emek kitlesini hareket ettirmesi demektir. Ya da aynı anlama gelmek üzere, aynı miktarda ölü emek kitlesinin hareketi için daha az canlı emek kitlesine ihtiyaç duyulmasıdır. Bu durum etkisini sermaye birikiminin sanai çevrimi boyunca izlediği dalgalı seyir ile gösterir. Sanai çevrimin durgunluk, ılımlı yükselme, gönenç ve *crush* evreleri, emeğin sermaye tarafından bağlanma kapasitesini gösterecek bir grafikte yaklaşık sinüs eğrisi olarak görülür. Düşük organik bileşenli yeni ihtiyaç alanlarında kapitalist üretimin yaygınlaşması, geçmiş üretim biçimi artıklarının çözülüşü bu değişim sürecine eşlik eder. Toplam işçi nüfusu üzerine etki eden farklı belirlenimlerin burjuvazi için anlaşılabilir ve öngörülemez oluşu emek

talebinin bir 'stokla' desteklenmesi ihtiyacını doğurur. Emek arz ve talebi aynı zamanda -emek gücünün piyasa fiyatı anlamına gelmek üzere- ücret düzeylerini de düzenleyen temel harekettir. "Bir bütün olarak bakıldığında, işçi ücretlerinin genel hareketleri, yalnızca, sanai çevrimin dönemsel değişmelerine uygun olarak yedek sanayi ordusunda gerçekleşen genişleme ve daralmalar tarafından düzenlenir. Bundan dolayı, bu hareketleri, işçi nüfusunun mutlak sayısındaki değişikliklerle değil, işçi sınıfının faal işçi ordusu ile yedek işçi ordusuna bölünmesinin değişen oranlarıyla, artık nüfusun göreceli büyüklüğündeki artış ve azalışlarla, nüfusun kah soğurulup kah serbest bırakılmasının derecesiyle belirlenir" (2, s.615). Sosyal yardım ve nüfus politikaları burjuvazinin ister sağının, isterse solunun siyasal programının ücret politikalarının temelinde yer alır.

Sosyal Yardım ya da Ücret Politikaları

Tüm işçi nüfusu sermayenin ihtiyaçlarına göre bileşik kaplar misali bölmelere ayrılmıştır. Yedek sanayi ordusunu oluşturan üç temel bileşen, akıcı, saklı ve durgun fazla nüfus, koşullara göre faal emek ordusuna dahil olur ya da gerisin geri yedek sanayi ordusuna kusulur. Akıcı artık nüfus üretimin ölçeğinin dalgalanmasına bağlı olarak sermayeye bağlanır ya da işsiz kalır. Saklı nüfus temel olarak henüz çalışma yaşına gelmemiş çocuk emeğinden ve tarımda istihdam edilen ancak sermayenin genişlemesinin yarattığı emek talebi doğrultusunda işe koşulan kesimden oluşur. Tarımın kapitalistleşmesi ile kırdan çözülen tarım nüfusu ya faal emek ordusuna sıklıkla da yedek emek ordusunun durgun kesimine akar. Durgun fazla nüfus ise "faal işçi ordusunun bir bölümünü oluşturur; ancak tümüyle düzensiz çalıştırılır. Bu yüzden, göreceli olarak nüfusun bu bölümü sermayeye tükenmek bilmeyen bir kullanılabilir emek gücü sağlar. Yaşam koşulları, işçi sınıfının ortalama normal düzeyinin altına düşer ve tam bu durum, onları sermayenin özel sömürü dallarının geniş temeli haline getirir. Maksimum çalışma süresi ve minimum ücret bunların ayırt edici özellikleridir" (2, s.621).

Durgun fazla nüfus Marksizmden arındırılmış sosyal bilimin icadı Prekarya kavramının tanımına ne de çok benzer. Bundan yüz elli yıl önce yazılmış bir kitabın sayfalarında capcanlı duran işçi sınıfının bir parçasının Guy Standing tarafından

“yeni ve tehlikeli bir sınıf” olarak ilan edilmesi şaşırtıcı olmasa gerekir. Gerçeği çarpıtarak resmetmek, yanılsamalar üretmek burjuva ideologların pek mahir olduğu bir iştir. Oysa Kapital, son kayıp nüshası bulunmuş gizli/esrarlı bir kitap değildir. O hala dünyanın en çok satılan ve en çok dile çevrilen kitapları arasında yer alır ve o hala toplumun hareketine dair görüngüyle gerçek arasında bağ kurmanın en etkili aracıdır. Çünkü bilimdir. Ancak işçi sınıfının farklı bileşenlerini hem birbirine bağlayan hem de rekabet içine sokan koşulların aynı yasaların sonucu olması burjuva dogmanın yöntemleriyle kavranılabilir bir şey değildir. Devam ederse, yedek sanayi ordusunun üç bileşeni akıcı, saklı, durgun fazla nüfusa ek olarak bir dördüncüsünü, ‘dip tortu’yu eklemek gerekir. Dip tortu, çalışabilir lümpen proletarya, yoksul çocukları ve çalışma yeteneğini büyük oranda yitirmişlerden oluşur. Bu son parça yedek sanayi ordusunun sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda en son harekete geçirilen kesimdir. Çalışma yeterliliğini büyük oranda kaybetmiş olmaları nedeniyle emekliliğe ayrılmışları da bu kesimin içinde saymak gerekir. Ancak çalışabilir nüfusun emekli edilmesinin farklı nedenleri olduğunun da altı çizilmelidir. *Part-time* çalışma biçimlerinin hakim kılınması, faal emek ordusundan akıcı ve durgun fazla nüfusa geçişin sağlanması, genel ücret düzeylerinin düzenlenmesi vb.

Yedek sanayi ordusunun her bir bileşeninin faal emek ordusunun içine veya dışına akıtılması için farklı politikalar işler hale getirilir. Örneğin Türkiye’de olduğu gibi, annelerin bebekleri emzirme sürelerinden eğitim politikalarına, tarımsal ürün taban fiyatlarından on yıllardır sürüp giden düşük yoğunluklu savaşa, üç çocuk kampanyalarından göç politikalarına, emeklilik yaşı ve ücretlerinden, emek yağmasına, sağlık politikalarına kadar... Böylece bir yandan sermaye birikim sürecinde dalgalanan emek gücü talebi dengede tutulurken diğer yandan faal emek ordusuyla rekabet içinde onu ıslah etmek için hazırda bir güç bulundurulur. Ancak her ordunun iaşesinin sağlanması gerektiği gibi yedek emek ordusunun da yemesi, içmesi, giyinmesi, barınması gerekir.

Yedek Sanayi Ordusunun Yeniden Üretimi

Yedek sanayi ordusunun yeniden üretimi kapitalist sermaye birikiminin olmazsa olmaz koşulu ise

bu üretimin sermayeye bir maliyeti olması gerekir. Bu maliyet tarihsel olarak emek gücünün değerinin içerisinde tanımlanır. Emek gücünün değeri bir kez daha anımsanırsa sadece işçinin emek gücünün yeniden üretimi için gerekli metallerin değerler toplamını kapsamaz. Aynı zamanda tüm toplumsal emek gücü kitlesinin yeniden üretimini de garantiye alacak bir fazlalık içermelidir. Bu nedenle en kaba haliyle ücret, sadece erkek işçi için değil, anne kimliğiyle kadın ve yedek emek anlamında çocuk için de yapılan bir ödeme şeklidir. Ancak soyutlamada karşılaştığımız bu görünüm tarihsel gelişim sürecinde biçim değiştirir. Emek aracının aletten makine haline dönüşümü kadın ve çocuk emeğini üretim sürecinin içerisine çeker. Böylece erkek emek gücü ve sermaye ilişkisinde tanımlanan ücret, kadın ve çocuk emek gücünün de aynı ilişkiye tabi olmasıyla ailenin çalışabilir tüm fertlerine genelleşir. Şimdi kadın, erkek ve çocuk emeği ayrı ayrı ücretlendirilir. Ücretin kapsamından anne ve belirli bir yaşa kadar çocuk için eklenen pay eksiltir.² Ailenin her bir üyesinin toplam emeğinin sermayenin konusu haline geliş bir yandan emek gücünün değerini düşürüp artı değer oranını yükseltirken, diğer yandan da eve giren toplam gelirden artmaya neden olur. Ama bu dönüşümün tarihte ödenmiş bir bedeli vardır. Makineli üretimin kadın ve çocuk emeğini üretim sürecine eklediği ilk örnek olan İngiltere’de erkek, karısının ve çocuğunun emek gücünün satıcısı köle sahibine dönüşmüş, aile içi bakımdan uzaklaşıp bakıcı eline terk edilen çocuklar çoğu zaman yetersiz beslenme ve bakıcılar tarafından afyon sakızı ile uyutulmaları nedeniyle çok küçük yaşlarda kaybedilmişlerdir. Dönemin müfettiş raporlarında kimi yerlerde henüz çalışma yeteneğine kavuşmamış çocukların gizlice öldürüldüğü bile yer alır (2). Kol emeğinin makinenin unsuru haline geliş aile içinde saklı emeği serbestleştirip yedek sanayi ordusunun akıcı kısmına müthiş bir kaynak sağlarken, erken yaşta çocuk ölümleri tam tersi bir etkiyle yedek sanayi ordusunun toplam büyüklüğünde - özellikle sınıai üretimin yoğun olduğu kentlerde - küçülme sonucunu doğurmuştur. Bu durum hem çocuk emeğinin kullanım şartlarının düzenlenmesini zorunlu kılmış, hem de çocukları ev içinden kamusal alana taşıyan okul ve kreş sisteminin genelleşmesini koşullamıştır. Sonuç; serbest reka-

bet koşulları tarafından belirlenen yedek sanayi ordusunun, kolektif sermayenin yani devletin sorunu haline dönüşmesidir. “Toplumun kendi kendine biçimlenen üretim sürecine karşı ilk bilinçli ve yöntemli tepkisi olan fabrika mevzuatı, görülmüş olduğu gibi, büyük sanayinin pamuk ipliği, self-actors (otomatik makineler) ve elektrikli telgraf kadar zorunlu bir üründür” (2, p.594). İngiliz Fabrika Yasaları, işçilerin ve doğal olarak yedek sanayi ordusunun sermayenin varoluş koşulları arasında yer aldığı teydidir. İşçilerin çok yönlü gelişiminin sağlanması nasıl işbölümünün gelişiminin, işbölümünün gelişimi üretim araçlarındaki gelişimin sonucu ise ve bu durum iş ihtiyaçlarına uygun bir yedek sanayi ordusunun hazır bulunmasını sermaye için bir ölüm kalım meselesi haline dönüştürüyorsa, aynı üretici güçlerin gelişiminin yedek sanayi ordusu üzerine yaptığı etki, farklı görünümde altında devleti göreve çağırır. Böylece devlet, eşit meta sahipleri arasında kural koyucu ve baskı aygıtı olmaktan çıkar, toplumun genel çıkarlarının koruyucusu görünümü altında sermaye birikim sürecinde sermayenin kolektif çıkarlarının temsilcisi rolüne soyunur. Kapitalist üretim ilişkileri yeni bir eşiği atlamıştır... Marx'ın kapitalizmin gelişiminde ısrarla devlete vurgu yapmasının ve ekonomi politiğin alanına bir araştırma nesnesi olarak devleti koymasının nedenini burada aramak gerekir. Devlet tartışmasının neden bu kadar önemli olduğunu, devletin sadece bir işgal veya işgallere karşı savunma gücü dışında dünya pazarındaki rolü mercek altına alındığında daha açık ortaya çıkar. Çünkü dünya pazarının kapitalist dünya pazarına dönüşümü kapitalistler arası rekabeti uluslararası alanda keskinleştirirken, devletin sermaye birikiminin sürekliliğini koruma görevi vazgeçilmez bir zorunluluk halini alır. Bunun anlamı emek gücünün yeniden üretim koşullarının devlet tarafından düzenlenmesidir. Çünkü sermaye birikim sürecinin temel unsuru emek gücüdür. Ulusal ekonomiler dünya pazarının parçası haline geldikçe, ulus içi kâr oranları, onun üzerinde yükseldiği toplumsal artı değer oranı, genel ücret düzeyi ve ücret düzeylerinin genel düzenleyici unsuru olarak yedek sanayi ordusunun durumu sermayenin kolektif çıkarlarının ana konusu haline dönüşür. Kolektif sermayenin aracı olarak devletler ücretler genel düzeyinin belirlenmesinden ve zamanla yedek sanayi ordusunun büyüklüğü, biçimi ve finansmanından

sorumlu hale gelir. Böylece bütün burjuva iktidarlar, ücret pazarlıklarına müdahil olurken sermayenin dünya pazarındaki rekabet gücünden bahseder ve üretimin kapitalist niteliği değişmedikçe de haklı görünürler. Kapitalist gelişme yaşamın her anındaki düzenlemeleri sermayenin hareketine bağlarlar, işçi sınıfının en küçük bir hak talebi kapitalist üretim ilişkilerinin dünya pazarı ölçeğinde aşılmasını zorunlu kılar. Sınıf mücadelesinin tüm alanları işçi sınıfının güncel bilinç düzeyi bunun farkında olsun ya da olmasın dünya devrimine kalın zincirlerle bağlanır.

Bir kez genel ücret düzeylerinin ve zorunlu olarak yedek sanayi ordusunun durumu sermayenin uluslararası rekabetinin konusu haline dönüştüğünde, tekil sermayenin çalıştırdığı işçi ücretlerinin, sigortalarının vb ödenmesi de, yedek sanayi ordusunun finansmanı da devletin görevleri arasına girer. Hele bizim gibi toplumsal sermayesi düşük organik bileşime (sahip yani düşük emek üretkenliğine) sahip uluslar için bu durum daha hayatidir. Çünkü ulusal sermayenin dünya pazarında rekabet edebilirliği emek üretkenliğine değil, emek gücünün değerine bağlıdır.

Okul ve kreş sistemi ile toplumsallaşan çocuk bakımının ve ev hizmetlerinin metalaşmasının sonucu olarak yedek sanayi ordusunun yeniden üretiminin asgari maliyetinin bilinebilir ya da bütçeden ödenebilir hale gelmesi, bu ödemenin doğrudan yedek sanayi ordusu yerine ücret dolayımı ile faal işçiler üzerinden yapılması akıl dışı hale gelir. İşçi ücretlerinin parçası olan yedek sanayi ordusunun yeniden üretim maliyetleri sermaye için aşılması gereken bir engel olarak görünmeye başlar. Sermaye devleti göreve çağırır. Şimdi vatandaşlık gelirin, aile sigortasının zamanı gelmiştir. Sermaye bir anda vicdanı olduğunu anımsar. Sermayenin vicdan partileri rollerini üstlenir. Aslan Sosyal Demokratlar bir peygamber ağırbaşlılığıyla boy gösterir. Ganj nehrinde yıkanan bir keşiş gibi kapitalizm tüm kirlerinden arındırılır.

Sonuç

“Malthus'un Nüfus Teorisine Şarkılı İtiraz: Dickens Yaklaşımı” yazısında yazarlar Dickens'in Bir Noel Şarkısı eserinde sermayenin aşırı nüfusa yaklaşımının nasıl biçimlendiğini incelerler (3). Malthus'tan şu alıntıya yer verirler: “Yoksulluk ortamında

doğmuş biri ailesinden yaşamayı için gerekli olanı elde edemiyorsa ve eğer toplum da onun çalışmasına ihtiyaç duymuyorsa, azıcık yiyecek bile talep etmeye hakkı yoktur. Zira o bir fazlalıktır. Doğanın büyük sofrasında onun için boş tabak yoktur. Ona sofrayı terk etmesini emreder ve emri kendisinin uygulamasını ister. Elbette şölenle davetlilerden biri merhamete gelip bir şeyler vermezse. Eğer merhamet sahipleri sıkışık sofrada ona bir yer acarsa, bu sefer de hemen başka davetsiz misafirler peydahlanır ve aynı lütfu talep ederler. Salon yiyecek isteyen çok sayıda insanın güvencesine boğulur. Şölenin düzeni ve uyumu bozulur; bolluk, yerini kutluğa bırakır, umduğunu bulamayanların nezaketsiz uğultuları sonucu salonun her yerini rahatsızlık ve huzursuzluk kaplar ve davetlilerin mutluluğu sefalet görüntüleri arasında yok olur. Geç, de olsa misafirler büyük şölenin efendisinin davetsizlere karşı koyduğu sıkı emirlere uymamakla hatalı davrandıklarını anlarlar.” Malthus’un yaklaşımı Dickens’in kahramanı Bay Scrooge’un bir Noel günü yoksullar için yardım isteyenlerle arasında geçen diyalogda dile gelir.

Konuk: Bay Scrooge, bu kutsal bayram günlerinde yoksullar, işsizler, kimsesizler için ufak bir bağışta bulunmak özellikle gereklidir ve hora geçer. Çünkü bu kişiler geçim sıkıntısı içindedir. Rahat bir yaşantıya özlem çeken yüzbinlerin yanı sıra bir lokma ekmek bulamayan binlerce kişi var efendim.

Bay Scrooge: Hapishaneler yok mu bu ülkede?

Konuk: Hapishanelerin sürüsüne bereket.

Bay Scrooge: Ya yoksullar evi? Hala işliyor mu?

Konuk: İşliyor, hala. Keşke kapandıklarını söyleyebilseydim.

Bay Scrooge: Demek ki yoksulları esirgeme kurumu ile yoksullar yasası tüm güçleriyle yürürlükte.

Konuk: Hem de var güçleriyle efendim.

Bay Scrooge: Yaa. Deminki sözlerinizi duyunca ben de bu yasanın aksadığını, ortadan kaldırıldığını filan sanmıştım. Yürürlükte olduklarına sevindim.

Konuk: Bu yasanın yoksul çoğunluklara yeterince para ve bayram sevinci ulaştırmadığına inandığımızdan, kimilerimiz bir araya geldik; yoksullara biraz yiyecek içecek ve yakacak sağlamaya çalışıyoruz. Bu mevsimi seçtik; çünkü yokluk ve yoksulluk en çok böyle zamanlarda insanları sevindirir. Kaç para bağış vereceğinizi yazayım?

Bay Scrooge: Hiçbir şey yazmaym.

Konuk: Adnızın bilinmesini istemiyorsunuz, öyle mi?

Bay Scrooge: Yakamı bırakmanızı istiyorum. Aylakları şenlendirmek için verecek param da yok. Demin konuştuğumuz kurumları paraca destekliyorum. Bu kadarını bütçem anca kaldırıyor. Durumları kötü olanlar bu kurumlara gitsinler.

Konuk: Birçokları gidemeyecek durumda. Birçokları da bunu gururlarına yediremediklerinden ölmeyi yeğliyorlar.

Bay Scrooge: Ölmeyi yeğliyorlarsa buyurup ölsünler. Böylece nüfus artışının da önüne geçilmiş olur. İyi akşamlar, efendim!” (3)

Sonra Dickens kahramanını bir rüya sırasında iç hesaplaşmaya yöneltir. Ona aslında Noel sofrasının hiç de onun düşündüğü kadar küçük olmadığını gösterir, bir vicdan hesaplaşması yaşatır. Öykünün sonunda Bay Scrooge imana gelir ve yardımsever bir insana dönüşür.

Bizim öykülerimiz elbette Dickens’inki kadar naif sonlara sahip değildir. Kişileşmiş sermaye olarak hiç bir kapitalist ne Sahra altı Afrika’da kara derili çocukların ölmesiyle, ne gecekondu evlerinde kırık camlardan giren soğukla donmalarıyla vicdana gelebilir. Çünkü sermayenin vicdanı yoktur. Onun kalbinin yerinde bizim hayatlarımız atar.

Bizim öykülerimiz temennilere, yalvarışlara izin vermez. Hepimizin tek bir hikayesi vardır ve o hikaye tüm dünyada verilen bir kavgayı anlatır.

Ve son söz olarak şunu söylemek gerekir. İşçi sınıfının ücret mücadelesinin temelinde yedek sanayi ordusunun küçültülmesi yatar. Yedek sanayi ordusunun küçültülmesinin kapitalist üretim ilişkileri içerisinde tek yolu işgünü mücadelesinden geçer. İşgünü ne kadar kısaltılırsa yedek sanayi ordusu o kadar küçülür, ücretler o kadar artar. Bugün işgünü mücadelesinin adı *Dördüncü Vardiya*. Sekiz saatlik iş günüyle bölümlenmiş üç vardiya yerine altışar saatlik dört vardiya. *Dördüncü Vardiya* talebi, birbiriyle rekabet halindeki işçi sınıfını birleştirecek yegane ekonomik taleptir.

Dipnotlar

1. “Okuyucu bana, ‘Essay on Population’ adlı çalışması 1798 yılında yayınlanmış olan Malthus’u hatırlatacak olursa, ben de ona bu eserin ilk biçimi ile Defoe, Sir James Stewart, Townsend, Franklin, Wallace ve diğer kimselerden, ilkokul çocuklarına yaraşır bir yüzeysellik ve papazlara has bir kötü ifade ile yapılmış bir aşırma olduğunu ve içinde kendi tarafından düşünülmüş tek bir cümle bulunmadığını hatırlatırım.” K. Marx Kapital Cilt 1 S. 596 Yordam 2001.
2. Bugün asgari ücret tartışmalarında konu edilen ücret düzeyinin dört kişilik bir ailenin mi yoksa tek bir işçinin mi yaşam standardına göre belirleneceği tartışmaları kaynağını buradan alır. Ailenin çözülüp üretim sürecine dahil olduğu koşullar ülke gerçekliğinde karşılığının olup olmadığına bakılmaksızın burjuvazi tarafından ücret politikasının bir unsuru haline dönüştürülür.

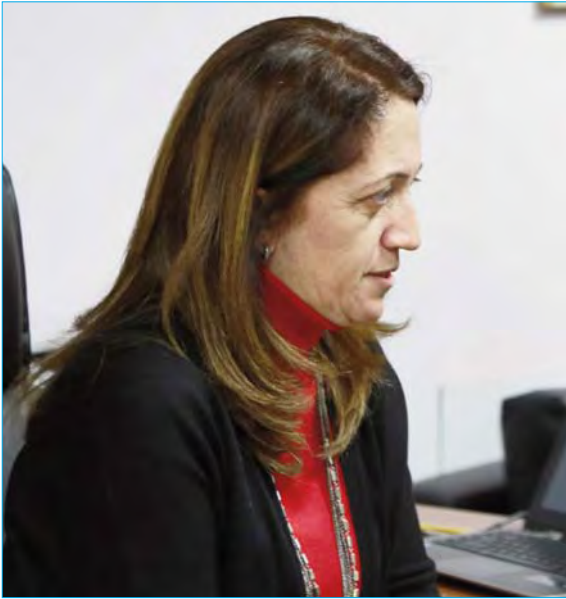
Kaynaklar

1. Marx K. “Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı” Çev: K. Somer. Ankara: Sol Yayınları. 1993.
2. Marx K “Kapital Cilt 1” Çev. M. Selik & N. Satıhan. İstanbul: Yordam Kitap. 2013.
3. Gövdere B, Türkoğlu M. “Malthus’un Nüfus Teorisine Şarkili İtiraz: Dickens Yaklaşımı” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2016;21(2): 427-439. ●

DİSK GENEL BAŞKANI DR. ARZU ÇERKEZOĞLU: YÜZDE 1'İN YARATTIĞI KRİZİN FATURASINI YÜZDE 99 ÖDEMEYECEK!

Söyleşi: Onur BAKIR
Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi Yayın Kurulu Üyesi

DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) Genel Başkanı Dr. Arzu Çerkezoğlu ile Türkiye'de asgari ücretin mevcut durumunu, asgari ücret tespit sürecini, DİSK'in 2019 yılı asgari ücret talebini, asgari ücret ve ücretler ile işçi sağlığı ilişkisini, ekonomik krizi ve iktidarın Yeni Ekonomi Programı'nı, krizin işçilere ve işçi sağlığına etkilerini, emek ve meslek örgütlerinin mücadelesini ve taleplerini konuştuk. Asgari ücretin sınıf mücadelesinin çok önemli alanlarından biri olduğunu vurgulayan Çerkezoğlu, işçilerin krize karşı korunabilmesi için asgari ücretin en az 2.800 TL olması gerektiğini kaydetti.

Özel olarak asgari ücret, genelde ise ücretler ile işçi sağlığı arasındaki dolaylı ve dolaysız ilişkilere dikkat çeken Çerkezoğlu, "Madende yerin 7 kat altına giren işçi ile kazma sapı arasında ya da bir inşaatın 32. katına çıkan işçinin hayatı ile oradaki asansör vidası arasında hiçbir fark görmeyen sermaye zihniyeti, bugün işçi sağlığı ve iş güvenliği alanını

böyle olumsuz bir noktaya getirmiştir" dedi. İktidarın ve sermayenin, yüzde 1'in yarattığı krizin faturasının toplumun yüzde 99'una ödetilmeye çalışıldığına, krizin işçilerin hem çalışma ve yaşam koşullarına hem de sağlığına ağır etkileri olacağına işaret eden Çerkezoğlu, "İşçi sınıfı borçlu değil, alacaktır. Bu ülkenin yüzde 99'u olarak krizin faturasının bizlere kesilmesine karşı ortak mücadeleyi hayata geçirmek tarihsel sorumluluğumuzdur" diye konuştu.

Asgari ücret konusunu yıllardır gündeme getiriyor, asgari ücretin en büyük toplu iş sözleşmesi olduğunu vurguluyor, sendikaların asgari ücretin belirlenmesi sürecinde daha etkin bir mücadele yürütmesi gerektiğini ifade ediyorsunuz. İsterseniz tam da buradan başlayalım. Asgari ücret neden sadece asgari ücretliler değil sendikalı-sendikasız tüm işçiler bakımından büyük önem taşıyor?

Asgari ücret Türkiye'de sadece asgari ücretle hayatını sürdüren 6,5 milyon işçinin değil bu ülkede emeği ile geçinen herkesin çalışma ve yaşam koşullarını belirleyen temel bir parametre. Sendikalı, sendikasız bütün işçilerin, kamu çalışanlarının ve emeklilerin çalışma ve yaşam koşulları çok büyük ölçüde asgari ücret üzerinden belirleniyor. Bu nedenle biz asgari ücretin belirlenmesini devletin toplumla yaptığı en büyük toplumsal sözleşme, en büyük toplu iş sözleşmesi olarak ifade ederiz yıllardır ve asgari ücretin belirlenmesi süreci bizim açımızdan çok büyük bir mücadele alanıdır. Taşeron işçilerin ücretlerinden birçok toplu iş sözleşmesindeki ücretlere ve ücret artışlarına kadar, kamu çalışanlarının pek çok sosyal hakkının hesaplanmasından emekli maaşlarına kadar birçok noktada asgari ücret temel bir parametredir. O yüzden bir ülkede asgari ücretin düzeyi, hem o ülkede emeği ile geçinenlerin, çalışanların, işçilerin, emekçilerin ücretlerinin durumu hakkında temel bir belirleyendir ve

mevcut durum hakkında çok ciddi bir fikir verir, hem de genel olarak ülkedeki sosyal adaleti göstermesi açısından da son derece önemlidir. O yüzden asgari ücretin belirlenmesi süreci ve asgari ücret mücadelesi sendikal mücadelenin, sınıf mücadelesinin çok önemli alanlarından biridir.

Türkiye’de asgari ücretin tespit yöntemine ilişkin neler söylemek istersiniz?

Asgari ücretin tespiti ile ilgili dünyada birkaç yöntem var. Bazı ülkelerde asgari ücret hükümet tarafından belirlenir, bazı ülkelerde –bizde olduğu gibi- hükümetin taraflarla bir araya geldiği bir komisyon üzerinden kısmi bir pazarlık süreci ile belirlenir, bazı ülkelerde de toplu iş sözleşmeleri yoluyla belirlenir. Bizdeki sistemde hükümet ile işçi ve işverenler adına komisyona katılan kurumların temsilcileri bir araya geliyor, bazı toplantılar yapıyor ve sürecin sonunda Komisyondaki mutabakat veya görüş ağırlığı üzerinden asgari ücret belirleniyor. Birinci olarak, bizim ülkemizde asgari ücret tespit yöntemi ve süreci aslında çok büyük ölçüde bir ortaoyununa dönüşmüştür. Asgari Ücret Tespit Komisyonu her yıl Aralık ayında toplanır, 4 toplantı yapar ve Komisyonun yapısı bildiğiniz gibi 15 kişiden oluşur, 5 hükümet temsilcisi, işverenler adına TİSK’ten 5 temsilci ve en fazla üyeye sahip olan işçi sendikaları konfederasyonu olarak işçiler adına Türk-İş’ten 5 temsilci masada bulunur.

2000 yılından bu yana 18 kez asgari ücret tespit edildi ve bu süreçlerin sadece 3’ünde mutabakat vardı, 15 kez asgari ücret itiraz ile tespit edilmiş oldu. Dolayısıyla işveren örgütleri ile hükümet, bir görüş birliğine vardığında, işçiler adına masada oturan Türk-İş’in itirazına ve şerh düşmesine rağmen, asgari ücreti belirleme şansına sahip oluyor. Dolayısıyla asgari ücretin tespit süreci bir bütün olarak demokratik bir süreç değil. Ayrıca bu belirleme sürecinde Komisyon, devletin kendi istatistik kurumundan, TÜİK’ten de bir rakam istiyor. Ancak baktığımızda, yıllar boyunca devletin kendisinin vermiş olduğu rakamın, yani bir işçinin geçinebilmesi için alması gereken asgari ücretin çok altında bir rakamı belirledi Komisyon. Geçen yıl TÜİK, Komisyona 2018 yılı için 1.894 TL verdi, ancak Komisyon TÜİK’in bu rakamına rağmen 1.603 TL’lik yani bu rakamın yaklaşık 300 TL altında bir tutarı belirlemiş oldu. Dolayısıyla bu süreç bir bütün olarak anti-demokratik bir süreçtir. Başka önemli bir husus ise

şu: Asgari ücret, Türkiye’de bir işçinin yaşamını sürdürebilmesi için gereken ücret üzerinden hesaplanıyor; oysa uluslararası standartlar, asgari ücreti işçinin sadece kendisinin değil ailesiyle birlikte hayatını sürdürebilmesi için gereken ücretin asgarisi olarak tanımlıyor. Bu nedenle Türkiye’de asgari ücretin tanımı da, yani tek bir işçi üzerinden asgari ücretin belirleniyor olması da bir başka önemli sorundur. Bizim bu süreçte bugüne kadar söylediğimiz, Asgari Ücret Tespit Komisyonu yerine, asgari ücretin tüm sendikaların, işçi örgütlerinin katılabildiği bir toplu pazarlık süreci ile yani uyumsuzluk durumunda grev dâhil olmak üzere her türlü hak arama yönteminin de kullanılabilmesi bir gerçek toplu pazarlık süreci ile belirlenmesidir. Biz yıllardır bunu ifade ediyoruz.

Bir Kanun Hükmünde Kararname ile İş Kanunu’nda Asgari Ücret Tespit Komisyonu’nu düzenleyen hüküm kaldırılırken, bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Komisyon Cumhurbaşkanına bağlanmış oldu. Yeni düzenlemeyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türkiye’de yeni bir rejim inşa ediliyor. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı altında tüm yetkilerin tek bir kişide, Cumhurbaşkanında toplandığı yeni bir sisteme geçilmiş oldu. 24 Haziran seçimleri ile birlikte bu sistemin yasal altyapısı da sağlanmış oldu. Ülkedeki tüm yetkiler, tüm süreçler tek bir adamda, Cumhurbaşkanında toplanmış durumda. Asgari ücretin belirlenmesi sürecinin, daha doğrusu ücret meselesinin iktidar açısından ne kadar önemli bir konu olduğunu gösteren bir başka gelişme de 24 Haziran seçimleri sonrası çıkarılan 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Asgari Ücret Tespit Komisyonu’nun doğrudan Cumhurbaşkanına bağlanması oldu. Bu aslında Anayasa’nın 104. maddesine aykırıydı çünkü asgari ücret kanunla yani İş Kanunu ile düzenlenmişti. Ancak 24 Haziran seçimlerinden kısa bir süre önce asgari ücretle ilgili hüküm İş Kanunu’ndan çıkarıldı ve seçimlerden hemen sonra çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Komisyon Cumhurbaşkanına bağlandı. Bundan sonraki süreçte bunun sonuçlarının neler olabileceğini yaşayarak göreceğiz. Yine bir Kararname ile Cumhurbaşkanı, Komisyonun yapısını değiştirebilir, tüm süreçlere müdahale edebilir, çünkü bütün bunların önü açılmış oldu. Zaten anti-demokratik olan ve bizim DİSK olarak asgari ücretin bir toplu pazarlık ile belirlenmesi gerektiğine ilişkin

görüştüğümüze aykırı olan mevcut durum, daha da anti-demokratik bir sürece doğru yönelmiş oldu. Dolayısıyla asgari ücreti belirleme süreci ve tüm inisiyatifin tek bir kişide toplanması; ücret ve emek politikalarının rejim açısından, mevcut siyasi iktidar açısından ne kadar önemli olduğunu, aslında en kırılgan noktalardan biri olduğunu göstermesi bakımından önemli. Ancak öbür taraftan da Aralık ayındaki tespit sürecinde sonuçlarını yaşayacağımız gibi asgari ücret gibi önemli bir meselenin tek bir kişiye, Cumhurbaşkanına bağlanmasının ciddi bir tehlike oluşturduğunun da altını çizmek isteriz.

Enflasyon oranının yüzde 20'lerin üzerine çıktığı bir dönemde 2019 yılı için asgari ücretin belirlenecek. 2019 yılı asgari ücreti için DİSK'in talepleri ve taleplerinin gerekçeleri nelerdir?

Bu yılki asgari ücret tespit sürecinin biraz daha farklı bir niteliği de var. Daha Aralık ayı gelmeden asgari ücret tartışmasının bu kadar gündemde olması, sürekli olarak basın da gündeminde olması bunu gösteriyor. Bunun nedeni de Türkiye'nin içinde olduğu ciddi bir ekonomik kriz süreci. Geçen yıl asgari ücrete enflasyon rakamları üzerinden 2018 yılı için yüzde 14 zam yapıldı. Ancak asgari ücret şimdiden yüzde 20'lerin üzerine çıkan enflasyon karşısında çok ciddi bir değer kaybına uğramış oldu. Ekonomik krizin çok önemli sonuçları var; bunlardan biri de yüksek enflasyon. Yüksek enflasyon süreci, görünen o ki, devam edecek. Hükümetin kendi beklentileri, 2019 yılına ilişkin enflasyon hedefleri bile bize asgari ücrete ilişkin çok önemli bir fikir veriyor. Hükümet adına Hazine ve Maliye Bakanı, Orta Vadeli Programı, Yeni Ekonomi Programı adı altında açıkladı ve 2018 yılı sonu itibariyle enflasyon beklentisini yüzde 20,8 olarak ifade etti. Ancak daha Eylül ayında enflasyon yüzde 25'lere ulaştı. Dolayısıyla 2019 yılı asgari ücretine ilişkin bizim önceden beri söylediğimiz ve vurguladığımız talebimiz şu: Ekonomik kriz, enflasyon ve döviz kurundaki artışla birlikte Eylül ayından beri hükümete Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun Aralık ayı beklenmeden toplanması çağrısı yaptık. Hukuksal olarak bunun önünde engel yok. Bu yüzden Komisyonun derhal toplanması, enflasyon ve TL'nin değer kaybı karşısında eriyen ücretlerin telafi edilmesini, 2018'in son 4 ayı için yeni bir asgari ücret belirlenmesini ve 2019 yılı asgari ücretinin de bu rakam üzerinden konuşulmasını talep ettik. Bunu

eylemlerimizde ve basın açıklamalarımızda ifade ettik ve Ekim ayında yapılan Üçlü Danışma Kurulu toplantısında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanına bizzat aktardık. Türk-İş adına katılan temsilci arkadaşlar da benzer bir talebi ifade ettiler. Ama hükümet bu çağrılara yanıt vermedi ve asgari ücret bu haliyle, açlık sınırının 1.900 TL'nin, yoksulluk sınırınının 6.000 TL'nin üzerine çıktığı bir ülkede, açlık sınırının çok altında bir rakamla Aralık ayına gelmiş oldu.

Hükümet, 2018 yılı için yüzde 20,8'lik bir enflasyon tahmini yaparken, 2019 yılı için bunun üzerine yüzde 15'lik bir enflasyon hedefi açıkladı. Büyüme beklentileri açısından ciddi gerileme söz konusu, ekonomide bir durgunluk, durağanlaşma süreci içine girildiği de açık. Dolayısıyla 2019 yılı işçi ve emekçiler için olumsuz bir tablonun yaşanacağı kara bir yıl olacak. Bunu herkes görüyor, iktidarın belgeleri de doğruluyor. Toplumun 4'te 3'ünün emeğiyle geçindiğini, toplumun bir emekçiler toplumu haline geldiğini göz önünde bulunduracak olursak bizim talebimiz "insanca yaşanacak bir asgari ücrettir" ve 2019 yılı asgari ücretin belirlenmesinde yüksek enflasyon oranının dikkate alınması ve milli gelirdeki artıştan, yani ürettiğimiz toplam değerden pay alacağımız bir artış yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede DİSK olarak 2019 yılına ilişkin talebimizi şu şekilde ifade ettik: Asgari ücretin enflasyon karşısında korunması için, asgari ücretin milli gelir artışından yararlanması için, asgari ücretin geçim ücreti olabilmesi için, asgari ücrette yaşanan kayıpların giderilmesi için, işçilerin krize karşı korunması için, asgari ücret net 2800 TL olmalıdır!

Hem Dev Sağlık-İş Sendikası ile DİSK'in genel başkanınız hem de bir işyeri hekimisiniz. Gerek sendika yöneticisi gerek bir hekim olarak özelden asgari ücret ve işçi sağlığı genelde ise ücret ve işçi sağlığı arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bildiğimiz gibi sağlığı, insanların doğdukları, yetiştikleri, çalıştıkları, yaşadıkları şartlarla birlikte değerlendiririz. Dolayısıyla çalışma koşulları, işyeri ve işin koşulları, bununla birlikte de ücret, işçi sağlığı bakımından son derece önemli parametrelerdir. Özel olarak asgari ücret, genel olarak da ücret ile işçi sağlığı ve iş güvenliği arasında doğrudan bir ilişki var. Birincisi, işçi sağlığı ve iş güvenliği alanındaki mevcut kara tablonun temel nedeni her şeyi bir maliyet unsuru olarak gören sermaye zihniyettir.

Yani madende yerin 7 kat altına giren işçi ile kazma sapı arasında ya da bir inşaatın 32. katına çıkan işçinin hayatı ile oradaki asansör vidası arasında hiçbir fark görmeyen sermaye zihniyeti, bugün işçi sağlığı ve iş güvenliği alanını böyle olumsuz bir noktaya getirmiştir. Yani işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinden bu alandaki çalışmalara kadar her şeyi bir maliyet unsuru olarak gören, işçinin kendisini ve yaşamını da bir üretim aracı olarak gören bir zihniyetin var olduğu bir ülkede, bu yaklaşım, işçi sağlığı ve iş güvenliği alanındaki tablonun temel nedenidir.

Aynı süreç, çalışma yaşamındaki tüm eşitsizlikler ve ücret politikasındaki olumsuzlukları da etkiler. Türkiye’de ücret açısından baktığımızda, özellikle son 15-20 yıla, AKP tarafından yönetilen Türkiye’ye baktığımızda, emeğin toplam milli gelirden, yani ürettiğimiz değerden aldığı pay yüzde 52 iken bu oran bugün yüzde 30'lara düşmüş durumdadır. Hâlbuki aynı dönemde toplam nüfus içerisinde işçilerin, emekçilerin payı artmıştır. Yani sürekli olarak ürettiği değerden pay alamayan, ücretler açısından reel kayıp yaşayan ve yoksullaşan bir işçi sınıfından, emekçi kesimden söz etmek mümkündür. Asgari ücretin seyri açısından baktığımızda da bu tablo böyle. Son 15-20 rakamlarına baktığımızda açıkça görüyoruz ki asgari ücret hem enflasyon karşısında hem de milli gelir karşısında çok ciddi bir gerileme yaşamış durumdadır. Sürekli olarak ürettiği değerden payını alamayan, her geçen gün daha olumsuz çalışma ve yaşam koşullarına mahkûm edilen bir işçi sınıfından söz etmek mümkündür.

Çalışma hayatının bütün parametreleri, çalışma sürelerinden güvencesiz çalışmanın yaygınlaşmasına kadar, iş cinayetlerinden işsizlik rakamlarına kadar tüm parametrelerin olumsuz bir çizgiyi gösterdiği çok açık. Aslında Türkiye’de hayata geçirilen politikalar, emeğin kazanılmış tüm haklarını ortadan kaldıran, emeği alabildiğine örgütsüzleştiren ve bunun üzerinden de çok ciddi bir sömürü düzenini güvence altına alan bir hat izliyor. Bütün bunların kuşkusuz işçi sağlığı, iş güvenliği alanına doğrudan etkileri var. Eğer bir ülkede ücretler düşükse ki asgari ücret bunun en önemli göstergesi, açlık sınırının altında asgari ücret varsa ve asgari ücret –rakamların gösterdiği üzere- neredeyse ortalama ücret haline geldiyse; bu durumun işçi sağlığı üzerinde ağır etkileri olacaktır. Türkiye’de çalışanların yarısından fazlası asgari ücret ya da asgari ücretin çok az üze-

rinde ücret almakta ve hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Asgari ücrete bile ulaşamayan milyonlar var Türkiye’de. Her 4 gençten birinin işsiz olduğunu, büyük kentlerde her 3 genç kadından birinin işsiz olduğunu düşünürsek ve kayıt dışının hala yüzde 40’lar düzeyinde olduğunu düşünürsek asgari ücrete bile ulaşamayan milyonlar olduğunun altını çizmek gerekir.

İşçi sağlığı, iş güvenliği, iş kazaları, meslek hastalıkları açısından baktığımızda da bütün bunlar bu alandaki bütün göstergeleri de olumsuz etkileyecektir. Ücretler ile işçi sağlığı arasında doğrudan bir ilişkinin, korelasyonun olduğunu söylemek mümkündür. Her şeyden önce de işçi sağlığı ve iş güvenliğini bir maliyet unsuru olarak gören, zaman kaybı olarak gören zihniyet bu durumun temel nedenidir. Her şey bir maliyet unsuru olarak görülürse işçi sağlığı açısından, işçinin yaşamı açısından alınması gereken önlemler, verilmesi gereken eğitimler maliyet unsuru olarak görülür ve göstermelik olarak gerçekleştirilir. Bunu Soma’da gördük, Ermenek’te gördük. Çalışma sürelerinin bu kadar yüksek olduğu, OECD ülkeleri arasında Kolombiya’dan sonra çalışma sürelerinin en yüksek düzeyde olduğu bir ülkede hiç kuşkusuz, işçi sağlığı, iş güvenliği bundan olumsuz etkilenmektedir.

İktidar, bir yandan krizin varlığını inkâr ederken bir yandan da Yeni Ekonomi Programı ile sermayeyi kurtarıırken krizin faturasını işçilere ve halka yıkmayı amaçlıyor. Yeni Ekonomi Programı’nın işçilere, halk sağlığına ve işçi sağlığına yönelik ne gibi muhtemel sonuçları olabilir?

Türkiye çok derin bir ekonomik krizin içine doğru sürükleniyor. Türkiye’nin içine girdiği ekonomik kriz süreci, kendiliğinden tesadüfen ortaya çıkmış değildir. Yıllardır bu ülkeyi yönetenlerin, 16 yıldır bu ülkeyi yöneten Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarlarının hayata geçirmiş olduğu ekonomik politikaların, tercihlerin sonucu olarak ortaya çıkan bir tabloyu yaşıyoruz. Yıllardır sürekli olarak dışarıdan sıcak para akışına, dış finansmana dayanan, dış borca dayanan, aldığı borcu da üretime değil betona gömen ve sürekli olarak tüketimi kışkırtan bir yaklaşımın, zihniyetin sonucunda ortaya çıkmış olan bir krizdir bu. Bu kriz, ülkeyi yönetenlerin ve bu politikardan nemalanan sermaye sınıfının krizidir, onların ortaya çıkarmış olduğu bir krizdir. Türkiye borçlu bir ülke haline geldi, bugün Türkiye’nin 467 mil-

yar dolar dış borcu var. Bu borcun 3'te 2'si bankaların ve özel sektörün borcu ama bugün sermaye sahipleri "Bu borç 81 milyon borcudur" diyerek krizin bütün yükünü işçilere, emekçilere, halka kesmeye çalışıyor.

İktidar, krizin ortaya çıktığı günden itibaren krizin varlığını reddediyor, "kriz miriz yok" diyor, "yaşanan sorunlar psikolojiktir" diyor ama bugün Türkiye'de yaşayan herkes bu krizin sonuçlarını çok açık bir biçimde kendi hayatında görüyor. İktidar politikaları açısından baktığımızda; gerek Cumhurbaşkanlığı'nın ilk 100 gün programına, gerek 2019 yılı programına, gerekse Yeni Ekonomi Programına baktığımızda iktidarın tüm tercihlerinin bu krizin tüm yükünü işçilere, emekçilere yüklemek yönünde olduğunu görüyoruz. Zaten kriz ortaya çıktığından bu yana yaşanan yüksek enflasyon, zamlar, işsizlikteki artış da bunu açık biçimde gösteriyor.

Yeni Ekonomi Programı'nda kıdem tazminatının fona devredilmesini, kamuda ve özel sektörde esnek çalışma biçimlerinin daha da yaygınlaştırılmasını, zorunlu BES uygulamasını, İşsizlik Sigortası Fonu'ndaki sürekli olarak amacı dışında kullanılan, sermayeye kaynak olarak aktarılan paranın yine aynı şekilde kullanılmaya devam edilmesini görüyoruz. En son İşsizlik Sigortası Fonu'ndan 11 milyar liranın üç kamu bankasına ucuz kredi olarak kullanılması bunun en net örneği. Cumhurbaşkanı Sözcüsü de çıkıp bunu "Kamu kaynakları arasında aktarımdır" diyerek açıkça kabullenmiş oldu. İktidarın krizin yükünü emekçilere ve halka yıkma politikalarının çok önemli sonuçları olacak ve bunları yaşamaya da başladık zaten. Krizin ilk önemli ve büyük sonucu ücretlerde ciddi azalma, reel ücret kaybı, işsizlikte artış ve yoksullaşma oldu. Bu sonuçlar kuşkusuz işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını geriye götürecektir.

Bu sürecin hem işçi sağlığına, hem halk sağlığına çok ciddi, olumsuz etkileri olacak. Biraz önceki soruda da altını çizmeye çalıştığım gibi ücretlerin düşmesi, işsizlik, kayıt dışı ve güvencesiz çalışmadaki artış, işçi sağlığı ve iş güvenliği bakımından olumsuz olan tabloyu daha da geriye götürecektir. Kriz koşullarında işverenlerin ilk reflexleri maliyetleri daha da aşağıya düşürmek olacak. Kamunun en önemli reflexi de kamu harcamalarını kısmak olacak. Dolayısıyla bu durum işyerlerinde çalışma koşullarını geriye götürecektir, işyerlerindeki hastalık,

kaza ve ölümlerde artış yaratacak. Mesleki sağlık ve güvenlik önlemlerinin de kriz koşullarında ciddi biçimde gerileyeceğini öngörmek mümkün. Diğer taraftan da işsizliğin artması ve yoksullaşma, işsizlik ve yoksulluktan kaynaklanan sağlık sorunlarında da ciddi bir artış ortaya çıkartacak. Sağlıklı beslenme olanaklarının, gıda güvenliğinin ortadan kalkması, kriz koşullarında daha da ağırlaşacak bir tabloyu yaratacak.

Bir araştırmanın sonuçlarını paylaşmak isterim. 2009 krizi sonrasında Almanya'da geniş kapsamlı bir araştırma yapılmış ve ekonomik krizin mesleki sağlık ve güvenlik önlemlerine olan ilgiyi azalttığı çok açık bir biçimde ortaya çıkmış. Araştırmaya katılan işletmelerin yüzde 38'i kriz koşullarında mesleki sağlık ve güvenliğin daha az önemli olduğunu söylemiş. Dolayısıyla çok açık ki kriz koşullarında işçi sağlığı ve güvenliğinde riskler çok daha fazla artacak. Yeniden yapılanmalar olacak, taşeronlaştırmada, güvencesiz ve esnek çalışmada ciddi artışlar olacak, gönülsüz kısa süreli çalışmalar artacak, iş güvenliği alanı maliyet unsuru olarak görüldüğü için harcamalar azalacak, denetimler azalacak, kamu sağlık harcamaları azalacak ve hem halk hem işçi sağlığı açısından ciddi olumsuz tablolar oluşacak.

Daha dolaylı sonuçların da altını çizmek gerekir. Krizle birlikte iş ve gelir güvencesinin ortadan kalkması genel olarak iyilik halinin bozulmasına yol açacak. Üretim zorlaması, mobbing, şiddet ve tacizin artması; işsizlerin ve çalışanların ruhsal sağlık risklerinin ve intiharların artması kriz koşullarında yaşanan ve beklenen süreçler. Aynı zamanda kriz koşullarında işçilerin, çalışanların direncinin azaldığı, yani örgütlenmenin daha da azaldığı ve çalışanların arası rekabetin de arttığını düşünürsek bütün bunlar daha dolaylı biçimde de olsa hem işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını hem de işçi sağlığı ve iş güvenliği alanı daha da olumsuz etkileyecek. Siyasi iktidarın ve krizi yaratan yüzde 1'in, yani siyasi iktidar ile bu politikalarından nemalanan sermaye sınıfının bütün politikaları ve yaklaşımı yüzde 1'in yarattığı krizin faturasını yüzde 99'a ödetmektedir.

Emek ve meslek örgütlerinin bu programa ve genel olarak krize karşı nasıl bir mücadele platformuna ve sürecine ihtiyacı var?

Böyle bir süreçte hiç kuşkusuz ülkenin değerlerini ve güzelliklerini üretenler olarak krizin faturasının bizlere kesilmesine karşı ortak mücadeleyi haya-

ta geçirmek tarihsel sorumluluğumuzdur. Bugün Türkiye'nin önünde duran soru basit ve nettir. Yaşanan bu krizin faturasını krizi yaratan yüzde 1 mi ödeyecek, yoksa bu krizin ortaya çıkmasına hiçbir biçimde müdahil olmayan ve krizin yıkıcı sonuçlarını yaşayan yüzde 99 mu ödeyecek? Bizim bu noktadaki talebimiz ve mücadelemizin hedefi krizin faturasını, krizi yaratanların ödemesidir. O yüzden de DİSK olarak "bu krizin sorumlusu biz değiliz" diyerek krizin faturasının bize kesilmesine, krizin faturasının işçi sınıfına ödetilmesine karşı bir mücadeleyi işyeri işyeri, sokak sokak, kent kent örgütlemeye çalışıyoruz.

"Bu borç 81 milyonun borcu, aynı gemideyiz, bu faturayı paylaşacağız" diyorlar. Oysa şu çok açık ki işçi sınıfı borçlu değil, alacaklıdır. İşçi sınıfı ürettiği milli gelirden yıllardır payını alamadığı için alacaklıdır, bizim emeğimiz üzerinden büyüyen ekonomiden payını alamadığı için alacaklıdır. Krizin faturasının zamlarla, işsizlikle ve hatta ölümlerle bize ödetilmeye çalışılmasına karşı bir mücadeleyi omuz omuza yürütüyoruz. Bu kuşkusuz sadece DİSK'in değil tüm emek örgütlerinin, tüm meslek örgütlerinin, emekten yana tüm siyasi partilerin bu memlekete, emeğine ve geleceğine sahip çıkan herkesin ortak mücadelesiyle mümkündür. O nedenle DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin merkezinde olduğu ancak yaklaşık 70 örgütün altına imza attığı bir deklarasyonla 26 Ekim'de DİSK Genel Merkezi'nde bir irade beyanı ortaya koyduk. "Krizle karşı emeğin haklarını savunmak için omuz omuza" dedik, "krizin bedelini ödemeyeceğiz" dedik ve bütün Türkiye'de bir örgütlenme ve mücadele sürecini başlattık.

Temel taleplerimiz öncelikle yüksek enflasyon ve döviz kuru karşısında yarı yarıya değer kaybeden asgari ücret başta olmak üzere tüm ücretlerin artırılmasıdır. İkincisi Türkiye'nin dört bir yanından işten çıkarma, konkordato ve iflas haberleri geliyor. Dolayısıyla bu süreçte toplu işten çıkarmaların yasaklanması, bununla ilgili bir yasal düzenleme yapılması ve işsizliğin bu kadar yüksek olduğu bir ülkede İşsizlik Sigortası Fonu'nun amacı dışında kullanımına son verilmesi, Fondaki paranın işsizler ve işçiler için kullanılması, dolayısıyla Fondan yararlanma koşullarının kolaylaştırılması, ödeme süresinin ve miktarının artırılması gerektiğini söylüyoruz. Üçüncüsü dünyanın en adaletsiz vergi sistemi Türkiye'de vergilerin çok büyük bir kısmı işçilerden,

emekçilerden, ücretiyle geçinenlerden toplanıyor. Bu nedenle az kazananlardan az, çok kazananlardan çok vergi alınan, adil bir vergi sistemi istiyoruz ve asgari ücretin tümüyle vergi dışı bırakılması ve net olarak hesaplanması gerektiğini söylüyoruz. Dördüncü talebimiz ise temel kamusal hizmetlere, elektriğe, suya, doğalgaza yapılan ve yüzde 30-40'ları bulan zamların geri alınması ve yeni zamlar yapılmamasıdır. Hatta DİSK olarak asgari ücretle birlikte talebimiz, asgari kullanım bedelinde elektrik, su ve doğalgazın ücretsiz olmasıdır.

Kriz koşullarında krizin bedelini kimin ödeyeceğini siyasi tercihler belirler. Krizde ücretlerin azalması, işsizlik, işten çıkarmalar olağandır fikri benimsetilmeye çalışılır, bir algı yaratılmaya çalışılır ancak bu doğru değildir. Kriz koşullarında işçileri, emekçileri koruyacak sosyal politikalar hayata geçirmek mümkündür. DİSK olarak emeğin haklarını savunmak için sosyal politika önerilerimizi bir az önce ifade ettiğim talepler çerçevesinde kamuoyu ile de paylaştık. DİSK üyesi olsun olmasın, bütün işçi arkadaşlarımızla Türkiye'nin dört bir yanında yürüttüğümüz çalışmalarını paylaşıyor, anlatıyor ve tüm işçi arkadaşlarımızı da bunun için mücadeleye çağırıyoruz. Dolayısıyla kriz koşullarında emekçileri, işçileri, halkı koruyacak daha toplumcu, kamucu, daha sosyal adaletli, bölüşümcü politikaları hayata geçirmek mümkündür, yeter ki bu konudaki tercihler ve politikalar değişsin. Ancak siyasi iktidarın tercihlerinin kendiliğinden değişmeyeceği açıktır, dolayısıyla bu mücadelenin gücü, bu ülkenin tüm değerlerini üreten, emeğine, geleceğine ve ülkesine sahip çıkan yüzde 99'un mücadelesi ve onun işyerlerinden başlayan sokaklara kent meydanlarına uzanan bu mücadelesinin yaratacağı toplumsal güç bu politikaları değiştirecektir. Dolayısıyla krize karşı mücadele bir emek mücadelesidir; krize karşı mücadele, emeğin Türkiye'sini kurma mücadelesidir diyorum ve herkesi emeğimize, geleceğimize, yaşamımıza sahip çıkmak için hep birlikte, omuz omuza mücadele bir kez daha çağırıyorum.

Yıllardır aynı zamanda bir hekim olarak da çok büyük bir dikkat ve takdirle izlediğim Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi'ne de işçi sınıfının bu temel gündemlerine, asgari ücret gibi temel mücadele hedeflerine sayfalarında yer verdiği için de ayrıca teşekkür ediyorum. Emeğinize sağlık, hepimize kolay gelsin.●

BİR İMALAT FİRMASINDA GÜRÜLTÜ DEĞERLENDİRİLMESİ

Latife ÖZCE

Balıkesir Üniv. Dursunbey MYO

Ergun ATEŞ

Balıkesir Üniv. Mühendislik Fak. Makine Mühendisliği Bölümü

İbrahim BULDUK

Uşak Üniv. Sağlık YO. İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü

Özet

Çalışanların günlük çalışma süreleri içerisinde gürültüye maruz kalmaları özellikle çalışanların sağlığını etkilemektedir. Gürültülü makinelerin bulunduğu iş yerlerinde gerekli ölçümlerin yapılması gerekli önlemlerin alınması ve tedbirlerin uygulanması gereklidir. Bu çalışmada bir imalat firmasında üretim tezgahlarının çalışmaları anında elde edilen gürültüler ölçülmüştür. Sonuçlardan görülen makinelerin tek çalışmalarına nazaran birlikte çalışmalarında daha büyük gürültü değerleri elde edilmiştir. Bazı makinelerin ve kullanılan aletlerin gürültüleri “Çalışanların Gürültü İle İlgili Risklerden Korunmalarına” dair yönetmelikte verilen değerleri aştığı gözlenmiştir. Torna ile aynı anda çalışan büyük spiral 99.5 dB, küçük ve büyük spirallerin diğerleriyle aynı anda çalışmalarında sırasıyla 92.8-97.6 dB, uzun yıllar kullanılan bakımı ihmal edilen tezgah tek çalıştığında 84.4 dB ve argon kaynak tek çalıştığında 79.4 dB gürültü değerleri ölçülmüştür. Bu sonuçlara göre, çalışan sağlığının korunabilmesi için işveren sırasıyla gürültünün kaynağında, yansıma kaynaklarını ortadan kaldırarak, çalışanlar ile gürültü kaynağı arasındaki mesafeyi artırarak önlem almalıdır. Bu önlemler alınamıyorsa kişisel önlemler alınmalıdır. Çalışanların kişisel koruyucu donanım olan kulak koruyucularını kullanmaları işverence sağlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Gürültü; İşçi sağlığı; İşitmenin korunması

Noise Assessment in the Workplace of a Manufacturing Firm

Exposure to noise during working hours affects the health, particularly of workers. The neces-

sary measurements should be performed; the precautions should be taken and implemented in the workplaces, which use noisy machinery. In this study, the noise emitted from the production benches in a manufacturing firm was measured during operation. It was observed that the multiple machines running simultaneously generated higher levels of noise than those of the ones operating alone. The noise from some of the machines and the tools that were used at the workplace exceeded the limit values set in the “Regulation on the Protection of Workers from Risks Related to Noise”. A noise level of 99.5 dB was measured when a large angle grinder ran simultaneously with a lathe. Combined noise levels created by the small and large angle grinders, which ran together with the other benches were 92.8 and 97.6 dB, respectively. The noise level of a bench operated without maintenance for years was 84.4 dB as it ran separately and the argon welding machine produced 79.4 dB noise while running alone. On the basis of these findings, the employers should take precautions at the source of the noise, by removing the sources of reflection and by increasing the distance between the workers and the source of the noise, respectively, to protect workers’ health. If these measures cannot be taken, personal protection measures should be implemented. The employers should ensure the use of hearing protection equipment by the workers.

Key words: Noise, Occupational health, Hearing protection

Giriş

Gürültü sanayide çalışanlar için önemli bir problemdir. Çalışanların günlük çalışma süreleri içerisinde gürültüye maruz kalmaları ve çoğu zaman bu sürenin fazla mesailerle uzaması özellikle çalışanların sağlığını, fizyolojik ve psikolojik olarak etkilemektedir. Gürültülü makinaların bulunduğu iş yerlerinde gerekli ölçümlerin yapılmasından sonra işyeri gürültü haritalarının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenmiş akredite kuruluşlarca hazırlanması gerekir. İşveren gerekli önlemlerin alınması ve tedbirlerin uygulanmasını denetlemekle yükümlüdür. Çalışanların Gürültü İle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmeliğin 8. göre “maruziyetin önlenmesi ve azaltılması” sorumluluğu işverenindir. İşveren gerekli önlemlerin alınması ve tedbirlerin uygulanmasını denetlemekle yükümlüdür. Çalışanların “gürültü ile ilgili risklerden korunmalarına” dair yönetmeliğin 5. maddesine göre $L_{EX,8saat}$ olmak üzere maruziyet eylem değerleri “en düşük maruziyet 80 dB(A), en yüksek maruziyet 85 dB(A), maruziyet sınır değeri 87 dB(A)” olarak verilmiştir (1). Buna göre işyerlerinde verilen değerler aşıldığı takdirde işveren sırasıyla gürültünün kaynağında, yansıma kaynaklarını ortadan kaldırarak, çalışanlar ile gürültü kaynağı arasındaki mesafeyi artırarak önlem almalıdır. Bu önlemler alınmıyorsa kişisel önlemler alınmalıdır. Yani çalışanların kişisel koruyucu donanım olan kulak koruyucularını kullanmaları işverence sağlanmalıdır.

İşyerleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birinde gürültü hakkında genel bilgiler verildikten sonra bir doküman tesisindeki durum örnek olarak incelenmiş ve birimler arasında izolasyon yapılabilirse gürültü seviyesinde 20 dB gibi bir düşme yapılabileceği açıklanmış, yüksek gürültü için kişisel koruyucu önlemlerin mutlaka alınması tavsiye edilmiştir (2). Bir termik santralde 1985 ve 2000 yılları arasındaki kazalar incelenmiş ve 1990 yılında bir pik yaşandığı ifade edilerek risk faktörlerinin belirlenmesi ve koruyucu önlemlerin alınması gereği vurgulanmıştır (3). Bir tekstil sektöründe yüksek gürültü düzeylerinde çalışılmasında yapılan ölçümler sonucu çalışan sağlığının belirlenen yüksek değerler nedeniyle olumsuz etkilendiği ve koruyucu tedbirle alınması yanında benzer

tesislerin yeni kurulmasında ses izolasyonunun baştan düşünülerek makinelerin buna göre yerleştirilmesinin gereği anlatılmıştır (4). Bir işyerinde risk etmenlerinin değerlendirildiği çalışmada gürültü ölçümlerinin sınır değere sadece bazı bölümlerde yakınlığının belirlendiği ve gürültü kontrol yönetmeliğine göre çalışanların işleme ve dikkat üzerine çalışmalar yapılması gereği açıklanmıştır (5). Bir çalışmada, madencilikte gürültü sorunu ve gürültüye bağlı işleme kayıpları araştırılarak, gürültülü bir ortamda çalışan işçilerde, gürültü sonucu meydana gelen işleme kayıpları ve tipleri belirlenmiştir. Ayrıca bazı linyit işletmelerinde gürültü ölçümü ve test sonuçları ele alınarak sonuçlar değerlendirilmiştir (6). Bir çalışmada takım tezgahlarının verim kaybı ve gürültü faktörü çalışılmış ve fabrikadaki tezgahlarda yapılan gürültü ölçüm değerleri, bunlarla yapılan hesaplamalardan ortaya çıkan sonuçlar, gerçekten tezgahların yaydıkları gürültünün hatırı sayılır bir değerde olduğunu göstermiştir (7). Doğal taş işleme teknolojisinde kayaçları kesmek için en çok elmas soketli dairesel testere kullanılmaktadır. Bu testerele kesim sırasında kayaca bağlı olarak önceden ayarlanmış çevresel hızda ve oluşan gürültü seviyesinde değişim incelenmiştir. Testere boşta ve yükte gürültü ölçülmüş ve taşların cinslerine göre bir değerlendirme yapılmıştır. Ortalama 85-95 dB gürültü seviyeleri alınmıştır (8). Bu çalışmada, küçük ölçekli mobilya endüstrisi işletmelerinin gürültü düzeyi ölçülmüştür. Bu amaçla, 450 değişik işletmede 5460 adet gürültü düzeyi ölçümü yapılmıştır. Bu veriler mobilya endüstrisinde kullanılan makine çeşitlerine göre ortalama değer olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, makineler dolu durumda çalışır iken ortalama en yüksek ölçüm planya makinesinde $95,17 \pm 4,50$ dB(A), boş durumda çalışır iken ise ortalama en yüksek değer CNC tezgâhında $88,09 \pm 0,036$ dB(A) ölçülmüştür. Gürültü çalışanların sağlığını tehlikeye atacak boyutlara ulaştığından, gürültülü ortamda çalışma süresinin artması halinde çalışanlarda fizyolojik ve psikolojik sağlık sorunlarının ortaya çıkabileceği belirlenmiştir (9). Yapılan bir yabancı kaynaklı çalışmada ısı ve gürültü maruziyeti küçük ve orta ölçekli döküm, dövme endüstrisinde 350 erkek işçi ile görüşmeler yapılmış ve ölçümler sonucu 90 dB(A) dan daha yüksek gürültü değerleri belirlenmiştir.

Yüksek seviyede ısı ve gürültü etkisinin 60-72 saat/hafta çalışma süreleri oldukça yüksek olup kesinlikle gerekli koruyucu önlemlerin alınması gereği açıklanmıştır (10). Metal malzemelerin imalatında gürültü ölçümü küçük ve orta ölçekli işletmelerde araştırılmış, üç iş alanında, üç fabrikada, 40 imalat işlemi için 250 noktadan gürültü ölçülmüştür. İmalat işlemlerindeki ses kaynakları ve frekanslar veri olarak toplanmıştır (11). Literatürde imalat işlemleri için belirtilen gürültü değerleri daima 85 dB üzeridir. Bu ise çalışan sağlığı adına mutlaka önlem almayı gerektirmektedir (12,13).

Bu çalışmada, Balıkesir il merkezi sanayi bölgesinde yer alan bir imalat firmasında, gürültülü makinelerin gürültü düzeylerini belirlemek için yapılan ölçümler, çalışanların sağlığı açısından değerlendirilmiş, eksikliklerin tamamlanması hedeflenmiştir. Özellikle seçilmiş olan işyerinde daha önce gürültü ölçümlerinin yapılmamış olması diğer firmalara örnek teşkil edebilir.

Gereç ve Yöntem

Ortam ölçümleri gürültüsü A bandında, dB(A) olarak alınmıştır. Ölçüm süresi 5 dakikadır. Ölçümlerde SC310 CESVA "Sound Level Meter" kullanılmıştır. Ölçümler sonrası veriler cihazdan CESVA Capture Studio yazılımı ile bilgisayara aktarılmış ve yazılım üzerinde frekans eğrilerinden eşdeğer ses seviyeleri okunmuştur. Cihazdan okunan veriler hazırlanan değerlendirme formuna aktarılıp, ölçüm ortalamaları alınmıştır.

Firmada belirlenen takım tezgahları ve diğer tüm gerekli makineler belirlendikten sonra bunlar bir "mekan-makineler" Şekil-1'de gösterilmiştir. Planda 5-6 cephesi ana yol tarafıdır ve M yaya girişi, N ise araç girişini göstermektedir. 6-1-2 ile 5-4-3 cepheleri bitişik nizamdır. Cephe 2-3 ise ayrı nizamdır. Planda tüm kesit (6-2-3-5) makinelerin yerleştirildiği alanı içerir. İdari bölüm ise bu kat üzerinde ve planda 6-1-4-5 olarak verilmiş katı göstermektedir. Planda 1-2 boyunca ve paralel 4-3 boyunca raylar üzerinde hareket eden bir kren sistemi mevcuttur. Vinç 1-2-3-4 alanında tüm tezgahlara malzeme nakli yapabilecek şekilde hareket edebilmektedir. Planda yer alan diğer harflerin anlamları ise Tablo-1'de verilmiştir.

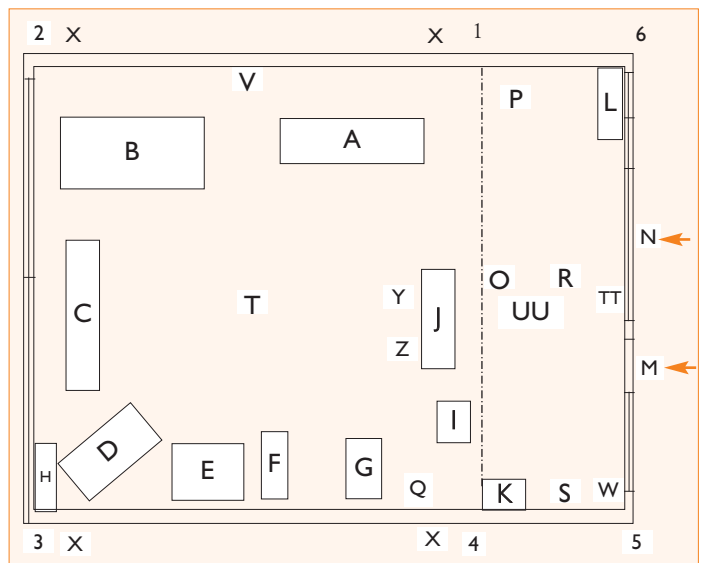
İlgili firmada öncelikle tezgahların yerleşimi, iş akışı değerlendirilmiştir. Tüm makinelerin çalışma alanına göre incelemesi yapılmıştır. Firma gelen işin gerektirdiği işlemlere göre, değişken iş akışına uygun tezgahların sırasıyla (veya bazen birkaç tezgahın birlikte olduğu şekilde) takip edilmesi esasına göre çalışmaktadır. Dolayısıyla firma bu makinelerin hepsini aynı anda kullanmamaktadır. Bu nedenle ölçümler alınırken tezgahların tek çalışmaları ve muhtemel çoklu çalışmaları da dikkate alınmıştır. Firmada gürültü oluşturabilecek gerektiğinde imalat işlemlerinde kullanılan 12 adet makine belirlenmiştir.

Makinelerin gürültü ölçümleri, çalışma ortamı merkezinde (T), girişe yakın bir noktada (TT) ve ilave olarak ise bir üst katta yer alan idari bölüm merkezinden (UU) olmak üzere öncelikle "sessiz" ve sonrada "çalışma anında" alınmıştır. Sessiz ölçümler referans olması açısından tercih edilmiştir.

Bulgular

Sessiz ölçümler sonuçları Tablo-2'de verilmiştir. Bu değerler bölümde herhangi bir faaliyet olmadığı anda, açıklanan noktalardan alınmıştır. Tezgahların bulunduğu ortama nazaran idari katta daha az gürültü değeri ölçülmüştür.

Planda ölçüm yeri merkezi nokta (T) olma halinde tezgahların tek çalışmaları anında alınan değerler Tablo-3'de verilmiştir. Ölçümlerde T noktası

Şekil-1: Mekan-makineler planı

Tablo-1: Planda verilen semboller açıklaması

Sembol	Makine/Özellik	Gücü (kW)	Sembol	Makine/Özellik	Gücü (kW)
A	Torna (3m)	15	L	Lavabo	-
B	Torna (3m)	7.5	O	El Aletleri Alanı	-
C	Nervür (1.5m)	3.5	P	Malzeme Alanı	-
D	Planya (0.65m)	5.5	Q	Malzeme Alanı	-
E	H. Pres (100ton-45cm)	15	R	Oksi-Asetilen Kaynak	-
F	S.Matkap (Ø32mm)	2.2	S	Malzeme Alanı	-
G	Testere (Ø180mm)	1.5	V	Taş (Ø250mmx2)	2.2
H	Komprör (100lt)	2.2	Y	Küçük Spiral (Ø110mm)	0.72
I	Argon K. (Ø 1mm-250A)	-	Z	Büyük Spiral (Ø180mm)	2.6
J	Tesviyeci Masası	-	W	İdari Kat Çıkışı	-
K	Trafo	-	X	Kren-Vinç (3ton)	2.2

Tablo-2: Sessiz ölçüm değerleri

Ölçüm yapılan yer	Değer dB(A)
T	51.0
TT	50.8
UU	43.7

daima aynı kalmıştır. Aynı şekilde uzak nokta (TT) olma halinde tezgahların tek çalışmaları anında alınan değerler ise Tablo-4'de verilmiştir. Burada da TT noktası ölçümlerde değişmemiştir. Yapılan işin niteliği ve tezgahlarda kullanılan parametrelerin gürültü değerleri üzerine etkisi çoktur. O anki değerlendirmede en yüksek planya tezgahındaki (D) işlemden alınmıştır. Uzaklığa bağlı olarak değerler düşmektedir. Tablolarda tezgahların semboller ile gösterilmesinde, ölçüm noktasına en yakından-en uzağa olarak sıralanmıştır.

Tablo-3 ve Tablo-4 verileriyle tezgahların tek çalışma anlarında T ve TT noktalarından alınmış olan gürültü değerleri tezgah tiplerine bağlı olarak Şekil-2'de verilmiştir. Uzaktan alınan tüm değerler merkezi noktaya göre daha az gürültü değerleri vermiştir.

Firmada çokça kullanılan iki torna, testere ve kaynak için işlem yapılırken tezgah yanından her biri tek çalışırken alınan ölçüm sonuçları Tablo-5'de verilmiştir. Kullanım yılı oldukça eski olan tezgah A'dan en büyük değer alınmıştır. Bu tezgahların bakımlarıyla da yakından ilgilidir. Argon kaynak ise diğer yüksek bir değerdir.

Çoklu tezgah çalışmaları ölçümlerinden birincisi; ölçümler daima ilgili tezgah yanından olmak üzere, diğer katılan tezgahlar olarak 1, 2, 3, 4 adetle birlikte çalışmaları halinde Tablo-6'da verilmiştir. Çok çalışılan iki torna tezgahından (A ve B)

Tablo-3: Tezgahların tek çalışma anında uzak TT noktasından alınan ölçüm değerleri

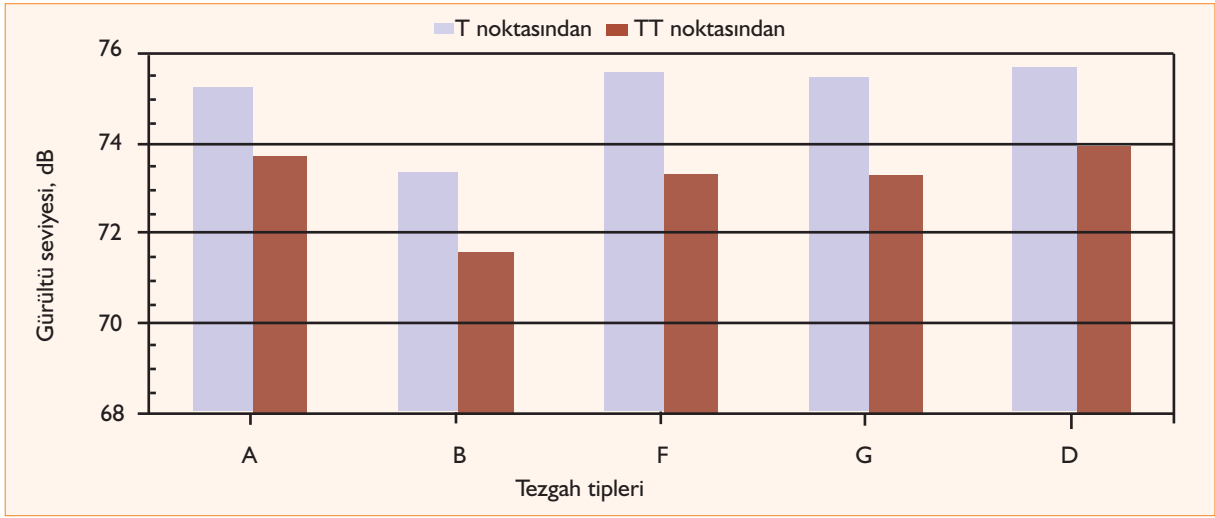
Ölçüm yapılan tezgahlar	Değer, dB(A)
A	75.3
B	73.4
F	75.6
G	75.5
D	75.7

Tablo-4: Tezgahların tek çalışma anında uzak TT noktasından alınan ölçüm değerleri

Ölçüm yapılan tezgahlar	Değer, dB(A)
A	73.8
G	73.3
F	73.3
B	71.6
D	73.9

Tablo-5: Çok kullanılan 2 torna, testere ve kaynak için tek çalışmada tezgah yanından alınan ölçümler

Ölçüm yapılan tezgahlar	Değer, dB(A)
B	76.7
G	77.4
A	84.4
I	79.4

Şekil-2: Tezgahların tek çalışma anlarında T ve TT den alınan gürültü değerleri

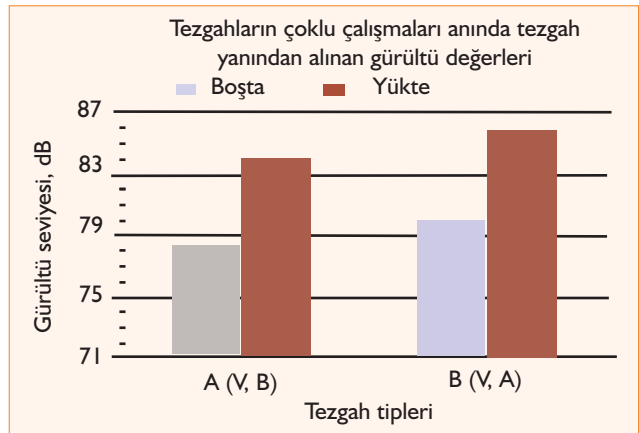
birisi (iş bağı boşta çalışma ve yükte çalışma hallerinde olmak üzere) ve her biriyle birlikte çalışan 2 diğer tezgah ile birlikte, tezgah yanlarından alınan ölçüm sonuçlarıdır. Sonuçlardan görülen büyük spiralin (Z) B torna çalışırken işlem yanından alınan ölçüm en yüksek gürültü değeri 99.5 dB olarak alınmıştır. Küçük spiral (Y) ile yapılan ölçümde de yüksek bir gürültü değeri 92.8 dB olarak elde edilmiştir. Büyük spiral (Z) ile yapılan ölçümde de küçük spirale nazaran daha büyük bir gürültü değeri 97.6 dB elde edilmiştir. Tablo-6'daki verilerden A ve B torna tezgahlarının boşta ve yükte çalışma hallerindeki grafiği Şekil-3'te verilmiştir. Yükte çalışma boşta çalışmaya göre daha büyük

gürültü değerleri üretmiştir. Şekil-4'de ise küçük spiral (Y) ve büyük spiral (Z) her biri tek tek çalışırken A,F,B,D çalışmaları anında grafiği verilmiştir. Bu halde en büyük değer gücü fazla olan büyük spiral çalışırken alınmıştır.

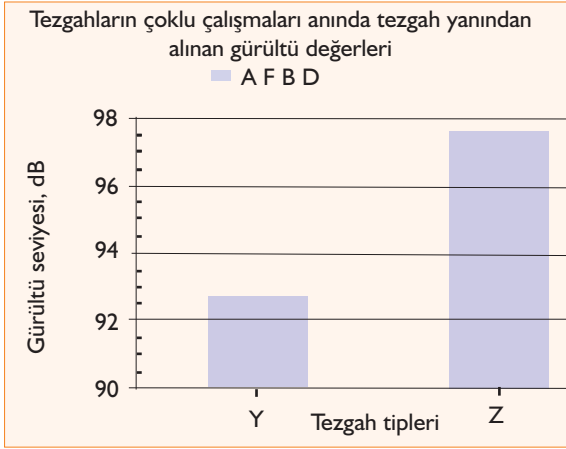
Çoklu çalışan tezgahlar ile ilgili, ikinci grup çalışma ise ölçümlerde merkezi (T), uzak (TT) ve idari kat (UU) noktaları sabit olmak üzere, çalışan tezgahların değişmesi halindeki gürültü değerleri Tablo-7'de verilmiştir. Merkezi noktada (T) tüm tezgahlar çalışırken en yüksek gürültü değeri 80.3 dB olmuştur. Tablo-7'deki verilerden idari kattaki ölçümlerde birincisi tezgahların bir kısmı çalışırken ve ikinci olarak kren ve vinçte bunlara ilave olduğundaki gürültü seviyeleri Şekil-5'de verilmiştir. Tüm tezgahların çalışmasında yüksek gürültü

Tablo-6: Tezgahların çoklu çalışmaları anında tezgah yanından alınan ölçüm değerleri

Ölçüm Yapılan tezgahlar	Diğer çalışan tezgahlar	Değer dB(A)
Z	B	99.5
B (Boşta)	V, A	80.1
B (Yükte)	V, A	86.0
A (Boşta)	V, B	78.3
A (Yükte)	V, B	84.0
F	G, A, B	84.2
D	B, F, A	78.0
Y	A, F, B, D	92.8
Z	A, F, B, D	97.6

Şekil-3: Tezgahların çoklu çalışma (A,B,V) anında tezgah yanından alınan gürültü değerleri

Şekil-4: Tezgahların çoklu çalışmaları (A,F,B,D) anında Y ve Z yanından alınan gürültü değerleri

değerleri elde edilmiştir. Şekil-6'da ise tezgahların çoklu çalışmaları (A,B,F,G,D,H,X) anında merkez ve uzaktan alınan gürültü değerleri grafiği verilmiştir. Merkezi noktadan alınan gürültü ölçüm değerleri uzak noktaya göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tartışma ve Sonuçlar

Tezgahlar bina girişindeki katta yer almaktadırlar ve buradan merkezi (T) ve uzak noktadan (TT) olmak üzere iki adet sessiz ölçümler alınmıştır. Zemin üzerinde idari kısımların yer aldığı bir üst kat bölümden de üçüncü bir sessiz (UU) ölçüm alınmıştır. Bu değerler tezgahlar katında merkezi noktada 51.0 dB, uzak noktada 50.8 dB ve idari katta ise 43.7 dB olarak ölçülmüştür. Sessiz ölçümler sonrası, tezgahların yer aldığı birimin merkezi noktasından (T) (ölçüm noktası sabit olmak üzere) tezgahlar tek çalıştıklarında ölçümler alınmıştır. İkinci ölçüm olarak ilk ölçüm noktasından uzak ve çalışma alanına girişte yer alan bir orta noktadan (TT) tekrarlanmıştır. İlk ölçüm noktasından alınan ölçümlerde tezgahların çalışmalarında en düşük ve en büyük gürültü değerleri 73.4 dB ve 75.7 dB elde edilmiştir. İkinci ölçüm noktasından alınan değerler ise ilkinde nazaran uzaklıkla beraber azalarak en düşük ve en büyük olarak 71.6 dB ile 73.9 dB arasında değişmiştir. Tezgahlar birlikte çalışırken idari kattan alınan (UU) ölçüm değeri ise en büyük 66.4 dB olmuştur. İstisnai bir durum olsa da tüm makinelerin birlikte çalıştığı anda tezgahlar katındaki merkezi

Tablo-7: Tezgahların çoklu çalışmaları anında T, TT ve UU noktalardan alınan ölçüm değerleri

Ölçüm Yapılan yer	Diğer çalışan tezgahlar	Değer dB (A)
T	A, B, F, G, D, H	77.9
T	X, A, B, F, G, D, H	80.3
TT	A, B, F, G, D, H	75.9
TT	X, A, B, F, G, D, H	77.0
UU	G, A, F, B, D	66.4
UU	G, A, F, B, D, H, X	68.7

(T) (80.3 dB) ve uzak (TT) (77.0 dB) ile idari (UU) kattaki (68.7 dB) en büyük gürültü ölçüm sonuçları da alınmıştır. Tezgahların yükte çalışmaları dışında ilave olarak gelen özellikle koruyucu gaz atmosferli kaynak işlemi, küçük ve büyük spiralin devreye girmeleri atölyedeki gürültü seviyelerinde büyük bir artışa neden olmuştur. Karma yapılan bir işlemde küçük spiralin çalışmasında (Y) 92.8 dB ve büyük spiralin çalışmasında (Z) ise 97.6 dB değerlere çıkmaktadır. Çoklu çalışmada büyük spiralin (Z'den alınan) kullanılmasında B torna çalışırken alınan gürültü değeri 99.5 dB ise oldukça yüksek olup çalışan sağlığı sınır değerleri çok üzerindedir. İlgili birimde matkap tezgahında (F) büyüyen delme çaplarına bağlı olarak gürültü artmaktadır ve yapılan bir işlemde 84.2 dB değeri ölçülmüştür. Taşlama ise yine atölyede çok gürültü üreten bir makinedir ve taşlama ile torna tezgahları birlikte çalışırken yapılan (V) ölçümlerde 86.0 dB değerine ulaşılmıştır. Yalnız çalışan torna tezgahı olarak ise kullanım yılı uzun olan torna tezgahında (A) değerine nazaran yüksek gürültü değeri 84.4 dB olarak ölçülmüştür. Tablo-1'den görüleceği üzere A torna tezgahının gücü diğer tezgaha göre iki kat daha yüksek olduğu da unutulmamalıdır ve gücü yüksek tezgahın daha büyük gürültü değerleri verdiği görülmektedir. Firmada üretimden alınan parametrelere göre 85 dB çalışma için sınır değerlerin bazı durumlarda aşıldığı gözlenmiştir. Firmada yer alan kren-vinç sisteminde kaldırma kapasitesi ile ilgili herhangi bir görsel olmadığı gibi, ışıklı ve sesli herhangi bir uyarı olmadığı da gözlenmiş olup iş güvenliği açısından eksiklidir.

Firma belirli bir iş tipine uygun seyrek veya seri üretim iş akışına sahip değildir. Bunun anlamı sürekli çalışan aynı makinelerin ürettiği gürültü düzeylerinin daha rahat belirlenebileceğidir. Bu tarz bir iş akış sistemindeki gürültünün belirlenebilmesi, sürekli üretim yapmakta olan veya belirli işleri rutin tekrarlayan firmalara göre daha değişken ve zordur. Bunun anlamı daha uzun süreler farklı birçok iş tipine göre firmadaki iş akışının takip edilmesi ve elde edilen veriler ile daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabileceğidir. Diğer bir seçenek ise ölçümlerde mevcut iş durumu dikkate alınmadan, birçok çalışma iş akışı ihtimali oluşabilecek şekilde gürültü ölçümlerini planlamak ve ölçümlerin gerçekleştirilmesi olduğu söylenebilir.

Bu verilere göre en yüksek ses seviyesi spiral çalışması sırasında alındığından bu makinanın çalışanların yoğun olarak faaliyet gösterdiği alandan mümkün olduğunca uzak ve izole bir sistem içerisinde çalışması sağlanmalıdır. Tezgahların bakımları 'İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği'ne göre makine ve tezgahların periyodik kontrolleri, makine mühendisleri, makine tekniker veya yüksek teknikerleri tarafından işyeri ortam koşulları, kullanım sıklığı ile kullanım süresi gibi faktörler göz önünde bulundurularak belirlenen periyotlarda ve bir yılı aşmamak şartıyla yapılmalıdır (14). Tezgah ve makinelerin birlikte çalışmaları sırasında artan ses seviyelerini en aza indirmek için duvarlar ses emici plakalar ile kaplanabilir. Tezgahların gürültü çıkaran bölmelerinin kapakları ses yankılanmasını önlemek için delikli kapaklarla değiştirilebilir.

Çalışma sırasında yönetmelik sınır değerlerini aşan ses seviyeleri olduğundan çalışanlar kişisel koruyucu donanım olan kulak koruyucularıyla çalışmalıdırlar. Ancak işverence dikkate alınması gereken, yapılan ölçümler neticesinde işyerinde tezgahların toplu çalışmaları sırasında 85 dB'i aşan gürültü değerleri elde edildiğinden, yönetmelik gereğince çalışanların günde azami yedi buçuk saat çalışması gerektiğidir (15). Firmanın tehlikeli sınıfta yer aldığı düşünülürse işverence, işyeri hekimi nezdinde çalışanların işe giriş muayeneleri ve periyodik odyometri testlerinde gereken hassasiyeti gösterilmeli, çalışanlara işyerinde alınması gereken sağlık ve güvenlik tedbirleriyle alakalı bilgilendirme eğitimleri belirlenen periyotlarda gerçekleştirilmelidir.

Kaynaklar

1. Resmi Gazete. "Çalışanların Gürültü İle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik". Sayı:28721; 28 Temmuz 2013.
2. Babalık F. "İş Yeri Gürültü ve Sağlıklı Olasılığı". II. İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi Bildirileri. TMMOB, Makine Mühendisleri Odası Adana, 2003; 317: 1-6.
3. Baydur H, Saatli G. "Bir Termik Santralde İş Kazalarının Değerlendirilmesi". II. İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi Bildirileri. TMMOB, Makine Mühendisleri Odası Adana, 2003; 317: 15-17.
4. Ege F, Sümer SK, Sabancı A. "Tekstil Fabrikalarında Gürültü Düzeyi Ve Etkileri"; II. İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi Bildirileri. TMMOB, Makine Mühendisleri Odası Adana, 2003; 317: 33-48.
5. Dedeler H. "Bir İşletmede İşyeri Fiziksel Risk Etmenlerinin Çalışanların Sağlığına Olan Etkisinin Saptanması ve Değerlendirilmesi". Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Y.L. Tezi; Edirne, 2008.
6. Ediz G, Beyhan S, Akçakoca H, Sarı E. "Madencilikte Gürültüye Bağlı İşitme Kayıplarının İncelenmesi". Türkiye 13. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı, Zonguldak, 2002.
7. Ayaz B. "Takım Tezgahlarında Verim Kaybının Ve Gürültü Faktörünün Araştırılması". Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Mühendisliği Anabilim Dalı, Y.L. Tezi; Eskişehir, 2006.
8. Şengün N, Altındağ R, Demirdağ S. "Dairesel Testerelele Kesme İşleminde Testere Devir Sayısının ve Gürültü Seviyesi Değişimlerinin İncelenmesi". Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi 2013; 19(3): 121-126.
9. Serin H, Şahin Y, Durgun M. "Küçük Ölçekli Mobilya İşletmelerinde Gürültü Analizi". Ormanlık Dergisi 2013; 9(2): 1-8.
10. Singh LP, Bhardwaj A, Deepak KK. "Occupational exposure in small and medium scale industry with specific reference to heat and noise". Noise & Health 2010; 46(12): 37-48;
11. Kim BS, Park JY, Lee YU. "A noise generating mechanism at manufacturing process of metal material products- focus on small and medium size enterprise.". Journal of Korean Society of Mechanical Technology 2013; 15(6): 925-930.
12. "Noise"; United States Department of Labor; Occupational Safety&Health Administration; Section III; Chapter 5; OSHA Technical Manual; 2016.
13. Darpe AK. "Fundamentals of Noise"; Department of Mechanical Engineering IIT Delhi. Dec. 18; 2015.
14. Resmi Gazete. "İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği". Sayı:28628; 25 Nisan 2013.
15. Resmi Gazete. "Sağlık Kuralları Bakımından Günde Azami Yedi Buçuk Saat ve Daha Az Çalışması Gereken İşler Hakkında Yönetmelik". Sayı:28709; 16 Temmuz 2013.●

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ İTERN VE ASİSTAN HEKİMLERİNİN

KESİCİ-DELİCİ TIBBİ ALETLER

İLE YARALANMA

DURUMLARI

Caner ÖZDEMİR

Dr. Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

Süleyman Utku UZUN

Uzm. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

Mehmet ZENCİR

Prof. Dr., Ata Soyer Sağlık ve Politika Okulu,

MSG Yayın Kurulu Üyesi

Özet

Amaç: Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi intern ve dahili-cerrahi bilimler asistan hekimlerinin kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma durumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve yöntem: Kesitsel tipteki bu araştırma 123 intern ve 210 dahili ve cerrahi bilimler asistanı olmak üzere toplam 333 kişide yapılmıştır. Veriler katılımcıların sosyodemografik ve çalışma yaşamı özellikleriyle ilgili 6 soru ve kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma durumlarıyla ilgili 17 soru olmak üzere toplam 23 sorudan oluşan bir anket formuyla toplanmıştır. Katılımcıların kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma sıklıkları yaş, cinsiyet, medeni durum, çalışma yaşamı özelliklerine göre karşılaştırılmıştır.

Bulgular: Asistanların %78,1 ve internlerin %48,8'i eğitim veya meslek hayatı süresince kesici-delici aletlerle yaralandığını belirtmiştir ($p < 0,001$). Yaralanma şekli en sık iğne batmasıdır (asistanlarda %84,7, internlerde %70,0). Son 1 yıl içindeki kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma insidansı ise asistanlarda %36,6, internlerde %30,3'tür ($p = 0,247$). Yaralanmaların yarısından fazlası (asistanlarda %65,8; internlerde %53,7) 9 saat ve üzerindeki mesailerde gerçekleşmiştir. Asistanların %91,1 ve internlerin %98,5'i yaralanma sonrası çalışan sağlığı ve güvenliği birimine bildirim yapmamıştır. Kesici-delici tıbbi alet yaralanmaları ile ilgili kurumca düzenlenen eğitimlere asistanların %9,5'i ve internlerin %6,5'i katılmıştır. Bu konuda kurumca alınan önlemleri asistanların %16,2'si ve internlerin %10,6'sı yeterli bulmuştur. Asistanların %76,7'si ve internlerin %72,4'ü Hepatit B için yeterli bağışıklığa (yeterli titreye sahip olanlar veya 3 doz aşı yaptıranlar) sahiptir.

Sonuç: Bu çalışma asistan ve intern hekimlerin kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma sıklıklarının yüksek olduğunu ve kurumsal önlem ve eğitimlerin yeterli bulunmadığını ortaya koymuştur. Kesici-delici tıbbi alet yaralanmalarına yönelik tıp öğrencileri ve asistanları kapsayan önlem ve eğitimlere gereksinim vardır.

Anahtar sözcükler: Asistan, intern, kesici ve delici alet yaralanması

Needlestick and Sharps Injuries Among Intern and Research Assistant Doctors of Pamukkale University**Abstract**

Aim: This study was conducted to determine the rate of sharps and needlestick injuries of interns and internal-surgical medicine research assistants in Pamukkale University Faculty of Medicine Hospital.

Material and Method: This cross-sectional study was conducted on total 333 healthworker including 123 interns and 210 internal-surgical medicine research assistants. Data collection was conducted by a questionnaire consisted of 23 questions including 6 questions about sociodemographic characteristics and work life of the participants. The rate of injury with sharps and needlestick was compared in terms of age, gender, marital status, work life characteristics.

Results: 78.1% of residents and 48.8% of interns stated that they injured with sharps during training or their professional life ($p < 0.001$). The most common type of injury was needlestick injury (84.7% of residents, 70.0% of interns). Sharps and needlestick injury incidence in last 1 year was 36.6% in residents and 30.3% in interns ($p = 0.247$). More than half of the injuries (65.8% of residents, 53.7% of

interns) occurred in 9 hours and above shifts. 91.1% of residents and 98.5% of interns did not report the injury to the occupational health and safety department. Only 9.5% of residents and 6.5% of the interns stated that they participated in the training about sharps and needlestick injuries organized by hospital. 16.2% of residents and 10.6% of interns found the precautions sufficient taken by the hospital. 76.7% of residents and 72.4% of interns immunity to Hepatitis B was enough (took up 3 doses of vaccine or had enough titer).

Conclusion: This study revealed that residents and interns have a high incidence of sharps and needlestick injuries; it is found that training and precautions taken by the hospital were insufficient. Educations and precautions about sharps and needlestick injuries for medical students and residents are needed.

Key words: Resident, intern, sharps and needlestick injury

Giriş

Kesici-delici tıbbi alet yaralanması sağlık kuruluşlarında hasta tedavi hizmetlerinde kullanılan enjektörler, sütür iğneleri, bistüri uçları, damar içi kateterleri, kesici enstrümanlar, jiletler vb. malzemelerle oluşan yaralanmaları kapsar.

Pek çok kesici-delici alet, biyolojik materyal ve tehlikeli atığın bir arada bulunduğu hastaneler 29 Mart 2013 tarih ve 28602 sayılı Resmî Gazetede İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği'ne göre çok tehlikeli sınıf işkolları listesinde yer almakta olup; sağlık personeli için tehlike ve riskleri içeren bir çalışma ortamıdır (1).

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 3.maddesine göre tehlike; işyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyecek zarar veya hasar verme potansiyeli; risk ise tehlikeden kaynaklanacak kayıp, yaralanma ya da başka zararlı sonuç meydana gelme ihtimali olarak tanımlanmıştır (2). Hastane ortamındaki kesici delici tıbbi aletler tehlike, bu aletler ile yaralanma ve hastalık oluşumu da risk için örnek oluşturabilir.

NIOSH (National Institute of Occupational Safety and Health), hastanedeki tehlike ve risklerin fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psikososyal olarak sınıflandırılmasını önermiştir (3).

Kesici-delici alet yaralanmaları sağlık çalışanlarının en önemli biyolojik tehlike ve riski olup en sık iş kazası nedenidir (4,5,6). Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention, CDC) verilerine göre sağlık çalışanlarında iğne ucu yaralanmaları sayısı her yıl artmakta olup hastane çalışanlarında yılda 385 bin enjektör yaralanması ve günde ortalama 1000 kesici-delici alet yaralanması görülmektedir (7). Yaralanmaların sebepleri arasında bireysel koruyucu önlemlerin alınmaması ve kesici delici aletlerin kullanım sonrası uygun şekilde atılmaması yer almaktadır. ABD'de yılda 16000 sağlık çalışanının HIV ile iğne batmalarına ve her yıl 5000 sağlık çalışanının işyerindeki yaralanmalar nedeni ile hepatit-B, hepatit-C ve HIV etkenlerine maruz kaldığı bildirilmiştir (8).

Sağlık çalışanlarının çalışma ortamları taşıdıkları özellikler bakımından iş kazaları açısından büyük bir risk oluşturmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation, ILO)'ne göre İş Kazası; planlanmamış ve beklenmeyen bir olay sonucunda sakatlanmaya ve zarara neden olan durumdur (9).

OSHA (Occupational Safety and Health Administration) ve NIOSH çalışan sağlığı ile ilgili önemli kuruluşlardan olup iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi için sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının gerekliliğine ve bunun sağlanabilmesi için çalışma ortamı ve işten kaynaklı tehlike ve risklerin belirlenerek çalışma koşullarının düzenlenmesinin önemine vurgu yapmaktadır (3,10).

Türkiye'de 2012 yılında yürürlüğe giren İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na göre işyeri ve işkolu farkı olmaksızın bütün çalışanların işçi sağlığı ve güvenliği hizmetlerinden yararlandırılması gerekmektedir (2,11).

ABD'de yapılan bir araştırmada sağlık çalışanları arasında mesleki nedenlerle ölüm hızının bir milyon işçi başına 17-57 olduğu ve ölümlerin yarısının enfeksiyon hastalıklarından (HIV ve Hepatit B) kaynaklandığı bildirilmiştir (12).

Avrupa'da sağlık sektöründeki iş kazaları tüm Avrupa'da meydana gelen iş kazalarından %34 daha fazladır. İş kazasına bağlı 100 tam gün

çalışan işçi başına kaybedilen gün sayısının sağlık sektöründe 9,4 gün iken madencilik sektöründe 6,3 gün olması da sağlık sektörünün iş kazaları açısından diğer sektörlerle göre daha riskli olduğunu kanıtlar niteliktedir (13).

Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın zorunlu kıldığı Hizmet Kalite Standartları (HKS) uygulamaları kapsamında kurulan “Çalışan Sağlığı ve Güvenliği” birimleri iş kazaları ve meslek hastalığı kayıtlarını takip etmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) istatistiklerine göre; “İnsan Sağlığı Hizmetleri” (kod no:86) başlığı ile belirtilen sağlık sektöründe verilen hizmet nedeniyle 2014 yılında 2006 iş kazası ve 1 meslek hastalığı tespit edilmiştir. İş kazalarının 1’i ölüm ile sonuçlanmıştır. İş kazaları nedeniyle toplam geçici göremezlik süresi (ayakta+yatarak) 5039 gündür (14).

Sağlık çalışanlarının koruyucu önlemlere yeterince uymaması ve yaralanma sonrası yapılacakların yeterince bilinmemesi de konunun önemini arttırmaktadır (15).

Kesici-delici tıbbi alet yaralanmalarında mesleğin ilk yılı büyük önem taşımaktadır. Bu alandaki çalışmalar genellikle hemşire ve hekimler üzerinde yürütülmüş olup intern ve asistan hekimler üzerinde yapılmış çalışmalar sınırlıdır. Çalışmamızda Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi intern ve dahili-cerrahi bilimler asistan hekimlerinin kesici-delici tıbbi aletler ile yaralanma durumlarını incelemeyi amaçladık.

Gereç ve Yöntem

Kesitsel tipteki bu araştırmanın evrenini Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’nde çalışan toplam 130 intern ve 281 dahili ve cerrahi birim asistanı olmak üzere 411 kişi oluşturmaktadır.

Tablo-1: Sosyodemografik özellikler

Değişkenler		Asistan, n=210		İntörn, n=123		Genel, n=333	
		n	%	n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	98	46,7	69	56,1	167	50,2
	Erkek	112	53,3	54	43,9	166	49,8
Medeni Durum	Evli	79	37,8	5	4,1	84	25,2
	Bekâr	126	60,3	118	95,9	244	73,3
	Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	4	1,9	-	-	4	1,2
Asistan Branş	Cerrahi	59	28,4	-	-	-	-
	Dahili	149	71,6	-	-	-	-
Asistan Meslek Yılı	< 1 yıl	57	29,5	-	-	-	-
	≥ 2 yıl	126	70,5	-	-	-	-
Yaş (Ortalama ± SS)		28,15±2,66		24,18±1,47		26,69±2,99	

Örneklem seçimine gidilmeden tüm evren üzerinde çalışılması planlanmıştır. Çalışmanın yapıldığı tarihlerde devamsız/izinli veya çalışmaya katılmak istemeyen kişiler çalışma dışında tutulmuştur. Çalışmaya 123 intern (%94,6) ve 210 asistan (%74,7) olmak üzere toplam 333 kişi (%81,0) katılmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma durumlarıdır. Bağımsız değişkenler ise sosyo-demografik (yaş, cinsiyet, medeni durum) ve çalışma yaşamı ile ilgili özellikler (ünvanı, görev yeri ve meslekte çalışma süresi)’dir. Kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma durumları literatür taranarak araştırmacılar tarafından hazırlanan 17 soru (çalışma yaşamı boyunca ve son bir yılda yaralanma durumu, yaralanma sayısı, yaralanma tipi, maruziyet sonrası yapılanlar, bildirim ve eğitim alma durumu) ile sorgulanmıştır. Katılımcıların Hepatit-B’ye karşı bağışık olma durumları öz beyanlarına göre belirlenmiştir. Veri toplama işlemi 10-15 Ağustos 2015 tarihleri arasında, intern ve asistanların sözlü onamları alınıp kendilerine anket bırakılarak ve hemen ya da bir gün sonra toplanarak yapılmıştır. Çalışma öncesinde gerekli kurumsal izinler ve Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Çalışmalar Etik Kurulu’ndan etik kurul izni alınmıştır. Kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma prevalans ve insidans hızı hesaplanmıştır. Verilerin karşılaştırılmasında tanımlayıcı istatistikler ve ki-kare testi yapılmış olup SPSS 17.0 kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan 333 kişinin %50,2’si kadındır. Katılımcıların %63,1’i asistan, %36,9’u intern olarak görev yapmaktadır. Asistanların 28,4’ü cerrahi bilimlerde, %71,6’sı dahili birimlerde çalışmaktadır ve %29,5’i meslekte ilk yılındadır (Tablo-1).

Tablo-2: Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine göre kesici-delici tıbbi aletlerle son 1 yıl içinde yaralanma görülme sıklığı

Değişkenler		Son yıl yaralanma görülme sıklığı		P
		n	%	
Cinsiyet	Kadın	54	33,5	0,786
	Erkek	57	35,0	
Medeni Durum	Evli	29	35,4	0,448
	Bekar	82	34,5	
	Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	0	0	
Meslek	Asistan	74	36,6	0,247
	İntörn	37	30,3	
Asistan Branş	Cerrahi	38	67,9	<0,001
	Dahili	35	24,1	
Asistan Meslek Yılı	<1 yıl	22	36,7	1,000
	≥2 yıl	52	36,6	
Genel		111	34,3	-

Tablo-3: Katılımcıların son yaralanmalarının şekli*

	Asistan, n=147		İntörn, n=66		Genel, n=213	
	n	%	n	%	n	%
İğne kaynaklı	99	67,3	40	60,6	139	65,2
Sütür atarken	27	18,3	11	16,6	38	17,8
Bistüri kullanırken	22	14,9	6	9,0	28	13,1
Ampul-Flakon ile	22	14,9	4	6,0	26	12,2
Kanı enjektörden tüpe aktarıırken	11	7,4	14	21,2	25	11,7
Meslekteş elindeyken kaza ile	15	10,2	7	10,6	22	10,3
Kateter kullanırken	4	2,7	1	1,5	5	2,3
Malzeme temizlerken	2	1,3	2	3,0	4	1,8

*Katılımcılar bu soruda birden fazla şık işaretleyebiliyorlardı.

Katılımcıların eğitim veya meslek hayatı süresince kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma prevalansı asistanlarda %78,1 ve internlerde %48,8 olup aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,001$). Son 1 yıl içindeki kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma insidansı ise asistanlarda %36,6, internlerde %30,3'tür ve istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur ($p=0,247$) (Tablo-2).

Çalışma yaşamı boyunca yaralanma şekli sorgulandığında iğne batması hem asistanlarda (%84,7) hem de internlerde (%70,0) en sık sebep olarak saptanmıştır.

Son yaralanmanın özellikleri incelenmiştir. Yaralanma şekli en sık iğne kaynaklı (asistanlarda %67,3; internlerde %60,6) yaralanmalar olup bunu sırasıyla sütür atma sırasında oluşan yaralanmalar (asistanlarda %18,3; internlerde %16,6), bistüri (asistanlarda

%14,9; internlerde %9,0) ve ampul-flakon (asistanlarda %14,9; internlerde %6,0) ile oluşan yaralanmalar izlemiştir (Tablo-3). Yaralanma düzeyi en sık yüzeeldir (asistanlarda %78,4; internlerde %79,1). Yaralanmanın olduğu zaman incelendiğinde asistanların (%65,8) ve internlerin (%53,7) normal mesai süresinin üzerinde (9 saat ve üzeri) çalışıyor oldukları belirlenmiştir ($p=0,093$).

Son yaralanma sonrası yapılanlar sorgulandığında asistanların %79,6'sı ve internlerin %83,3'ü yaralanma bölgesini su ve sabunla yıkadıklarını belirtmiştir. Asistanlarda %63,3 ve internlerde %75,8 olmak üzere yaralanma sonrası antiseptik solüsyon kullanılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu (asistanlarda %91,1; internlerde %98,5) yaralanma sonrası çalışan sağlığı ve güvenliği birimine başvurmadığı ve bildirmedığı saptanmıştır ($p=0,088$). Bildirmeme nedeni en sık bildirim yapma gerektiğinin bilinmemesidir (asistanlarda

Tablo-4: Katılımcıların kişisel koruyucu donanım (KKD) kullanma durumları

	Asistan		İntörn		Genel		p
	n	%	n	%	n	%	
Eldiven	164	78,1	110	89,4	274	82,3	0,014
Çift Eldiven	37	17,7	27	22,0	64	19,3	0,343
Gözlük	16	7,7	7	5,7	23	6,9	0,648
Maske	57	27,4	25	20,3	82	24,8	0,149
Önlük	149	71,0	113	91,9	262	78,7	<0,001

%51,1; internlerde 50,8). Bunu çalışan sağlığı biriminden haberdar olmama izlemiştir (asistanlarda %29,5 ve internlerde %27,7).

Asistan ve intern hekimlerin tıp eğitimi süresince kesici-delici tıbbi alet yaralanmalarıyla ilgili özel bir eğitim almadığını ve konunun derslerde geçtiğini belirtmiştir, derslerde konunun ele alınması internlerde (%64,2), asistanlardan (%51,9) daha fazladır (p=0,029). Asistanların %9,5'i, internlerin ise %6,5'i kurumca düzenlenen spesifik eğitime katıldığı belirlenmiştir.

Asistanların %36,5'i ve internlerin %48,0'i kesici-delici tıbbi alet yaralanmaları hakkında bilgi düzeyinin yeterli olmadığını belirtmiştir (p=0,041). Asistan ve internlerin standart kişisel koruyucu önlemlerden eldiven ve önlük kullanımları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır. Eldiven kullanımını asistanlarda %78,1 iken internlerde %89,4 (p=0,014); önlük kullanımı asistanlarda %71,0 iken internlerde %91,9 (p<0,001) olarak bulunmuştur. Diğer kişisel koruyucu donanımlardan gözlük (asistanlarda %7,7; internlerde %5,7), maske (asistanlarda %27,4; internlerde %20,3) ve çift eldiven (sırasıyla asistanlarda %17,7; internlerde %22,0) kullanımlarında ise asistanlar ve internler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır (Tablo-4). Kişisel koruyucu önlem kullanmama sebebi sorgulandığında katılımcıların %52,6'sı her işlemden koruyucu önlem almasına gerek olmadığını, %31,5'i rahat hareket edemediğini, %29,7'si malzemelerin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Asistanların %76,7'si ve internlerin %72,4'ü Hepatit B için yeterli bağışık (yeterli titreye sahip olanlar veya 3 doz aşı yaptıranlar) olarak bulunmuştur. Asistanların sadece %16,2'si ve internlerin sadece %10,6'sı kesici-delici alet yaralanmalarıyla ilgili kurumca alınan önlemleri yeterli bulduğunu ifade etmiştir.

Tartışma

Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi asistan ve intern hekimlerinin kesici-delici tıbbi alet yaralanması prevalansı %67,3 iken yaralanma insidansı %34,3'tür.

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi genel cerrahi kliniğinde 1997 yılında Gücük ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada sağlık çalışanlarının en az 1 kez yaralanma sıklığı %46 olarak saptanmıştır (16). Erol ve ark. Erzurum'da yaptıkları 386 tüm sağlık personelinin kapsayan çalışmalarında en az bir kez yaralanma sıklığını %81 olarak bulmuşlardır (17). Uysal ve ark. hemşireler arasında yaptıkları bir çalışmada, geçmiş iş yaşamları boyunca iğne ile yaralanma geçirip geçirmediğini sorgulamış ve katılımcıların %79,4'ünün en az 1 kez kaza geçirmiş olduğunu bulmuşlardır (18). Nijerya'da Okeke ve ark. tarafından tıp öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada en az 1 kez iğneyle yaralanma sıklığı %48 bulunmuştur (19). Cerrahi asistanlarında iğne yaralanmasını araştıran Makary ve ark.'nın İngiltere'de yaptığı çalışmada asistanların %99'unun asistanlık süresince en az 1 kez, %74'ünün ise 1'den fazla kez yaralandığı saptanmıştır (20).

Asistanlardaki kesici delici aletlerle yaralanma prevalansının (%78,1) internlerdeki yaralanma prevalansından (%48,8) yüksek olmasının sebebi asistan hekimlerin daha uzun süredir meslek hayatında olup risklere daha çok kez maruz kalmış olmaları olabilir.

Yaralanma insidansı ile ilgili çalışma Türkiye'de daha sınırlıdır.

Shalom ve arkadaşlarının tıp fakültesi öğrencilerinin klinikte çalışmaya başladıkları ilk yılda geçirdikleri iğne yaralanmalarıyla ilgili 86 öğrenci üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, öğrencilerin en az 1 kez yaralanma sıklığı %50 olarak bulunmuştur (21).

Cerrahi bilimler asistanlarının yaralanma insidansının (%67,9) dahili bilimler asistanlarının yaralanma insidansına (%24,1) göre yüksek olması cerrahi bilim asistanlarının kesici delici tıbbi aletler ile ilgili girişimlerinin daha fazla olmasından kaynaklanmış olabilir. Makary ve ark.nın İngiltere’de yaptığı çalışmada da dahili bilimler asistanlarının cerrahi bilimler asistanlarına göre %15 daha az yaralandığı saptanmıştır (20).

Çalışmamızda en sık yaralanma sebebi %54,4 ile iğne batması olup 2. en sık sebep %26,1 ile kan ve vücut sıvısı sıçramasıdır. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi genel cerrahi kliniğinde Gücük ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada hekimlerde en sık yaralanmaya neden olan alet sütür iğnesi (%77,1), hemşirelerde ampul (%65), yardımcı personelde enjektör (%75) olarak bulunmuştur (16).

Çalışmamızdaki katılımcıların %35,7’sinin kesici delici tıbbi alet yaralanmalarına spesifik bir eğitim almadığı görülürken; eğitim alan kişilerin sadece %8,4’ünün eğitimi kurumca düzenlenen etkinlikte aldıkları saptanmıştır. Katılımcıların konuya spesifik eğitim alma yüzdesindeki düşüklük insidansın yüksek olmasına sebep olmuş olabilir. Gücük ve ark. çalışmasında Genel cerrahi kliniğindeki hekimlerin %63,3’ünün, hemşirelerin %70,6’sının, yardımcı personelin ise %63,6’sının kazalardan korunmak için alınması gereken önlemler konusunda herhangi bir eğitim almadıkları belirlenmiştir (16).

Çalışmamızda katılımcıların standart kişisel koruyucu önlemlerden eldiven kullanma durumlarını %82,3 olarak tespit etmiştik. Gücük ve ark. çalışmasında yaralanma bildirenlerin %55’i kaza sırasında bariyer olarak eldiven kullanmakta olduklarını ifade etmişlerdir (16). Merih ve arkadaşlarının 2006-2008 yılları arasında Zeynep Kamil Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nde yaptıkları benzer konudaki çalışmalarında işlemler sırasında koruyucu bariyer kullanma oranı %59,6 bulunmuştur (22).

Kişisel koruyucu önlem kullanmama sebebi sorgulandığında katılımcıların %52,6’sı her işlemde koruyucu önlem almasına gerek olmadığını, %31,5’i rahat hareket edemediğini, %29,7’si malzemelerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Gücük ve ark. çalışmasında kaza sırasında bariyer kullanmayanlara kullanmama nedenleri sorulduğunda, hemşireler işlerinin acil olduğunu, yardımcı personel ise ihmal ve alışkanlığın olmamasını gerekçe göstermiştir (16).

Çalışmamızda %78,6 ile yüzeysel yaralanmalar ilk sırada yer almıştır. Gücük ve arkadaşlarının çalışmasında da yaralanmalar en sık yüzeysel (%87,1) olarak belirlenmiştir (16).

Çalışmamızda katılımcıların %62’si yaralanma anında 9 saatten uzun süredir çalışıyor olduğunu belirtmiştir. Çalışma süresinin uzaması dikkatsizliğin artmasına neden olarak yaralanma riskini arttırmış olabilir.

Katılımcıların yaralanma sonrası çalışan sağlığı ve güvenliği birimine başvurup durumu rapor ettirmeme sıklığı %93,4 idi. Ayrancı ve arkadaşlarının hemşirelerdeki mesleki teması inceleyen çalışmasında da katılımcıların %69,1’inin temaslarını rapor ettirmedeği bildirilmiştir (23).

Çalışmamızda yaralanmanın rapor edilmeme sebepleri arasında rapor etmesi gerektiğini bilmeme %51 ile en sık sebep olmuş, birimden haberdar olmama %28,9 ve katılımcıların endişe etmeme hali %27,5 olarak bulunmuştur. Rapor edilmeme sebeplerini ve risk bilgilerini araştıran Burke ve Madan’ın İngiltere’de 1994 yılında yaptığı çalışmada hekimlerin çok zaman aldığı için rapor etmedikleri belirlenmiş, iğne yaralanmasıyla Hepatit B bulaşmasına gereken önemi vermedikleri görülmüştür. Rapor ettirmeme nedenleri personelin bilgi eksikliğine, bildirim prosedürlerinin karmaşık ve zaman alıcı olmasına ve bazı kişisel özelliklere bağlı olduğu gösterilmiştir (24, 25).

Kesici-delici tıbbi aletler ile yaralanma sonrası yapılacakların kişilerce bilinmemesi ve yaralanmanın bildirilmemesi Türkiye’de çalışan sağlığı güvenliği birimlerinin yeni yapılanmasından ve bu alandaki çalışmaların henüz sistematik ve düzenli bir şekilde yürütülememesinden kaynaklanmış olabilir. Yaralanma sonrası yapılacaklar ve sürveyans çalışmaları sağlık çalışanlarının sağlığı açısından kritik önem taşır.

Sağlık personeline kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma üzerine araştırmalar yapılmış olsa da intern ve asistan hekimler üzerinde yürütülmüş olması çalışmamızın avantajıdır. Yaşam boyu kesici-delici alet yaralanması ile birlikte son bir yıl içindeki yaralanmaların incelenmesi bir diğer avantajıdır. Sadece bir tıp fakültesini içermesi, eğitim ve araştırma hastanelerini içermemesi bir kısıtlılıktır. Yine yaralanmanın öz-bildirime dayalı olması da kısıtlılık olarak değerlendirilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma asistan ve intern hekimlerin kesici-delici tıbbi aletlerle yaralanma sıklıklarının yüksek olduğunu, çoğunluğunun fazla mesailer sırasında gerçekleştiğini, bildirilmediğini ve kurumsal önlem ve eğitimlerin yeterli bulunmadığını göstermiştir. Aynı zamanda hastanelerde işçi sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin yetersiz olduğunu ve çalışanlarının katılım sağlamadığını ortaya koymuştur. Kesici-delici tıbbi alet yaralanmalarına yönelik tıp öğrencileri ve asistanları kapsayan önlem ve eğitimlere gereksinim vardır. Hastanelerde işçi sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin güçlendirilmesine, olumsuz çalışma koşullarının ortadan kaldırılmasına, sağlık öğrencilerinin de kapsamına ve çalışanların ve sağlık öğrencilerinin bu hizmetlere aktif katılımlarına gereksinim vardır.

Teşekkür

Katkılarından dolayı Dr. Kemal Şibar, Dr. Gamze Tokgöz, Dr. Pelin Şahindoğan, Dr. Fevzi Kunter Erten, Dr. Dilara Türköz, Dr. Oğuzhan Zorlu, Dr. Bahar Karadeniz, Dr. Cihat Sifil, Dr. Merve Altay, Dr. Ayhan Tosun ve Dr. Dilek Bal'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği Tarih:29 Mart 2013, Sayı:28602
www.resmigazete.gov.tr (10.01.2014).
2. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tarih:30 Haziran 2014, Sayı:6331.www.resmigazete.gov.tr (11.10.2013).
3. NIOSH and Health Division of Standards Development and Tecnology Transfer Guidelines for Protecting the Safety and Health of Health Care Workers, US. Of Health and Human Services Public Health Service Centers of Disease Control, www.cdc.gov.niosh. (24.11.2013).
4. Kutlu D. "Ameliyathane çalışanlarının Cerrahi Aletlerle Yaralanma Riski ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi" Afyon Kocatepe Üniversitesi Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2007.
5. Aksan Davas A. "Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Çalışan Hemşirelere Yönelik İş Kazası Kayıt sisteminin Geliştirilmesi ve İzlenmesi" Dokuz Eylül Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2005.
6. Singru SA, Banerjee A. "Occupational exposure to blood and body fluids among health care workers in a teaching hospital in Mumbai, India" Indian Journal of Community Medicine 2008; 33(1), 26.
7. Workbook for Designing, Implementing and evaluating a sharps injury prevention program. CDC, Atlanta GA, USA, 2008.
8. Erkan S. "Pamukkale Üniversitesi Hastanesinde Çalışan Hemşire ve Teknisyenlerin Mesleki Risk Algısının Belirlenmesi" Pamukkale Üniversitesi Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2014.
9. ILO (International Labour Organization). "Türkiye'nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri" <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara> (05.02.2014).
10. OSHA Framework for a comprehensive health and safety program in the hospital environment, OSHA report. www.osha.gov. (17.10.2013).
11. Bilir N, Yıldız AN. "İş Sağlığı ve Güvenliği" Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2013; 111-648s.
12. Çağlayan Ç. "Sağlık Çalışanlarında İş Kazaları" Sağlık Çalışanlarının Sağlığı 3. Ulusal Kongresi, Ankara, 2011; s. 75-77.
13. Uçak, A. "Sağlık Personelinin Maruz Kaldığı İş Kazaları ve Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi" Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2009; 1-18s.
14. İş Kazası ve Meslek Hastalığı İstatistikleri. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik Yıllıkları, 2014; Bölüm 3.
15. Hersey JC, Martin LS. "Use of infection control guidelines by workers in healthcare facilities to prevent occupational transmission of HBV and HIV: Results from a national survey" Infect Control Hosp Epidemiol 1994; 15:243-52.
16. Gücük M, Karabey S, Yolsal N ve ark. "İstanbul Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Kliniği Çalışanlarında Kesici-Delici Alet Yaralanmaları" Hastane İnfeksiyonları Dergisi, 2002; 6:72-81.
17. Erol S, Özkurt Z, Ertek M ve ark. "Sağlık Çalışanlarında Kan ve Vücut Sıvılarıyla Olan Mesleki Temaslar" Hastane İnfeksiyonları Dergisi, 2005; Cilt 9, sayfa 6.
18. Uysal Ü, Ellidokuz H, Uçan ES. "Dokuz Eylül Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi Çalışanlarında Kesici Delici Cisim Yaralanma Sıklığı" Kocatepe Tıp Dergisi, 2002; 3, 43-49.
19. Okeke EN, Ladep NG, Agaba EI ve ark. "Hepatitis B Vaccination Status and Needle stick Injuries among Medical Students in a Nigerian University" Nigerian Journal of Medicine, 2008; 17(3):330-2.
20. Makary MA, Al-Attar A, Holzmüller CG ve ark. "Needlestick Injuries among Surgeons in Training" The New England Journal of Medicine, 2007; 356:26
21. Froom P, Kristal-Boneh E, Melamed S ve ark. "Prevention of Needle-stick Injury by the Scooping-Resheathing Method" American Journal of Industrial Medicine, 2008; 34:15-19.
22. Doğan Merih Y, Yaşar Kocabey M, Çırpı F ve ark. "Bir Devlet Hastanesinde 3 Yıl İçerisinde Görülen Kesici-Delici Alet Yaralanmalarının Epidemiyolojisi ve Korunmaya Yönelik Önlemler" Zeynep Kamil Tıp Bülteni, 2009; Cilt: 40 Sayı: 1.
23. Ayrancı U, Kosgeroğlu N. "Needlestick and sharps injuries among nurses in the healthcare sector in a city of western Turkey" Journal of Hospital Infection, 2004; 58 (3): 216-223.
24. Burke S, Madan I. "Contamination incidents among doctors and midwives: Reasons for nonreporting and knowledge of risks" Occup Med 1997; 47: 357-60.
25. Rabaud C, Zanea A, Mur JM ve ark. "Occupational exposure to blood: Search for a relation between personality and behavior" Infect Control Hosp Epidemiol 2000; 21: 564-4. ●

İKTİDARIN “MEGA PROJESİ” ÜÇÜNCÜ HAVALIMANI GERÇEĞİ...

Sedat ABBASOĞLU

Dr. İşyeri Hekimi-MSG Yayın Kurulu Üyesi

Üçüncü Havalimanı, inşaatın yapıldığı alanın fiziksel, çevresel özellikleri, zemininin elverişsizliği, seçildiği alan, yapımı esnasında yaşanacak olan doğa tahribatı, inşaatta meydana gelen işçi cinayetleri ile gündem oldu. Demokratik muhalefetin değişik kesimleri; meslek odaları, kitle örgütleri, çeşitli platformlar, muhalefet milletvekilleri yaşamakta olan doğa yıkımı ve işçi cinayetlerini gündem yapmaya çalıştılar. Yaşanan işçi cinayetleri ile ilgili değişik rakamlar gazetelerde paylaşıldı. Lağım çukuruna ne zaman düştüğü ve yaşamını yitirdiği belli olmayan işçinin cesedinin bulunması gibi dramatik ve üzücü haberlerle kamuoyu sarsıldı. İlgili meslek odaları inşaat alanı ile ilgili olumsuzlukları bilimsel olarak açıklamaya çalıştılar.

Anımsanacağı üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (yeni isim ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) 2017 yılında, Mayıs-Eylül ayları arasında sürecek olan “hedef sıfır kaza” kampanyası başlatarak iş kazalarını %40 oranında azaltacaklarını hedeflemişlerdi. Kampanya işçi cinayetleri ile gündemde olan 3. Havalimanı inşaatı alanında “görkemli” bir törenle başlatılmıştı. Kampanyanın 3. Havalimanı inşaatında başlatılması tesadüf değildi. Bakanlık, her gün işçi cinayetleri ile gündeme gelen havalimanı inşaatı ile ilgili toplumda oluşan algıyı kırarak, iktidarlarının işçi sağlığına ne kadar önem verdiği algısını kamuoyunda oluşturmayı hedeflemekteydi. Bu şekilde 3. Havalimanı inşaatında yaşanan iş kazaları ve işçi cinayetleri gündemden düşmüş olacak, en azından bir süreliğine gündem olmayacak, “mega proje” olarak övündükleri inşaatlarda yaşananların gün yüzüne çıkması da bu şekilde önlenmiş olacaktı. Ama düşündükleri olmadı. Havalimanı işçilerinin “işçi sağlığı hizmetleri yerine getirilsin, ücretler zamanında ödensin, yaşam alanları yaşanabilir hale getirilsin” şeklindeki insani taleplerle başlattıkları

iş bırakma eylemi ile 3. Havalimanı inşaatında yaşananlar kamuoyundan gizlenemez oldu. Altı yüz inşaat işçisi kaldıkları yatakhanelerden jandarma ve özel kuvvetler ekiplerinin bir gece yarısı baskını ile darp edilerek gözaltına alındılar. Aralarında sendika yöneticilerinin de bulunduğu 37 inşaat işçisi en doğal haklarını talep ettikleri için tutuklandılar. Mevcut durumda işçiler inşaat alanında, jandarmaların kontrolünde, panzerler, tomalar eşliğinde kölelik düzenini aratmayacak, bir çalışma temposunda, geceli –gündüzlü 7 gün 24 saat şeklinde çalıştırılıyorlar.

Havalimanı inşaatının doğayı tahrip etmesi, inşaatta yaşanan işçi cinayetleri kadar, tartışılması gereken ve kamuoyunda fazlaca gündem olamayan bir boyut ise, iktidarın “mega projeler” olarak övündüğü bu projelerin kapitalizmin hangi ihtiyacına yanıt verdiği, sermayenin çıkarımları ve kazançlarının ne olacağı, üretim sürecini nasıl etkileyeceği idi. Neoliberal kapitalizm döneminde devlete biçilen görev sermaye birikim sürecinin aktif bir aktörü olması idi. Otoyol, köprü, havalimanı, sağlık hizmetleri vb. gibi kamusal olarak düşünülen hizmetler ve alanlar sermayenin istemlerine uygun olarak devletin sermaye ile işbirliği ve koordinasyonunda yeni bir biçime bürünmüş ve bu hizmetler metalaştırılarak sermaye birikim alanı haline getirilmişlerdir. Üçüncü Havalimanı da kamu özel işbirliği modeli ile yapılıyor. Kamu özel işbirliği modeli ayrı bir konu başlığı olarak tartışılmayı hak etmektedir. Özellikle Şehir Hastaneleri de Kamu Özel Ortaklığı modeli ile yapılıyor olması nedeni ile sağlıkçıların ve demokratik muhalefetin tartıştığı başlıklar arasında yer almaktadır.

Hatırlatmak gerekirse, devlet geniş kamu arazilerini bedelsiz olarak sermayeye açmakta, inşaatı yapan sermaye gruplarına finansal kaynak sağlamakta, alınan kredilerin garantörlük görevini

üstlenmektedir. Havalimanı örneğinde olduğu gibi yıllık yolcu garantisi verilmiş bulunmaktadır. Uçuşlar bu sayının altında kaldığında (dış hat uçuşları için 100.000 yolcu) devlet, inşaatı yapan sermaye gruplarına her yolcu için 20 Avro ödeme de bulunacaktır. Sözleşme metni kamuoyunca bilinmediğinden daha farklı ne tür kolaylıkların sağlandığı bilinmemektedir. İnşaatın yapımı sırasında, otoparklardan, yer hizmetlerine, restoranlardan, taşımacılığa kadar her türlü kullanım hakkı projeyi gerçekleştiren sermaye grubunun tekelinde olacaktır. Havalimanındaki çalışma koşullarından, hizmetlerin üretilmesine kadar her alanda emek süreci sermayenin denetiminde olacak, emek gücünün değeri düşürülerek, emek sömürüsü katmerlenerek artacaktır.

İnşaat İş Kolunun Yapısal Durumu

İnşaat iş kolu 1980'li yıllarla birlikte kapitalizmin sermaye birikim alanlarından biri haline gelmiştir. "İnşaat sanayi geç kapitalistleşmiş Türkiye'de sermaye birikiminin temel alanlarından birini oluşturmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden biri, ekonomik faaliyetlerin ve emeğin yeniden üretiminin fiziksel altyapısını üreten bu sanayinin tüm sektörlerle paralel olarak gelişmesidir" (1). "Uluslararası deneyim incelendiğinde, inşaat sektörü ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu ve bu nedenle inşaat ve emlak yatırımlarının makroekonomik büyümeyi sağlama için bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır" (2). Son 15-16 yılda AKP iktidarı döneminde inşaat sektörü ekonomik büyümenin motor gücünü oluşturmuştur.

İnşaat sektörü, çalışma ilişkileri ve istihdam biçimi açısından her türlü olumsuz çalışma koşullarının (taşeronlaşma, kayıt dışılık, mevsimlik işçilik, uzun çalışma saatleri, örgütsüzlük, güvencesizlik, esnek çalışma vb.) bir arada yaşandığı örneklerin başında gelmektedir. İnşaat sektöründe üretim proje bazlı olarak sürdüğünden (belirli bir zaman periyodunda inşaatın tamamlanacak olması, aynı anda farklı üretimlerin yapılıyor olması vb.) taşeron çalıştırma en küçük bir inşaat alanında bile görülebilmekte ve onlarca taşeron aynı anda üretim yapmaktadır. Taşeron işçiliği ile birlikte kayıt dışı çalışma ve örgütlenme zorlukları da beraberinde gelmektedir. TÜİK'in 2017 yılına ait

açıkladığı kayıt dışı çalışma %33'ler düzeyinde iken inşaat sektöründe bu oran %40-45'leri bulmaktadır.

İnşaat sektöründe işlerin taahhütlü olması nedeni ile, bir an önce işin bitirilmesi "gerekliliği" işçilere dayatılmakta ve haftalık çalışma süreleri de genel ortalamanın üzerine çıkmaktadır. Haftalık çalışma saatlerinin ortalama 55-60 saatlere ulaştığı, hafta tatilinin bile olmadığı bir çalışma düzeni egemen olmaktadır.

Bölgede yaşanan çatışmalı süreç yoksul Kürt işçilerinin zorunlu göçünü de beraberinde getirmiş ve inşaatlarda düşük ücretlerle çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Yine işsizliğin yoğun yaşandığı Karadeniz Bölgesi'nden de insanlar iş bulmak umudu ile büyük şehirlere göç etmekte ve güvensiz koşullarda inşaatlarda çalışmaktadırlar.

İnşaat iş kolunun bir diğer çarpıcı özelliği mülteci ve sığınmacıların yoğun olarak çalıştırıldığı sektör olmasıdır. İnşaatlarda başta Kürt işçiler olmak üzere Suriyeli, Afgan, Gürcü, Pakistanlı, Vietnamlı, Nepalli işçilerin ucuz işgücü olarak emek güçlerini sattıkları bilinmektedir.

Taşeron çalışmanın yoğun oluşu, iş sirkülasyonunun fazlalığı, hızlı, tempolu, stresli çalışma, barınma yerlerinin genellikle inşaat alanları olması, beslenme koşullarının yetersizliği, işçi sağlığı önlemlerinin en alt seviyede olması veya hiç olmaması gibi nedenler inşaatlarda işçi cinayetlerinin de artışına yol açmaktadır. Yaşanan işçi cinayetleri TÜİK verilerine göre %33.5 ile tüm sektörlerdeki işçi cinayetlerinin ön sıralarında yer almaktadır.

Üçüncü Havalimanı İle İlgili Teknik Veriler, Kaygılar

Üçüncü Havalimanı 76.5 milyon metrekare alanda Eyüp-Arnautköy havzasında bataklık bir alanda inşa edilmektedir. Rehabilitasyon edilmeden terk edilmiş kömür ocakları nedeni ile inşaat alanında 30 adet göletin bulunduğu, bu nedenle ileride ciddi çökmelerin olacağı ilgili meslek odalarının raporlarında yer almaktadır. 4 Ağustos 2018 tarihinde büyük bir çökmenin yaşandığı ve göçüğün olduğu, görüntüleri ile basına yansımış bulunmaktadır. TMMOB'un ilgili odaları inşaat alanı ile ilgili değerlendirmelerini projenin başlangıç aşamasında raporlayarak kamuoyu ile

paylamışlardı. Jeoloji Mühendisleri Odası'nın 2014'te yayınladığı "Çevre Jeolojisi Açısından 3. Havaalanı" başlıklı raporunda "proje sahasında yer alan ve rehabilite edilmeden terk edilmiş olan kömür ocakları nedeniyle zemin yapısı balçık ve gevşek olduğundan, mevcut zemini oluşturan malzemede oturmalar bekleniyor, bölgede yapılan sondajlarda onlarca metre çamurlu-killi seviye kesilmiş olmasına rağmen sağlam zemine ulaşamadığı" ifade edilerek çökmelerin, göçüklerin kaçınılmaz olduğu dile getirilmiş ve yer seçiminin uygun olmadığı belirtilmişti. Jeoloji Mühendisleri Odası'nın raporda bahsettiği bir başka risk ise "bölge kömürünün içindeki pirit mineralinden kaynaklı yüksek sülfür oranı. Oksijenle kolay ve hızlı bir şekilde tepkimeye giren pirit, sülfürik asit ürettiğinden, tıraşlanarak ya da doldurularak kazanılacak inşaat alanında, pirit mineralinin ayrışmasıyla oluşacak asidik ortamda ciddi çökme ve oturmalar kaçınılmaz olur. Buradan hareketle zeminin stabil olması olanaksız." denilmektedir. İnşaat süresince oluşan göçüklerin Havalimanı'nın faaliyete geçmesi sonrası oluşacağına da dikkat çekilmektedir. Bu nedenlerle İstanbul Kent Savunması ve Kuzey Ormanları Savunması havalimanının yapımı ve sonrasında göçükler nedeni ile işçi cinayetlerinin yaşanacağını, bu nedenle inşaatın durdurulması çağrısını yapmışlardır. Eylül 2014 tarihinde TMMOB'a bağlı üç meslek odası 3. Havalimanı planlarının hukuka aykırı olduğunu vurgulayıp yaratacağı zararlara dikkat çekerek planların iptali istemiyle dava açtı (3). İnşaat ile ilgili olarak basına yansıyan haberler üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan "Biz havalimanı yapıyoruz, onlar engellemeye çalışıyorlar. Biz orayı söke söke bitireceğiz" diyerek sermaye ile ilişkilerdeki kararlılıklarını tekrarlıyordu (4).

Havalimanındaki doğa katliamı ve milyonlarca ağacın kesilmesi ile ilgili Meslek Odalarının tepkilerine ve Atatürk Havalimanı ile ilgili kaygılarına Cumhurbaşkanı Erdoğan "Biz, çevreciyiz ve bugüne kadar biz diktiğimiz ağaçlarla, milyarlarca ağaçlarla nam salmış bir iktidarız. Şimdi yeni bir adım daha atacağız, o da şu; bazı illerimizde 'Millet Bahçeleri' kuracağız. Atatürk Havalimanı ile bazı illerdeki eski stadları 'millet bahçesi' haline getireceğiz" diyerek ne denli "çevreci" olduklarını halka anlatmaya çalıştı (5).

Havalimanı İnşaatında Çalışma Yaşamı

2013 yılında ihalesi yapılan, inşaat alanının zemin etüt çalışmaları 2015 yılına kadar devam etmiş ve inşaat 2015 yılında başlamıştır. Ulaştırma Bakanlığı yetkililerinin verdikleri bilgiye göre; inşaat 4 etaptan oluşacak şekilde planlandı. Cumhurbaşkanı, projenin ilk etabını 29.Ekim 2018 tarihinde büyük bir "gösteriye" dönüştürerek açmış bulunmaktadır. İnşaatın son etabının 2028 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

Havalimanı inşaatında 30-35 bin işçinin çalıştığı resmi ağzardan ifade edilmiş bulunmaktadır (Son zamanlarda inşaatın belli bir aşamaya gelmesi nedeni ile bu sayı 15 binlere düzeyine düşmüştür). İnşaat alanında irili ufaklı yüzlerce taşeron firma faaliyet yürütmektedir. İnşaat çalışan işçilerin çok büyük bölümü inşaat alanına 5 km. mesafede konteynerlerde yaşamaktadırlar. Dört kişilik olarak planlan yaşam alanlarında 6-8 işçi yaşamaktadır. Yaşam alanlarını kendilerinin temizlemek zorunda oldukları bir yaşam ortamında işçilerin duş alma, gündelik kişisel temizliklerini yapma olanakları oldukça sınırlı ve yok denecek kadar azdır.

İşçiler inşaat alanına servislerle sevk edilmekte olup, bu sevk işlemi 1-1.5 saati bulmaktadır(bu süre çalışmadan sayılmamaktadır). Aynı şekilde gün sonunda, iş bitiminde işçiler yine servislerle, belirtilen bekleme süresinde yaşam alanlarına ulaşmaktadırlar. İşçiler kışın karda, yağmurda, ayazda, yazın sıcakta servisleri beklemek zorunda kalmaktadırlar.

Öğlen yemeklerinde işçi sayısının çok fazla olması nedeni ile bir saatlik yemek paydosunun büyük bölümünü yemek sırasında bekleyerek geçirmekte, yemek sonrası dinleme için zamanları olmamaktadır. Yemeklerin kalori düzeyinin de yeterli olmadığı, miktarının az olduğu işçiler tarafından dile getirilmektedir. İtirazlara yetkililerin verdikleri yanıt "sayı çok fazla olduğundan bu tür aksaklıkları doğal karşılayın" şeklinde olmakta, itirazlara ise sert bir tepki ile karşılık verilmekte ve kantinden karınlarını doyurmaları tavsiye edilmektedir. Israrlı olunduğunda işten çıkarma ile tehdit edilmektedirler.

Ülkede yaşanan ayrıştırıcı, tekçi, şoven politikalar sonucu inşaat alanında çalışan Kürt işçilerin

kendi anadillerini konuşmalarına tahammül edilmemekte, tepki ile karşılanmakta, tacize maruz kalmakta hatta daha ötesi şiddete varan uygulamalar gündeme gelmektedir.

İşçi sağlığının patronlar tarafından yok sayıldığı, haftanın her günü 12–14 saat çalışmanın yaşandığı, kuralsız ve güvencesiz bir çalışma ortamında emek sömürsü emek yağmasına dönüşmüş bulunmaktadır. Bu çalışma koşullarının sonucu hergün sayısını bilmediğimiz işçi cinayetleri sonucu işçiler yaşamını kaybetmektedir. Öyle ki, logara düşerek yaşamını yitiren işçinin cesedi birkaç gün sonra tesadüfen bulunmuş, kimlik bilgilerine bile ulaşılmadığı olaylar yaşanmaktadır.

Şantiye alanında işçiler üzerinde “dayıbaşları”nın, formenlerin kurdukları despotik baskı rejimi, mevcut gelişmelerin kamuoyuna anında yansıtılmamasının önündeki en büyük engeldir. Sendika içerideki duruma dair fotoğraf, görüntü istediğinde bir işçiden gelen *yanıt* “Fotoğraf çekerken gerçekten çok zorlanıyoruz. Bir de artık telefonlarımıza da bakıyorlar” şeklinde olmuştur (sendika.org).

İnşaat alanında işçi cinayeti sonrası yaşamını yitiren işçilerin ailelerine şirket yetkililerinin sus payı vererek davacı olmamalarını istedikleri, bu teklifleri kabul edilmediğinde tehdit edildikleri

sıkça kamuoyuna yansımış bulunmaktadır. 22 Ocak 2018’de havalimanı inşaatında asansör boşluğuna düşerek yaşamını yitiren Erzurumlu işçi Orhan Bingöl’ün ağabeyi, “Şirket görevlileri taziyeye ziyarete geldi. Çocukların eline 10 bin TL civarında bir para verdiler. Parayı reddettik” şeklinde beyanda bulunmuş, kamuoyundaki “söylentilerin” söylentiden öte gerçek olduğunu, ifadesi ile doğrulamıştır (6).

İlgili meslek odaları, bendikalar, demokratik kitle örgütü temsilcilerinin, milletvekillerinin, gazetecilerin şantiye alanına girişlerine, gözlemlerde bulunmalarına asla izin verilmemektedir. Şantiye alanına girme konusunda ısrarcı olanlar jandarma, polis şiddeti ile karşılaşmaktadırlar. Bu konuda sermayenin kolektif çıkarlarının koruyucusu devlet ve onun memurları üstlerine düşen görevi harfiyen yerine getirmektedirler.

Havalimanı şantiyesinde yaşananlara ilişkin TBMM’de Milletvekillerinin verdikleri soru önergelerine iktidar kanadından herhangi bir yanıt gelmemiştir. Bakanlık yetkilileri kamuoyunda işçi ölümlerinin 400’ler düzeyinde olduğu açıklamalarının yaygınlık kazanması üzerine, şantiyede 27 işçinin yaşamını yitirdiğini ifade etmekle yetinmişler (bugüne kadar kayda geçen 52 işçi cinayeti mevcut olup, kayda geçmeyen ölümlerin ne kadar

olduğu bilinmemektedir), diğer sorulara ilişkin herhangi bir yanıt vermemişlerdir.

Üçüncü Havalimanı inşaatında çalışan makine teknikeri Y.A., gündemde olan “400 ölüm” iddiasının abartılı olmadığını söyledi. Y.A. “Bakanlığın 27 işçinin öldüğünü söylemesi komik. Çoğu işçi ölümü bir şekilde sümen altı ediliyor, Havalimanının 29 Ekim 2018’e yetiştirme baskısı yüzünden iş güvenliğinin de hiçe sayıldığını” ifade etti (7).

Değerlendirme

İnşaat alanında yaşanan doğa katliamı, seçilen alanın zemininin ve jeolojik yapısının uygun olmayışı, işçilerin çalışma koşullarının olumsuzlukları, işçi sağlığı hizmetlerinin yerine getirilmeyişi, yaşanan işçi cinayetleri, ihalenin kurallarına uygun yapılmayışi, ihalede yaşanan yolsuzluklar ve bunlar üzerinden yürütülen mücadele sorunun sadece bir boyutunu oluşturmaktadır. Yapılan muhalefet elbette önemli ve değerlidir, yapılması da gereklidir. Ancak yasal düzenlemelere uyulmadığı yönlü sürdürülen muhalefet sistem içi bir özellik taşıdığından havalimanı yapımının gerekçelerini ve inşaat alanında emek – sermaye arasında oluşan sömürü ilişkisini açıklamak için yeterli olmayıp, bu ilişkiyi perdelemektedir. Kapitalist devletin 1980 sonrası üstlendiği görevler ve çeşitli kurumlarının sermaye ile iç içe geçerek bir şirket gibi sermaye birikimine katkı sunması göz ardı edildiğinde, muhalefet buraya odaklanmadığında, artı değer oluşum mekanizması ve dolayısı ile sömürünün kaynağı gizlenmiş olacaktır.

Havalimanı işçilerinin yasal düzenlemelerin (4857 sayılı İş Yasası, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası vb.) uygulanmasına yönelik taleplerle iş bırakmaları sermayeyi ve iktidarı rahatsız etti. İşçilerin iş bırakmaya yönelik örgütlü talepleri sömürünün temellerine yönelik olmasa da sınıfsal bir karşı duruş olması nedeni ile önemli idi. Siyasal iktidar ve sermaye işçilerin öznesi olduğu bir mücadele sürecinin sonrasındaki taleplerin ve eylemliliğin sömürü ilişkilerine yöneleceği endişesi ile gerçek yüzünü gösterdi. Ülkede işçi sınıfı tarihinde ilk defa yüzlerce işçi yaşam alanlarından şiddet uygulanarak gözaltına alındılar ve 37 işçi tutuklandı.

Havalimanı inşaatında yaşanan işçi cinayetleri yasaların uygulanmaması veya alınmayan / eksik

alınan güvenlik önemlerinin bir sonucu değildir. Sermaye birikim sürecinin yarattığı çalışma koşullarının acımasız ama “beklenen” bir sonucudur. Bu nedenle emek sömürüsünün emek yağmasına dönüştüğü bir üretim sürecinde işçi cinayetleri de kaçınılmaz olmuştur.

Son söz

İnşaat sanayi sermaye birikimi açısından son yıllarda devletin ve sermayenin gözde sektörleri arasında yerini almıştır. Taşeron çalıştırma, güvensiz çalışma, kayıt dışılık, kuralsızlık, esnek çalışmanın her türünün inşaat iş kolunda yaygın olarak uygulanmakta oluşu inşaat iş kolunu sermaye birikimi açısından cazip kılmıştır. Diğer yandan örgütlenme olanaklarının diğer sektörlerle göre göreceli zor olması nedeni ile inşaat işçileri despotik emek rejimi altında çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Üçüncü Havalimanı inşaatı; inşaat alanının devasa boyutlarda olması, çalışan 35–40 bin işçisi, yüzlerce taşeronu, 7/24 kesintisiz bir üretim süreci ve yaşanan işçi cinayetleri ve emek yağmasının had safhaya varması, tomaların, akreplerin, jandarmaların, çevik kuvvetin, gözetim ve denetiminde bir üretim süreci ile “ülke tarihine geçecektir”.

Tarihi yazma noktasında mücadelenin kazanıldığı bir mülkiyet ilişkileri yaşama geçtiğinde, tarihi yapanlarla, yazanlar aynılaştığında 3. Havalimanında yaşananlar gün yüzüne çıkacak ve havalimanının gerçek tarihi o zaman yazılacaktır.

Kaynaklar

1. Gülöksüz E “İnşaat Sanayiinde Uluslararasılaşma ve Sermayeler Arası İlişkiler” Praksis 2009;19(1)
2. Koçak H “İnşaat İşkolunda İstihdamın Yapısı ve Emek Rejiminin Özellikleri” Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2013; 13 (47): 13-23.
3. http://www.bianet.org/bianet/toplum/158538-3-havalimaniplanlariyargida?bia_source=facebook&utm_source=fdlvr.it&utm_medium=facebook
4. <http://www.diken.com.tr/erdogan-ugruna-agac-katliami-yapilan-3uncu-havalimanini-soke-soke-bitirecekmis/>
5. http://www.yapi.com.tr/haberler/erdogandan-ataturk-havalimanii-ile-ilgili-kritik-aciklama_165856.html
6. <http://www.kuzeyormanlari.org/2018/02/22/havalimanii-nsaatinda-olen-5-cocuk-babasi-iscinin-agabeyi-sirket-10-bin-tl-teklif-etti/>
7. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/927488/Olumune_mesai..._3._havalimanii_nsaatinda_cogu_is_cinayeti_sumen_alti_ediliyor.html#.

KİTAP TANITIMI

Türkiye'de
SOSYAL YARDIM
(Birikim, Denetim, Disiplin)
Rejiminin Oluşumu
Denizcan KUTLU

Elinizdeki kitap, kömürde, gıda kolisinde ya da şartlı eğitim ve sağlık yardımında, cisimleşen aynı ve nakdi sosyal yardımların ekonomi politijine soyunmaktadır. Kitap, Ankara'da gerçekleştirilen bir alan araştırmasına dayanarak, yardım alanların geçim ve hayat şartlarını kuşatan işgücü piyasası deneyimi temelinde, içerisine çekildikleri güvencesiz yaşam, yoksulluk manzaraları ve sefalet alanına girmekte ve bu alanda oluşan sosyal yardım deneyiminin gündelik yaşamın kılcak damarlarına sinen tüm yönlerini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'de sosyal yardımların ekonomi politijesi, üç kavram etrafında soyutlanabilir: "Birikim", "denetim" ve "disiplin". Birikim; çünkü sosyal yardımlar bir yandan sermaye için bir birikim alanı diğer yandan da kapitalist birikim ile çeşitli açılardan eklenilen ücret dışı bir gelir türü ve geçim amacı işlevi üstlenmektedir. Denetim; çünkü sosyal yardımlar siyasal iktidar ilişkilerinin yeniden üretimi, siyasal iktidar ve devletin yoksulla kurduğu ilişki tarzı açısından bir toplumsal denetim görevi taşımaktadır. Disiplin; çünkü bu birikim ve denetim süreci, kitapta tüm yönleriyle kavranmaya çalışılan karmaşık ilişkiler yumağı içerisinde, sosyal yardım rejimini var eden ve yeniden üreten bir sosyal yardım alma ve alıcısı olma disiplini altına alınmış bir yoksul türünün oluşumunu beraberinde getirmiştir.

YAYIN KURALLARI

Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG), kendi disiplini ile ilgili olabilecek derlemeler, araştırmalar, literatür özetleri ve gündemi belirleyen olaylar ve tartışmalara ilişkin görüş ve değerlendirmeleri yayımlayan bilimsel bir dergidir. Türk Tabipleri Birliği tarafından yayımlanır.

MSG, ICMJE tarafından belirlenen standartları ve TTB Yayın Etiği Bildirgesi ilkelerini benimser. Ayrıntı için web sayfasına (<http://www.ttb.org.tr/MSG>) bakınız. MSG'de yazılar belirli başlıklarda yayımlanır (ayrıntı için; web sayfasına bakınız) ve web sayfası aracılığı ile gönderilir.

Başvurusu kabul edilen yayın türleri (ayrıntı için; web sayfasına bakınız):

- I. Özgün araştırma
- II. Araştırma raporu (ön rapor)
- III. Bakış / Görüş
- IV. Yorum
- V. Editöre mektup
- VI. İşyeri hekimleri ve işçi sağlığının diğer disiplinlerinden derlemeler
- VII. Diğer

Dergiye gönderilen yazılar öncelikle Editörler tarafından bir ön değerlendirmeye alınır. Bu ön değerlendirme sonrası Yayın Kurulu ve gerektiğinde Danışma Kurulu incelemesinden geçerek yazı hakkında karar verilir. Araştırmalar en az iki, ihtilaf durumunda üç hakeme gönderilir. Gelen görüşlere göre yayın kurulunda değerlendirme yapılır.

Yazım Kuralları:

Derginin yazı dili Türkçedir. Yazılar Türk Dil Kurumu tarafından belirlenen dil bilgisi ve yazım kurallarına uygun olmalıdır.

Yazı bölümleri:

Yazılar Windows tabanlı Microsoft Word programı ile her kenarından 3'er cm boşluk kalacak şekilde, 2 satır aralıklı olarak tüm bölümler dahil 15 sayfayı aşmayacak şekilde yazılmalıdır. Yazının sayfaları aşağıdaki bölümlere ayrılmalıdır.

1. Başlık sayfası: Bu sayfada yazının başlığı, yazarlar ve bağlı oldukları kurumlar, yazarların iletişim bilgileri (telefon numarası ve e-posta adresi) olmalıdır. Makalelerin hakemler tarafından tarafsız değerlendirmelerini sağlamak amacıyla makale metninde çalışmanın yapıldığı kurum veya çalışmayı yapan araştırmacıların kimliğinin bulunmamasına dikkat edilmelidir.

2. Özet sayfası: Bu sayfada araştırma makaleleri için sadece Türkçe ve İngilizce özet yer almalıdır. Araştırma makalesi olmayan yazılar için özete gerek yoktur.

Türkçe ve İngilizce özet: Özetlerden her biri 250 sözcüğü geçmemeli, açık ve anlaşılır biçimde çalışmayı özetlemelidir. Amaç, gereç ve yöntem, bulgular, sonuç (title, purpose, material and method, results, conclusion) bölümlerine ayrılmış olmalıdır.

Anahtar sözcükler (key words): Türkçe ve İngilizce 2-5 kelime İndeks Medicus konu ve bölüm başlıklarına uygun olarak belirtilmelidir.

3. Metin sayfası: Özgün araştırmalar için yazıda şu bölümler bulunmalıdır: Giriş, Gereç ve Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuç ve Öneriler, Kaynaklar.

Kaynakların metin içinde gösterimi: Kaynaklar metin içinde kullanım sırasına göre numaralandırılmalı ve cümlelerin sonunda noktalama işaretinden sonra parantez içinde bu numara ile belirtilmelidir. Birden fazla kaynak belirtilecekse numaralar arasında virgül konmalıdır.

Kaynak listesi: Kaynaklar yazının sonunda teşekkür bölümünden sonra metindeki sıralamaya ve numaralandırılmaya uygun olarak yazılmalıdır. Kaynak yazımında aşağıda belirtilen gösterim kullanılmalıdır. Yazar sayısı 3'ten fazla ise ilk üç yazar yazıldıktan sonra "ve ark." kısaltması kullanılmalıdır. Dergi adları "Index Medicus" a göre kısaltılmalıdır.

Makale için; Güranlı GE, Müngen U, Akad M. "Construction equipment and motor vehicle related injuries on construction sites in Turkey" *Industrial Health* 2008;46(4):375-388.

Kitap için; Akkurt İ. "Mesleki Solunum Hastalıkları" Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2007.

Kitap içinde bölüm gösterimi: Ünlütürk Ulutaş Ç. "Evin İçi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emegi" içinde: S.Dedeoğlu ve M.Yaman Öztürk (Der). Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi. SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.

İnternette kitap ve web sitesi: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. "Çalışma Hayatı İstatistikleri 2011" http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgeb/dosyalar/ista_tistikler/yabanciizin_2011_15/3/2013

4. Tablolar / Şekiller / Resimler / Grafikler sayfası

5. Çalışmanın ana hatları: Bu sayfada çalışma/yazı ile ilgili kilit noktalar vurgulanmalıdır. Bu bölüm beş cümleden fazla olmamalıdır.

